

บทที่ 5

ระบบการดูแลสุขภาพพื้นฐานในชุมชน

健康 “เจี้ยนคัง” (สุขภาพ) ในภาษาจีนเป็นคำ 2 คำที่มาเรียงต่อกัน คือคำว่า 健 (เจี้ยน) และคำว่า 康 (คัง) คำแรก หมายถึง ความแข็งแรง คงทน เสริมสร้าง ส่วนคำที่ 2 หมายถึง เติบโต สงบ ทว่าคำทั้งสองคำนั้นในความหมายของคนจีนบ่งชี้ถึงความรู้สึกถึง “สุขภาพะ” ของคนในชุมชนไม่ได้เท่ากับคำว่า 好在 “ห่าวจ้าย” (อยู่ดี) คำนี้ช่วยสะท้อนภาวะทั้งด้านในและด้านนอกของคนในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ดังนั้นคำทักทายถามไถ่ทุกข์สุขในชุมชน ห่าวจ้ายมา? (อยู่ดีไหม?) จึงเป็นคำที่มักได้ยินก่อนเริ่มสนทนา “ห่าวจ้าย” จึงให้ภาพรวมของสุขภาพของคนคนนั้น และยังรวมไปถึงครอบครัวที่เป็นบริบทของคนในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างเช่น อาม่าหลี่ วัย 69 ปี เดินทางเจอผู้วิจัย สีน้าไม่สู้ดีผู้วิจัยจึงถามว่าไม่สบายเป็นอะไรหรือเปล่า อาม่าตอบว่า “ปู้ห่าวจ้าย” (อยู่ไม่ดี) เป็นความดันมาหลายปี กินยาหมอที่โรงพยาบาลด้วยดีขึ้นอยู่ แต่รู้สึก “อยู่ไม่ดี” (ปู้ห่าวจ้าย) แม้ทุกวันนี้มีลูกหลานคอยส่งเงินมาให้เลี้ยงแต่นางต้องอยู่ที่บ้านกับหลานวัยรุ่น อาม่าหลี่เล่าต่อว่า “เพื่อนของหลานที่อยู่นอกหมู่บ้าน โดนจับเรื่องยา ทำให้แก่เป็นห่วงว่าหลานจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับ นอนไม่ค่อยหลับ” ด้วยเหตุนี้ คำว่า “ห่าวจ้าย” และ “ปู้ห่าวจ้าย” จึงรวมความไปถึงบริบทความเป็นปกติสุขของคนรอบข้างด้วย (อาม่าหลี่, สัมภาษณ์. 12 พฤศจิกายน 2554)

โครงสร้างและบริบทของการดูแลสุขภาพในชุมชน

การดูแลสุขภาพด้วยวิธีพื้นฐานของคนในหมู่บ้าน เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ดี (ห่าวจ้าย) ประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญหลัก 4 ส่วน ผู้รักษา (ประวัติชีวิตหมอพื้นบ้าน) องค์ความรู้ที่อยู่ในหมู่บ้าน ผู้ป่วย และเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการปรับสมดุลชีวิต ตามขนบวัฒนธรรมผู้รักษา

จากการศึกษาภาคสนาม พบว่ามีหมอพื้นบ้านในชุมชน 5 คน

1. ลุงสล่า เป็นหมอไทใหญ่ ปัจจุบันเสียชีวิต มีความสามารถในการดูดวงตามเทียน สะเดาะเคราะห์ ไล่ผี ให้กับกลุ่มชาวไทใหญ่ในหมู่บ้าน

2. แม่เฒ่าของ อายุ 65 ปี เป็นหมอนวดพื้นบ้าน เรียนรู้การนวดมาจากตาที่เป็นหมอชาวไทใหญ่ มีความสามารถในการนวด และโกยมดลูก สามารถนวดเด็กที่อยู่ในท้องแม่ ผิดทำนวดและโกยให้เด็กกินกลับมาในท่าที่ถูกต้องได้ ปัจจุบันอยู่กับหลานที่ตัวเมืองเชียงใหม่

3. ป้าเหมย อายุ 59 เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และเปิดร้านขายของใช้อาหารแห้งที่บริเวณโคกในชีวัดประจำวันในหมู่บ้าน เคยช่วยทำคลอดให้กับเด็กในหมู่บ้าน เป็นหมอดำยา ครั้งหลังสุดทำคลอดเด็กเมื่อปี พ.ศ. 2540

4. แม่เฒ่าจา ลูกชอนดำ อายุ 66 ปี เนื่องจากเป็นภรรยาของหมอพื้นบ้าน ได้เรียนรู้เรื่องการรักษาพื้นบ้าน จากการเป็นผู้ช่วยพ่อเฒ่าเหล่าวังในการรักษาคนไข้ ช่วยเก็บยาและต้มยาสมุนไพรให้คนป่วย นานเข้าแม่เฒ่าจามีประสบการณ์ และความชำนาญในการดูแลผู้อื่นไปด้วย เช่น การกว้าชา นวด คลอดกระดูก ช่วยเตรียมยาสมุนไพรมาต้มให้ผู้ป่วยโดยเฉพาะในตอนที่พักเฒ่าเหล่าวัง ไม่อยู่บ้านไปทำงานข้างนอก จะช่วยทำหน้าที่ดูแลคนป่วยแทนพ่อเฒ่าเหล่าวัง

5. พ่อเฒ่าเหล่าวัง อายุ 69 ปี เป็นประธานกลุ่มหมอยาพื้นบ้านฮว่าเหรินซุน อาชีพเกษตรกร ทำสวนลิ้นจี่ สวนพลับ เลี้ยงควาย ปลูกสมุนไพร ดูแลสุขภาพให้กับคนในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน รวมทั้งรับซื้อสมุนไพร และขายสมุนไพรให้กับเครือข่ายหมอยาพื้นบ้าน

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะจงเลือกและลงลึกเฉพาะประวัติชีวิตของ พ่อเฒ่าเหล่าวัง ซึ่งเป็นทั้งหมอยาพื้นบ้าน ผู้สูงอายุ คณะกรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และที่ปรึกษาและวิทยากรด้านสมุนไพรให้กับทางโรงพยาบาลกัญญะพร โรงเรียนภูมิปัญญาและนวัตกรรมสุขภาพสันติวนา ผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์สุขภาพผสมผสานวันพฤหัสบดี วัดคันโชก

ประวัติชีวิต

พ่อเฒ่าเหล่าวัง หรือ “พ่อเฒ่าแซ่” เป็นชื่อที่ได้รับการเรียกขานในหมู่บ้าน และรู้จักกันในกลุ่มหมอยาพื้นบ้านว่า พ่อเฒ่าอายุเจ็ดสิบ ลูกชอน ท่านมีชื่อจีนว่านายชิงวัง แซ่หลิว เป็นบุตรของนาย หลิวเซ้าถั่ง และนาง เสี่ยวเซง แซ่โจว ปู่ชื่อหลิว เหล่าเต๋อ ย่าชื่อ หลอ หยางเม่ย ครอบครัวทางฝ่ายพ่อเป็นหมอยาพื้นบ้าน พ่อเฒ่าเหล่าวัง เกิดเมื่อวันที่ 29 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2487 หมู่บ้านโคกหรือชู่ ตำบลเม็งพ่อง อำเภอเจิ้นคัง จังหวัดหลินชาง มณฑลยูนนาน อพยพจากจีนเข้าสู่บริเวณรัฐฉาน เพราะความวุ่นวายในการช่วงชิงอำนาจระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์จีน กับพรรคจีนคณะชาติ (กั๋วหมินตั๋ง) และเดินทางติดตามพ่อแม่เข้าสู่ประเทศพม่า เมื่อตอนอายุได้ 5 ขวบ

วัยเยาว์ กับ เสาจื่อ: หล้ามกคล คุ่มกัยคนและรักษาโรค

พ่อเฒ่าเหล่าวัง ในวัยใกล้ 70 ปี ย้อนรำลึกอดีตในวัยเด็กให้ฟังว่า “พอจำความได้อายุ 5 ขวบพ่อย้ายมาอยู่ที่พม่า อาศัยอยู่ร่วมกับหมู่คนไทใหญ่ คุ่นเคยกับสมุนไพรตั้งแต่เล็ก มีอยู่วันหนึ่งแม่ไม่สบาย ครั้งนั้นเป็นครั้งแรกที่แม่บอกให้ไปเก็บสมุนไพรมาให้แม่ สมุนไพรที่แม่บอกให้เก็บนั้นมืออยู่หลายตัว มีตัวหนึ่งที่จำได้แม่นเป็นพิเศษคือ “หล้าเสาจื่อ” แม้วันนั้นพ่อเฒ่ามีอายุเพียง 6 ขวบ ถึงไม่รู้สรรพคุณสมุนไพรทุกต้น แต่เมื่อแม่บอกบริเวณที่จะให้ไปเก็บและลักษณะของต้นก็พอจะเดาได้ว่าต้นไหนเป็นต้นไหน “ตอนไปสวนหรือเข้าป่า ผู้ใหญ่ก็ชี้ให้เห็นอยู่ พอเวลาผ่านไป

สิ่งที่ได้เห็นได้ยินก็ค่อย ๆ ซึมเข้าไปในสมอง เรียนรู้โดยไม่รู้ตัว” พ่อเฒ่าเหล่าวัง เล่าต่อว่า “วันนั้นเก็บสมุนไพรอยู่หลายตัว หนึ่งในนั้นคือ ต้นเฮาจื่อ จำได้แม่นไม่เคยลืม เพราะทุกตรุษจีน ปีใหม่หรือวันสำคัญ พ่อจะเอาเฮาจื่อที่ตากแห้งไปจุดธูปให้ควันพุ่งกระจายไปตามห้องต่าง ๆ พ่อบอกว่าเป็นของมงคล ใช้รักษาไข้ป่า ใช้ปิดเป่าเรื่องไมคดียี่งจะเข้ามาในบ้านก็ได้ สร้างบรรยากาศที่เป็นสิริมงคล พอเราได้กลิ่นโชยมาก็รู้ว่า เป็นช่วงเทศกาล หย้าเฮาจื่อที่แม่ใช้ให้เก็บในวันนั้น พ่อเฒ่าเหล่าวัง นำเอามาต้มน้ำ ทำตามแม่สั่งเพื่อรักษาอาการ “ซาห่าน กันเหม้า”

คำว่า “ซา” พ่อเฒ่าเหล่าวังอธิบายว่า เป็นกลุ่มอาการเกี่ยวกับพิษที่กระจายอยู่ในร่างกาย เกิดจากหลายสาเหตุ เช่นเมื่ออากาศเปลี่ยน ร่างกายอ่อนแอถูกลมหนาว หรือลมร้อน อาการที่ปรากฏอยู่บ่อย ๆ คือ อาการจากพิษแดด เป็นหัวคื่น ปวดเมื่อยเนื้อตัวจากการทำงาน ส่วนคำว่า “ห่าน” เป็นกลุ่มอาการ ลมข่า (ล้าง) ผู้ป่วยที่มีอาการดังกล่าว จะมีอาการครั่นเนื้อครั่นตัว ช่วงแรกถ้าไม่รับรักษา อาการจะกำเริบ การค้นหาอาการเบื้องต้นเพื่อตรวจสอบนอกจากซักถามอาการผู้ป่วยด้วยแล้ว จะนำเหรียญ หรือวัสดุที่มีขอบมน เช่น ช้อน ขอบกระป๋อง ฟ้ายาหม่อง กระจกสั้ว มาขูดบริเวณผิวหนังตามแนวกล้ามเนื้อที่ปวดเมื่อย แนวกล้ามเนื้อ หรือ บริเวณกลุ่มขนานกับกระดูกสันหลัง ด้านข้างคอ หรือบริเวณเนินอก เป็นต้น

การขูดเพื่อตรวจดูว่ามีพิษ “ซา” ออกหรือไม่ การขูดนั้นเบื้องต้นจะเป็นการวินิจฉัยก่อน ถ้าปรากฏอาการ “ซา” เมื่อขูดไปสัก 2-3 ครั้ง จะปรากฏรอยจ้ำเป็นผื่นแดง ๆ คล้ายเม็ดทรายยูนูน ขึ้นมาบริเวณที่ขูด แต่ถ้าขูดแล้วไม่ปรากฏผื่นแดงบริเวณนั้น ผู้รักษาก็จะตรวจสอบด้วยวิธีอื่น ๆ ต่อไป

พ่อเฒ่าเล่าว่า “เมื่อขูดและเห็นว่ามีผื่นคล้ายเม็ดทรายออกมา นั่นแหละพิษมันออกมาแล้ว ”ซา” จึงหมายถึง ผื่นที่เกิดจากการขูด วิธีการขูดจะค่อย ๆ ขูด เป็นจังหวะจนกระทั่งเป็นผื่นแดงและไม่ปรากฏเพิ่ม บางครั้งผื่นแดงอาจมีสีเข้มถึงเป็นสีม่วง ความเข้มระดับนี้แปลว่า ผู้ป่วยมีอาการหนักมาก พิษในตัวสะสมมาก ถ้าผื่นสีแดงไม่เข้มนัก แปลความได้ว่าอาการซาในร่างกายนั้นไม่รุนแรง “การขูดนั้นคนไวยที่เป็นไข้ตัวร้อน ขูดไม่ต้องแรงมาก ผื่นซา ก็จะออกมาอย่างรวดเร็ว พอขูดเสร็จก็ต้มน้ำสมุนไพรให้ดื่ม คอยประเมินอาการด้วยการจับชีพจร หรือให้สังเกตอาการลดลงของอุณหภูมิในร่างกาย สมุนไพรที่นำมาดื่ม เช่น เถาจื่อเย่ หย้าเกล็ดหอย หย้า 4 ใบ ส่วนจะต้องใส่ อะไรเพิ่มอีกนั้นขึ้นอยู่กับอาการเป็นซาแบบไหน” (พ่อเฒ่าเหล่าวัง, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2554)

วัยหนุ่ม กับ ไม่ก่อดีหมี: ของศิริรักษาเส้นเอ็น

ตอนพ่อเฒ่าเหล่าวัง อายุ 17 ปี เป็นครั้งแรกที่มีโอกาสเดินทางมาถึงชายแดนประเทศไทย “ช่วงนั้นพ่อเฒ่าติดตามพ่อที่เป็นทหาร มาฝึกเป็นทหารใหม่ฝึกประมาณ 3 เดือน ที่บริเวณซังถ้งวอ พื้นที่บัญชาการของนายพลหลี่” หลังจากนั้นไปเป็นทหารอยู่ปีเศษ ก่อนจะออกมาติดตามการวอน

คำว้า ม้าต่าง เดินทางระหว่างเส้นทางเมืองปิ่นผึ่งพม่า-เปียงหลวง ชายแดนฝั่งไทย และรับจ้างทำสวน ทำไร่ สลับไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ จนกระทั่ง พ่อเฒ่าเหล่าวัง อายุ 20 ปี ได้เดินทางมาพบรักสาวไทใหญ่วัย 18 ณ บ้านหัวโพง ต.หมูฮำ อ.นาปอย เมืองไลลา กลายเป็นลูกเขยไทใหญ่ หลังจากนั้น 1 ปี ภรรยาพ่อเฒ่าได้คลอดลูกสาวคนโต ซึ่งผ่านไปไม่ถึงเดือนภรรยาเริ่มมีอาการลมพิษเดือนหลังคลอด “พอเมื่อยมีลูกได้ไม่ถึงเดือน ไปโกยข้าวจะเอาไปทำปุ๋ย จึงเริ่มเป็น “เย่วเคอปั้ง” (ลมพิษเดือน) ร่างกายช่วงล่างเริ่มอ่อนแรง จนไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ ไปรักษาหลายแห่ง จนหมอทางโรงพยาบาลดอยแลม บอกว่าไม่สามารถรักษาได้แล้ว”

ทรัพย์สินของครอบครัวที่มี ถูกใช้เข้าไปในการรักษา สุดท้ายพ่อเฒ่าตัดสินใจ นำกลับมารักษาเองที่บ้าน การตัดสินใจนำเมี่ยงกลับมาครั้งนี้ กลายเป็นจุดหักเหเป็นวิกฤตสำคัญของครอบครัว เมื่อนำเมี่ยงกลับมาบ้าน อาการทรุดไปเรื่อย ๆ ขาที่อ่อนแรงของภรรยาไม่รู้สีก้าว เย็นไปทั้งสองข้าง คนเฒ่าในหมู่บ้าน บอกให้ไปตาม พ่อเฒ่าลาแสงหมอนวดพื้นบ้านในหมู่บ้านหัวโพง มาช่วยนวดเกือบทุกวัน ในช่วงแรก ๆ พออาการค่อย ๆ ดีขึ้น ก็มานวดอาทิตย์ละครั้ง 2 ครั้ง

“ผมต้องขายวัว ไปทีละตัว ลูกเล็กก็ต้องเลี้ยง มียาสมุนไพรใครบอกว่าดีที่ไหนก็ไปหามาทั้งต้มทั้งอาบทั้งกิน บางครั้ง หมอลาแสงไม่มาผมก็นวดให้เมีย ตอนแรกก็นวดไม่เป็น ก็คอยสังเกตพ่อบอกเขาทำ พ่อเขาไม่มาผมก็นวดแทน ผมต้องดูแลเมีย ทั้งอาบน้ำ ป้อนข้าว อุ้มไปอุ้มมาเหมือนเขาเป็นเด็ก ทำอยู่ 6-7 เดือนอาการเขาเริ่มอุ่น มือเริ่มมีแรง เคลื่อนไหวได้ เมียผมเริ่มลุกนั่งเองได้ ผมเองก็ดีใจ”

ช่วงนี้เป็นช่วงที่พ่อเฒ่าเรียนรู้เรื่องสมุนไพรมากมายที่นำมารักษาภรรยา “ใครบอกว่าตัวยาไหนดี พ่อเฒ่าก็ไปหามา ทุกวันหาอะไรได้ก็เอามาดูแลเมีย ...ในใจคิดว่า เราต้องดูแลรักษาเมียให้ดีที่สุด ถ้าดูแลเมียให้หายไม่ได้ เราก็คงจะอยู่ต่อในหมู่บ้านนี้ไม่ได้เหมือนกัน”

การรักษาทั้งนวด และกินยาต้มสมุนไพรผ่านไป 7 เดือน กล้ามเนื้อที่เคยอ่อนแรง ท่อนล่างเริ่มรู้สึกตัว “พอเขาเริ่มนั่งเองได้ เราก็ดีใจ ก็รักษากันต่อ จนกระทั่งเดือนที่ 8-9 สามารถลุกขึ้นเดินได้เป็นปกติ” ตัวยาสมุนไพรแต่ละตัวที่ใช้ดูแลเมีย ทั้งต้ม ทั้งกลืน และผสมไม่เคยลืม ผมเอามาต้มทั้งอาบ ทั้งกิน จนถึงวันนี้ ใครเป็นโรคเกี่ยวกับ ลมพิษเดือน มาบอกผม ผมช่วยไปหาให้”

ตัวยาสำคัญที่ใช้ในการต้มมีด้วยกันหลายตัว ตัวที่สำคัญมีสรรพคุณหลัก ที่พ่อเฒ่าค้นพบหลังการช่วยดูแลเมีย คือ ไม้ก่อดีหมี พ่อเฒ่าเล่าสรรพคุณว่า “ไม้ก่อดีหมี ช่วยแก้ชามือ ชาเท้า รักษาเส้นเอ็น คนที่แขนขาอ่อนแรงจะเป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต ต้มให้กินทุกวัน เรื่อยยันได้ เมียพ่อเฒ่าวันนี้ยังมีชีวิตอยู่ ตอนนี้องค์แม่เฒ่า อายุ 66 ปีแล้วยังแข็งแรงอยู่ เดินได้ กกยา (สับยาได้) ช่วยทำงานบ้านเตรียมยาสมุนไพร ทำได้เป็นปกติทุกอย่าง”

ก่อนจะเป็นผู้สูงวัยกับ 9 สมุนไพรของพ่อเฒ่า

พ่อเฒ่าเหล่าวัง เล่าว่า “จริง ๆ สมุนไพรทุกตัวดีทั้งนั้น ที่มีคนบอกว่าไม่ดีเพราะใช้ไม่ถูก ส่วน ไม่ถูกดิน ไม่ถูกคน ไม่ถูกเวลา ไม่ถูกกับโรค คนป่วยก็ไม่หาย ส่วนที่ว่าทุกตัวดี เพราะใช้แล้วหายมันก็ดี... (พ่อเฒ่าหัวเราะ) ก่อนจะใช้ยาสมุนไพรต้องรู้ต้น วัสดุ วัสดุสรรพคุณ ยาสมุนไพรมันมีเยอะผมเองก็เรียน ไม่หมด ผมเรียนรู้สมุนไพรมาจากพ่อส่วนหนึ่งเพราะพ่อก็เป็นหมอยาสมุนไพร อีกส่วนหนึ่งคือเรียนรู้กับผู้สูงอายุ ชาวอีสาน ลาว ไทยใหญ่ รวมทั้งหมอยาจีน ทุกหมู่บ้านมีคนเก่งรู้ด้วยยาตัวไหนดีเขาบอกมาผมก็จำไว้ ตอนผมหนุ่ม ๆ ทำงานปีหนึ่ง 5-6 เดือน มีข้าวกินทั้งปี เวลาที่เหลือผมก็เที่ยวไปกับผู้ใหญ่ พอได้เดินทางก็เก็บเกี่ยวประสบการณ์กับคนเฒ่าคนแก่ ในแต่ละหมู่บ้าน... เมื่อก่อนผมจะไปหาซื้อวัวตามหมู่บ้านฝั่งพม่าแล้วเอาไปขายที่ฝั่งไทย ระหว่างทางผมชอบคุยกับคนเฒ่า ไปถึงที่หมู่บ้านไหนก็ไปขอความรู้เขา พอไปหาบ่อย ๆ เริ่มสนิท คนเฒ่าก็เล่าเรื่องต่าง ๆ ให้เราฟัง ผมก็ขอเข้าไปเรียน ขอให้มาเป็นอาจารย์สอนเรา”

ในวัยฉกรรจ์พ่อเฒ่าเหล่าวัง เคยเป็นทั้ง ผู้ใหญ่บ้าน ชาวนา พ่อค้าวัว คนเลี้ยงหมู และหาของป่าไปขายฝั่งไทย รับซื้อวัวชาวบ้านจากพม่าเอาไปขายที่ เปียงหลวง (ชายแดนจังหวัดเชียงใหม่) ใช้เวลาประมาณ 2 อาทิตย์ จากเปียงหลวง นั่งรถมาลง ปากทางเมืองจายสมัยนั้นเส้นทางนี้มีแต่โคลนในหน้าฝน ช่วงแยกเมืองจายทางดีหน่อยลาดยาง นั่งรถต่อมาถึงตัวเมืองเชียงใหม่ พ่อเฒ่าเล่าว่า “รับซื้อวัวตอนนั้นตัวละประมาณ 300-350 เปี้ย (600-700 บาท) เอาไปขายที่เมืองไทยได้ได้ตัวละ 900 บาท ตอนนั้นทองเมืองไทย บาทละ 400 บาท จากกลับไม่เอาเงินกลับเราซื้อเป็นของกลับมาขายต่อที่พม่า” พ่อเฒ่าค้าวัวต่ออีก 2-3 ปี กลับมาคิดได้ว่า “บางที่ซื้อวัวไปขาย มันไม่ยอมฟังเราราก็ดี มัน ดีเสร็จแล้วเราก็กส่งมันไปขาย ให้คนอื่นฆ่า คิดแล้วก็สงสารทำไม่นานก็เลิก ทุกวันนี้ ผมทำบุญก็ต้องขอโหล้ว ที่ผมเคยไปทำร้ายมัน”

“ช่วงที่ค้าวัวไปมาระหว่างเมืองไทย ตอนนั้นเข้าออกระหว่างชายแดนไม่ยุ่งยาก ไม่ต้องแสดงบัตรอะไร ก่อนหน้าผมจะย้ายมาเมืองไทย แม่ของผมก็ย้ายมาก่อนแล้วช่วงปี 2505 หลังจากนั้นประมาณ 10 กว่าปี ผมส่งลูกมาอยู่เมืองไทย 2 คน ให้มาอยู่กับย่าและญาติก่อน ช่วงนั้นผมเองยังไม่ได้ตัดสินใจย้าย จนกระทั่งปี 2535 ผมกับเมียตัดสินใจย้ายมาอยู่ที่เมืองไทย แรก ๆ มา ก็รับจ้างทำสวนลั่นจี สวนลำไย คายหญ้า บางทีก็ไปรับเหมาค่อเดิมก่อสร้าง ทำทุกอย่าง”

พ่อเฒ่าเล่าต่อว่า “ที่ย้ายมาอยู่เมืองไทย ในใจก็ยังคิดถึงพม่าอยู่ ที่นั่นน้ำดีดินดีปลูกอะไรก็สมบูรณ์ แต่ตอนนั้นเราอยู่ไม่ไหว ทหารพม่ามาขอข้าวไม่เท่าไร ทหารไทใหญ่ ทหารว้าก็เข้ามาปลัดกันมา เก็บส่วยหมู่บ้านพวกเรา ทำนาหาได้เท่าไรก็โดนเก็บส่วยส่งไปเกือบหมด ทหารไทใหญ่มาเมื่อไร ผู้ชายในหมู่บ้านหนีหมด ไม่ค่อยมีใครกล้าอยู่ และอยากเป็นผู้ใหญ่บ้าน เขาจะมาเกณฑ์ผู้ชายไปเป็นทหาร ทหารแต่ละกลุ่มมาชาวบ้านเดือดร้อนทั้งนั้น มีครั้งหนึ่งเมียผมไม่ยอมบอกว่าผู้ชาย

ในหมู่บ้านไปไหน เลยโดนทหารใช้ทำกระทืบที่ด้านหลัง ทุกวันนี้เวลาอากาศเปลี่ยน ช่วงหน้าหนาวยังเจ็บแปล็บที่หลังอยู่” หลังจากนั้นพ่อเผ่าและครอบครัวจึงตัดสินใจหนีภัยสงครามอีกครั้งจากพม่าเข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านใหม่หนองบัว และย้ายมาตั้งหลักฐานที่บ้านดอกคำดวนในปี 2536 จนถึงปัจจุบัน

“สมัยก่อนโรงหมอ มันอยู่ไกลบ้าน ปกติทุกบ้านจะมีผู้รู้เรื่องสมุนไพร พอเราไม่สบายก็ใช้ยาต้ม ยาหม้อมาดูแลกัน หรือไม่ก็ขอให้หมอพื้นบ้านมาช่วยรักษา ผมตั้งสมประสงค์ดูแลคนอื่นไม่น้อย ช่วงหนึ่งเคยไปช่วยงานคุณแลรักษาคนที่โรงหมอของไทใหญ่ เจอคนไข้มารักษาเยอะแยะหมอนั่นจะให้ผมคิดยศ ผมบอกไม่เอาไม่ขอมียศ กลัวเจอทหารพม่าจับได้อาจตายไว พอช่วยคนได้เราก็คิดว่าได้สั่งสมบุญ ตอนนั้นไม่คิดอะไรมาก อะไรก็อย่ารู้ พอเราเริ่มมีอายุมากขึ้น ๆ คิดย้อนกลับไปนึกถึงชีวิตที่ผ่านมา เราก็คิดรักษาคนมาเรื่อย ๆ แต่ไม่เคยคิดจะเอาเป็นอาชีพ

“...เคยมีหมอจีนมารักษาคนที่หมู่บ้านไทใหญ่ ผมไปช่วยเป็นล่ามแปลให้คนป่วย แกรักษาคนเก่งมากแต่แกติดฝิ่น จะไปรักษาคนบ้านไหนแกไม่รู้จักทางผมก็เลยติดตามไปช่วยแปลให้แกเคยบอกผมว่า อีกหน่อยผมจะเป็นหมอ ช่วงนั้นที่ติดตามแกไปผมได้เรียนรู้จักสมุนไพรอีกไม่น้อย และยังไม่ได้คิดว่าตัวเองจะกลายเป็นหมอ แต่พอคนใกล้ตัวไม่สบาย เราได้เอาความรู้ไปช่วยคนเขาได้ พอเขาหาย ก็รู้สึกภูมิใจ และค่อย ๆ มั่นใจ”

สำหรับประสบการณ์และหลักการวินิจฉัยคนป่วยของพ่อเผ่าเหล่าวัง พ่อเผ่าอธิบายว่า “การวิเคราะห์ต้องใช้หลายอย่างประกอบกัน หลักพื้นฐานต้องรู้ เรื่องธาตุทั้ง 5 คือ ธาตุน้ำ (水) เกี่ยวข้องกับเลือดของเหลวในร่างกาย ธาตุดิน (土) เกี่ยวข้องกับกล้ามเนื้อ ธาตุไฟ (火) เกี่ยวข้องกับหัวใจ ธาตุไม้ (木) เกี่ยวข้องกับลม เส้นเอ็น ในร่างกาย ธาตุทอง (金) เกี่ยวข้องกับปอด ผิวหนัง ระบบหายใจ ทั้ง ดิน น้ำ ลม ทอง ไฟ เมื่อเสียสมดุลจะทำให้เกิดความผิดปกติของร่างกาย”

ส่วนหลักการตรวจสอบสุขภาพที่ใช้ในการวิเคราะห์อาการต่าง ๆ มี 4 แบบ คือ

1. การดู สังเกตดูสีหน้า ลิ้น ท่าเดิน ผิวหนัง โครงสร้างร่างกาย
2. การดม สังเกตกลิ่นลมหายใจ กลิ่นตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
3. การถาม ชักประวัติ ลักษณะอาการที่เป็นก่อนหน้าที่จะมาหาหมอ ฟังน้ำเสียง
4. การสัมผัส (เมื่ะ) ตรวจดูจังหวะการเต้นของชีพจร มือซ้าย และมือขวา

ความรู้เหล่านี้ยังต้องอาศัยการพิจารณาเรื่อง หยิน-หยาง พร่อง-แกร่ง ร้อน เย็น และการตอบสนองภายหลังการให้การรักษา พ่อเผ่าเหล่าวัง ยกตัวอย่าง เช่น “พอคนป่วยดื่มยาไปภายใน 15 นาที ดีขึ้น ไม่ดีขึ้นต้องประเมินเป็นระยะ โดยเฉพาะคนที่มีอาการเจ็บหนัก เป็นหลายโรคพร้อมกัน เพื่อจะได้ปรับยาสมุนไพรให้ถูกกับอาการของโรคต่อไป เรื่องเหล่านี้ผมไม่ได้เรียนวัน

สองวัน ผมใช้เวลาทั้งชีวิต ทุกวันนี้คนป่วยที่เข้ามาหาผม ทุกคนที่มาล้วนเป็นครูมาช่วยสอนเรา
ทั้งนั้น ส่วนสมุนไพรตัวไหนที่เราเคยใช้ เราเอาเคยเอามารักษาคน ผมจำได้ไม่มีลืม”

ในจำนวนสมุนไพรหลายร้อยตัวที่พ่อเฒ่าเหล่าวัง รู้จักสรรพคุณและเคยใช้ เมื่อถาม
พ่อเฒ่าว่ามีตัวยาสุมไพรตัวไหนที่พ่อเฒ่าใช้บ่อย พ่อเฒ่าได้แนะนำว่าคนในหมู่บ้านควรปลูกเอาไว้
ในบ้าน และที่สวน เพราะปลูกแล้วสามารถเอามาใช้แก้อาการที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ในชีวิตประจำวันได้
คือ 1. หญ้าคัสต์ 2. หญ้าหลัง 3. หญ้านางคิน 4. ผักไผ่น้ำ 5. หญ้าเกล็ดหอย 6. เถาจ้อย 7. ไม้
ก่อดีหมี 8. รวงจืด และ 9. พริกไท

“พอต่อมาผมได้หาความรู้ด้านต่าง ๆ จากหมอพื้นบ้าน และผู้สูงอายุที่รู้เรื่องยาอีก
หลายท่าน ทั้งแบบจีน แบบไทใหญ่ แบบชนเผ่า พอได้รักษาคคนป่วยเพิ่มคนหนึ่งเราก็มารู้
เพิ่มขึ้นอีก ... ผมเองกลับมาทบทวนดูตัวเอง เราคงอาจจะเป็นอย่างที่ผมจินตนาการนั้นเคยบอก ...
พออายุเรามีมากขึ้นเรื่อย ๆ จะเข้าป่าไปหาสมุนไพรแบบหนุ่ม ๆ อีกหน่อยคงไม่ไหว ตอนผมอายุ
ครบ 60 ปี ผมจึงตั้งใจเริ่มต้นปลูก และสะสมสมุนไพรในบ้าน เพื่อคนป่วยมาหาจะได้ไม่ต้องไปหา
สมุนไพรที่ไหนไกล ๆ อย่างน้อยที่สุด ถ้าไม่มีใครรักษา ผมก็เตรียมไว้สำหรับดูแลคนในบ้าน”

วัยสูงอายุกับ ผีเสื้อน้อย: สุมไพรเชื่อมร้อยงานอภัยภูเบศร

ผีเสื้อน้อย หรือ คนทีสอ ในชื่อ จีนคือ “มั่งกิงจื่อ” เป็นสมุนไพรที่ขึ้นทั่วไปในหมู่บ้าน
หน้าบ้านของลูกสาวพ่อเฒ่าเหล่าวังมีอยู่ 1 ต้นสูงประมาณ 3 เมตร พ่อเฒ่าเหล่าวัง นำมาใช้ในการแก้
ปวดเมื่อย บำรุงธาตุ สรรพคุณหลากหลาย ทั้งรักษาไข้ แก้อาการชามือ-เท้า ช่วยกระจายเลือดลม
แก้ปัญหาประจำเดือนไม่ปกติ ผ่อนคลายกล้ามเนื้อ พ่อเฒ่าเล่าว่า “ตัวนี้ใช้ได้ทุกส่วน สูตรนี้เอาไว้ดื่ม
แช่ นำมาประคบอบ อบ ได้หมด 4-5 ปีที่ผ่านมา ทางมูลนิธิโรงพยาบาลอภัยภูเบศร ส่งทีมงานมา
รวบรวมความรู้เกี่ยวกับตัวยานี้ และรวบรวมความรู้จากหมอพื้นบ้านจาก 4 ภาค ผลิตเป็นหนังสือ
ชื่อ บันทึกของแผ่นดิน เล่ม 1-5 ในหนังสือเรื่องบันทึกของแผ่นดินเล่ม 5 (สุภาภรณ์ ปิติพร, 2555,
หน้าปก) สมุนไพรที่ชื่อ “ผีเสื้อน้อย” กลายเป็นพระเอกขึ้นบนหน้าปกแรก ซึ่งมั่งกิงจื่อเป็นตัวยาสุม
ไพรที่พ่อเฒ่าเหล่าวังยังคงใช้อยู่ และเป็นเรื่องจริงไม่ใช่เพียงตำนานที่พ่อเฒ่าเล่าขาน เพราะ
ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในภูมิรู้ (Tacit knowledge) ของพ่อเฒ่าเหล่าวัง เริ่มได้รับการถอดรหัสสู่วงกว้าง
ในช่วงปี พ.ศ. 2525-พ.ศ. 2555 เป็นช่วงที่หน่วยงานของรัฐริเริ่มให้การสนับสนุนและผลักดันให้มี
การใช้ยาสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน 5 ชนิด (ขมิ้นชัน ชุมเห็ดเทศเสลดพังพอนตัวเมีย
ฟ้าทะลายโจร ว่านหางจระเข้) เวลาผ่านไป 3 ทศวรรษ ได้เพิ่มจำนวนเป็น 67 ชนิดในปัจจุบัน
กระแสการรื้อฟื้นภูมิปัญญาด้านสุขภาพ เริ่มเคลื่อนอย่างเป็นระบบ ทำให้การศึกษาสมุนไพรที่จำกัด
อยู่ในห้องทดลองวิทยาศาสตร์ ขยายไปสู่การเรียนรู้กับหมอพื้นบ้านในแต่ละชุมชน ช่วงปี พ.ศ.
2551-พ.ศ. 2552 นี้เอง พ่อเฒ่าเหล่าวัง ได้เป็นหนึ่งในจำนวนหมอพื้นบ้านจาก 4 ประเทศ ที่ทาง

วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เชิญเข้าร่วมงานรวบรวมองค์ความรู้ในการพัฒนาเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านลุ่มน้ำโขง

ปี พ.ศ. 2553 ทางโรงพยาบาลอภัยภูเบศรคัดเลือกให้พ่อเฒ่าเหล่าวัง เป็นตัวแทนของกลุ่มหมอยาพื้นบ้าน 4 ภาค เข้ามอบต้นตองหอม ให้แก่นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น สิ่งที่พ่อเฒ่าภูมิใจเป็นที่สุดคือ การได้รับเลือกเป็นวิทยากรพิเศษ เข้าร่วมทีมหมอยาพื้นบ้านของมูลนิธิโรงพยาบาลอภัยภูเบศร และร่วมงานออกบูทตรวจสุขภาพให้กับผู้ร่วมงาน มหกรรมสมุนไพรแห่งชาติ ติดต่อกันเป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 จนกระทั่งปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2554 ด้วยความหมั่นเพียรสะสมความรู้ และใฝ่เรียนรู้อยู่เสมอ ทำให้พ่อเฒ่าเหล่าวังมีความรู้ด้านสมุนไพรที่หลากหลาย ทุกวันนี้สามารถ รักษาผู้ป่วยทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เพราะความรักในเรื่องสมุนไพร และความพากเพียรให้ความช่วยเหลือดูแลผู้ป่วยตลอดเวลากว่า 47 ปี ทำให้ทางกระทรวงสาธารณสุข พิจารณามอบรางวัล สาขาการแพทย์แผนไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2554

ปี พ.ศ. 2555 พ่อเฒ่าเหล่าวังร่วมกับกลุ่มหมอยาพื้นบ้านจากหมู่บ้านจันทน์บก จัดตั้งชมรมหมอยาพื้นบ้านฮว่าเหรินซุน มีผู้เข้าร่วมจาก 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านเยอสูยถ้ง หมู่บ้านบ้านด้ากู่ตี้ บ้านต้นโชค รวมตัวกันออกเผยแพร่ความรู้สมุนไพรและออกหน่วยให้บริการสุขภาพร่วมกับทางสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ สาธารณสุขอำเภอไชยปราการ รพ.สต.บ้านใหม่หนองบัว และ รพ.สต.สันติวนา

ปี พ.ศ. 2555-ปี พ.ศ. 2556 พ่อเฒ่าเหล่าวังร่วมกับทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพสันติวนา และกลุ่มวิสาหกิจศึกษาไท ทำโครงการโรงเรียนภูมิปัญญาและนวัตกรรมการสุขภาพ จัดกิจกรรมให้ความรู้กับเด็กนักเรียน อบรบครู ทหาร กลุ่มอสม. และพัฒนาพื้นที่การปลูกสมุนไพรที่สวนเกษตรผาแดงร่วมกับชมรมอสม.สันติวนา

จากเด็กน้อยที่ต้องพลัดพรากจากแผ่นดินเกิด อพยพจากจีนเพราะภัยสงครามในอดีต กลายมาเป็นหมอยาพื้นบ้านที่ได้เข้าร่วมทำงานกับ ทีมสหชีพ เพราะบุคคลกรสาธารณสุขในพื้นที่เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้าน แปรพลังที่มีอยู่ในตัวหมอพื้นบ้านเข้ามาเสริมสร้างพื้นที่สุขภาพในระบบสุขภาพชุมชน จนทำให้เกิดกลไกสำคัญในการฟื้นฟูและต่อยอด กระบวนการดูแลสุขภาพภาคประชาชน การเชื่อมต่อพลังภาครัฐและประชาชน ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมช่วยให้งานรพ.สต. ซึ่งเป็นจุดบริการที่อยู่ใกล้บ้านใกล้ใจชุมชน เกิดความหลากหลายในการให้บริการเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ (ภาคผนวก ข, โครงการส่งเสริมสุขภาพด้วยธรรมชาติบำบัด 14-17 สิงหาคม 2555)

ปัจจุบันหมออาเฮียง ยังคงแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ควบคู่ไปกับการรักษาคนไข้ แม่วัยนี้อายุใกล้ 70 ปีแต่จิตใจยังเต็มเปี่ยมด้วยเมตตา ยังคง

เดินทางขึ้นล่อง เข้าร่วมกิจกรรมออกหน่วยให้บริการสุขภาพกับเครือข่ายสุขภาพทั้งฝ่ายรัฐและเอกชน ทุ่มทำงานอย่างต่อเนื่องร่วมกับทางโรงพยาบาลอภัยภูเบศร และทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ สันติวนา รับการรักษาที่บ้านโดยไม่ได้มุ่งหวังอามิส ครูเล็กรักษาผู้ป่วยโดยไม่จำกัดเชื้อชาติ ภาษา ไม่ว่าจะมั่งมีหรือยากจนสามารถเข้าถึงการรักษาจากพ่อเฒ่าเหล่าวังโดยทั่วกัน พ่อเฒ่าเหล่าวังหวังเพียงว่า”พอพวกเขาหายป่วย ฟ้นกลับมาแข็งแรงเป็นปกติแล้ว ขอให้เขาตั้งใจทำความดีและเรียนรู้ที่จะช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป”

องค์ความรู้ที่อยู่ในหมู่บ้าน

จากการศึกษาภาคสนาม พบความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน ดำรงอยู่ในตัวผู้สูงวัย และผู้ใหญ่ในแต่ละครอบครัว การดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์พื้นบ้านของคนในชุมชน มีด้วยกัน 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งเป็นการรักษาตนเอง อีกส่วนหนึ่งขอให้คนที่มิประสบการณ์หรือหมอพื้นบ้านมาช่วยรักษา ซึ่งเป็นประสบการณ์ความรู้เฉพาะทางของหมอพื้นบ้าน และเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ใช้ในการดูแลสุขภาพของแต่ละชุมชน ความรู้ดังกล่าวมีตั้งแต่การดูแลสุขภาพ จรดปลายเท้า พ่อเฒ่าเหล่าวัง ผู้เป็นหมอพื้นบ้านจำแนก ความรู้ของคนที่อยู่ในหมู่บ้านดังกล่าวแบ่งเป็น 2 แบบ คือ

แบบแรก เป็น “ความรู้ในการพึ่งตนเองโดยทั่วไป “แต่ละบ้าน ๆ อย่างน้อยคนในบ้าน 1 คนรู้ตัวยาหนึ่งอย่าง” ตัวอย่าง ความรู้แบบนี้ ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน เป็นการดูแลสุขภาพด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน ตั้งแต่ หัว จรด เท้า

ตัวอย่างที่ 1 ผม ใช้น้ำขี้เถ้า จากคันกล้วย มาเผาไฟ เมื่อได้ขี้เถ้า นำเอามาผสมน้ำดั่งทิ้งไว้ แล้วกรอง เอาน้ำที่ได้มาสระผม (เป็น แขน่หลี่, สัมภาษณ์, 2 มกราคม 2555)

ตัวอย่างที่ 2 หัว เมื่อปวดหัว ใช้ใบพลับพลึง อังไฟ แล้วพันทิ้งหัว จะทำให้อาการปวดหัว หรืออาการปวดบวมที่หัวบรรเทาและหายไปที่สุด (สามารถ ลุงมู, สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2555)

ตัวอย่างที่ 3 ตา เมื่อตาถูกขี้ดิน เศษผงเข้าตา ลืมตาในน้ำสะอาด ถ้าไม่ออก ให้เอาเม็ดอิมกิม(เม็ดแมงลัก) 1 เม็ดใส่ในบริเวณที่ขี้ผงกระเด็นเข้าตา หลังจากนั้นให้นอนพักหลับตา เม็ดแมงลักจะพองตัวดูดเอาเศษผงที่ติดอยู่ข้างในติดกับเนื้อเม็ดแมงลักออกมา หลังจากนั้นให้ลืมตาในน้ำและล้างน้ำออก (มะเอมี มุงจี, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2555)

ตัวอย่างที่ 4 จมูก เมื่อจมูกเป็นฝี เอาซากที่ดำพริก ไปอังไฟ แล้วให้ผู้ที่เป้นคน กลืนพริกที่ติดอยู่ที่ซาก และไอร้อนของพริกจะทำให้ฝีในจมูกค่อย ๆ ยุบลง (กุมมะ หลู, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2555)

ตัวอย่างที่ 5 ปากที่ไก่ (ปากเป็นแผลนกกระจอก) เมื่อเป็นแผลนกกระจอกที่มุมปาก ให้เค็ดกึ่งของคันมันโย (คันสบู่ดำ) นำเอายางสดสด มาทาบริเวณมุมของริมฝีปากทั้งสองข้าง

ทาคัดคอกันประมาณ 3 วัน แผลจะแห้งและลอกออกมา (นางเกียง ลุงมู, สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2555)

ตัวอย่างที่ 6 หู เมื่อหูเป็นฝี มีตุ่ม เอมะแคว้งขม (มะแว้งต้น) เอาลูกมันมาผสมกับน้ำคั้นข้าวช้อนเอาส่วนที่ลอยอยู่ตอนข้าวคั้นสุก 1 ถ้วยชา ผสมกับ เมื่อน้ำที่ผสมเย็นลงให้เอามาหยอดหู 2-3 วัน ตุ่มฝีหนองจะยุบลง (แม่เผ่าพิศ ลุงดิยะ, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2555)

ตัวอย่างที่ 7 คอ เมื่อคอ เจ็บ มีอาการไอ ใช้เขม่าเตาอั้งโล่ ป้ายกากกะบาท บริเวณที่คอดนที่มีอาการไอ ก่อนเข้านอน จะช่วยแก้อาการไอ (แดง ลุงตะ, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2555)

ตัวอย่างที่ 8 ตัวร้อน เมื่อร่างกายตัวร้อน มีไข้ ปวดศีรษะ ใช้ใบเหาฉีกแห้งประมาณ 1 กำมือ นำมาคั้นน้ำคั้น แก้วใช้ร้อนใน และแก้วใช้จับสัน (ไทเจิง หลี่, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2555)

ตัวอย่างที่ 9 ผิวหนังถูกของมีคม ใช้ใบยี่อเป็นฉ่ำ(สาบเสือ) และกะพัง 1 กำนำมาทุบ ๆ ให้น้ำออกและใช้ใบสมานแผล รักษาแผลเปื่อย (อาลี แซ่หว่าง, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2555)

ตัวอย่างที่ 10 ร่างกาย ปวดเมื่อย เอาผักส้มป่อย 3-7 ผักมาคั้นกับน้ำอาบช่วยให้สดชื่น คลายปวดเมื่อยเนื้อตัว (เสี่ยวเหมย แซ่หลี่, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2555)

ตัวอย่างที่ 11 ปวดท้อง เมื่อปวดท้อง ใช้ใบเฮาฉีกสด 2 กำมือนำมาขยี้ ๆ และนำมาพอกบริเวณหน้าท้องที่ปวด ช่วยลดความร้อนและทำให้ท้องหายปวด (หยาง เวิน ชิง, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2555)

ตัวอย่างที่ 12 แพ้ท้อง อาเจียน ใช้ขิงสดคั้นน้ำคั้นช่วยแก้อาการอาเจียน ทำให้การไหลเวียนในร่างกายดีขึ้น (เสี่ยวจวง แซ่หลี่, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2555)

ตัวอย่างที่ 13 ปวดเข่า เอาขิงสดมาทุบ ๆ ห่อผ้าประคบบริเวณที่ปวดและบริเวณแนวขา ท่อนบนท่อนล่าง ช่วยกระตุ้นให้เลือดลมไหลเวียน กล้ามเนื้อคลาย ลดอาการเจ็บข้อเข่า (เหวินหิง ฉ่ง, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2555)

ตัวอย่างที่ 14 เหน็บชา เอามังคิจ้อ (ผิเสี้ยนน้อย) ทั้งต้นมาคั้นอาบ หรือ แช่มือแช่เท้าจะช่วยให้มือเท้าที่ปวดและเส้นเอ็นยึดติดคลายกลับสู่ปกติ(มานพ แซ่หลี่, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2555)

ตัวอย่างที่ 15 เท้าบวม ใช้เหล้าอยู่เจีย (เหง้าข่า) นำมาคั้นกับน้ำจนเดือด ทิ้งไว้พอน้ำอุ่นแล้ว นำมาเทใส่ถัง แล้วแช่เท้าทั้ง 2 ขะน่ายังอุ่นๆ เพื่อลดอาการบวมของเท้า (เหล่าปา แซ่หลี่, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2555)

แบบที่สอง เป็นความรู้ที่มีการถ่ายทอดกัน ในระบบเครือญาติ หรือการฝากตัวเป็นศิษย์กับครูผู้มีความรู้ จากการศึกษาค้นคว้าในเดือน 25 กันยายน พ.ศ. 2554 ถึงต้นปี พฤษภาคม พ.ศ.2556 พบสมุนไพร 125 ชนิด และ ตำรับสมุนไพร 18 สูตร ซึ่งพ่อเผ่าเหล่าวังและแม่เผ่า

จา ลุงชอนดำ ภรรยาของพ่อเผ่ายังคงนำสมุนไพรเหล่านั้นมาใช้ช่วยดูแลรักษาคนป่วยทั้งในและนอกหมู่บ้าน สมุนไพรทั้ง 125 ตัว มีรายชื่อและสรรพคุณ ดังต่อไปนี้

1. หญ้าดีตุ๊ด (เฮาจื่อ) แก้ไข้ป่า ปวดท้อง รักษาอาการปวดเมื่อย ลมร้อน
2. หญ้านางกิน (หอเซียง) แก้ปวดท้อง ท้องเสีย ปรับให้ประจำเป็นปกติ
3. ปืดปิวเหลื่อง บำรุงกำลัง แก้เจ็บเอว ปวดเมื่อย ประจำเดือน ตกขาว
4. หญ้าไ้จี รักษาโรคปอด หอบหืด
5. ยาฮากดำ เป็นยาบำรุงเลือด บำรุงกำลัง แก้อ่อนเพลีย
6. หมอกวาววัน รักษาอาการบวม แก้ลมปิด (ถีบลม)
7. ยาแก้ขาว รักษาโรคความดันโลหิต โรคกระเพาะ อาการบวม แก้ถอนพิษ
8. มะปิ่น (มะตูม) แก้เบาหวาน ลดความดันโลหิต บำรุงเลือด ช่วยย่อยอาหาร
9. หญ้าไ้กู รักษาโรคนิ่ว อาการบวม ลดความร้อน แก้อาการขับถ่ายไม่ออก
10. ปืดปิวดอกขาว แก้อาการปวดกล้ามเนื้อ ปวดกระดูก
11. ส้อมเกี้ยว (กะเม็ง) แก้โรคตับอักเสบ ไข้ป่า บำรุงไต
12. หญ้ากระเพาะไก่ รักษาโรคกระเพาะ โรคไต กล้ามเนื้อข้างกระดูกสันหลัง
13. หญ้าแก้อ่อน (เสี้ยวหวางผี) แก้โรคกระเพาะ ปวดเมื่อย แก้ไข้ป่า บำรุงตับ ขับพิษ
14. หญ้าก้อหอม ใช้ปรุงอาหาร ลดไขมันในร่างกาย
15. ป่าน รักษากระดูกหัก แก้มีบุตรยาก (ตำราแล้วตุนกับหมูกิน) (ถ้าเป็นหนองมีหนามตำคาอยู่ ใช้รากสดตำแล้วห่อฝ้านำมาพอกไว้บริเวณที่หนามตำ ด้วยจะขับให้ หนามหลุดออกมา)
16. หญ้าปิดลม รักษาอาการบวม โรคเหน็บชา ตกขาว ปวดเมื่อยตามร่างกาย
17. จักไ้รัดัน ทำน้ำมันหอมระเหย รักษาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้ไข้
18. เซียงซุน กินแก้ร้อนใน
19. หญ้ามือร้อน รักษาโรคฉี่หนู
20. ผักแปมป่า แก้อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ กระดูกทับเส้น
21. สะกิ้นดำ (โซ่วเย่จื่อ) แก้ปวดเมื่อย กล้ามเนื้อ แก้อาการมือ-เท้าเย็น เหน็บชา
22. เปล้าแดง ช่วยให้ผู้หญิงคลอดลูก เลือดไม่ตก
23. ดันตั้นเป็ด รักษาไข้ป่า ลดความดัน หอบหืด
24. ไม้ฝามือผี รักษาอาการปวดเอว ปวดเมื่อยตามร่างกาย
25. ดับสิ้น รักษาโรคฉี่หนู โรคเบาหวาน โรคกระเพาะ
26. คอไ้ดำ รักษาโรคไอ ครอบกระดูกหัก
27. หญ้าหางแ่อน ลดความร้อนของร่างกาย แก้โรคมะเร็งตับ ปอด ลำไส้

28. หลุ่เ็นชืด (ผักกาดน้ำ) ลดความร้อน ดับพิษ ประสานกระดูก รักษาเมร่งดับ
เมร่งล่ำไ้

29. ข่ำ ช่วยขับลม แก่ท้องขึ้น แก่ปวดเมือ บำรุงกำลัง ช่วยระบบย่อย แก่เหน็บชา
รักษาโรคผิวหนัง

30. จิงคำ ช่วยขับลม ขับเหงื่อ บำรุงธาตุ แก่อาการจุกเสียด แน่นท้อง แก่เมารถ

31. ข้าว บำรุงกำลัง แก่เหน็บชา พอกอุดหนองฝี

32. เสี่ยวเวยก้วย รักษาโรคตับอักเสบ บำรุงไต เบาหวาน

33. หลุ่เ็นชืดเครือ (เชิงจิงเฉ่า) รักษากล้ามเนื้อ เ็นกระดูก อาการปวดเมือ

34. ผ่างแดง รักษาอาการเลือดเดินไม่สะดวก อาการประจำเดือนไม่ปกติ

35. ไม่ตองคอกขาว แก่อาการตกขาว

36. ไม่ซี่เหล็ก แก่ท้องผูก ปัสสาวะกะปริบะปรอย

37. หมากหลวยเล็ก แก่นิ้ว ปัสสาวะติดขัด

38. ว่นเหนียนชิง แก่นิ้ว ปัสสาวะติดขัด

39. หลุ่หั่วปะล่ำ แก่ไข้หวัด ไข้ป่า เด็กไม่สบายดื่มน้ำดื่ม หรือ ใช้อาบ

40. หลุ่เมือฮาม (ฮื่อเ็นเฉ่า) แก่โรคกระเพาะ แผล อักเสบมีดบาดใบใช้ห้ามเลือด

41. หลุ่เมือฮามดำ (หง จวิน เฉ่า) แก่แผลอักเสบ ห้ามเลือด ใช้ร่วมกับ หลุ่เมือฮาม

42. หมากไผดิน (เลอหม่อน) รักษาโรคมะเร็งผิวหนัง

43. เถเ็นอ่อน (ดินเป็ดเครือ) แก่ปวดเมือ แก่เส้นเอ็น ขับเลือดเสีย

44. หลุ่หม่อนกะลา (หยางเหรินเฮา) เป็นยาขับพิษรดย่น แก่สารพิษคนเป็น ไข้ป่า

ห้ามกิน

45. ปูเลย (ไพล) ใ้ยู่ไฟหลังคลอด แก่เด็กแรกเกิดตัวเหลือง กล้ามเนื้อฟกซ้ำ

46. หมากแป้นขม รักษาไข้ป่า แก่คุ่มที่ขึ้นบริเวณรอบรูทวาร ทำให้ถ่ายคล่อง

47. หลุ่หลัง (ขนาดหลวง) รักษาไข้ป่า ขับเหงื่อ ใบดื่มอาบให้แม่และลูกหลังคลอด

48. ผักไผ่น้ำ แก่ไข้ ขับเหงื่อ สมข่า (อาการ หันเหลือง ซาฮ่าน) ใช้ร่วมกับ (ดีตุ้ด หลุ่

หลัง หลุ่เกล็ดหอย หลุ่นางคีน)

49. หลุ่เกล็ดหอย แก่ไข้หวัด ไข้ป่า ใช้ร่วมกับ (หลุ่ดีตุ้ด หลุ่หลัง หลุ่ผักไผ่น้ำ

หลุ่นางคีน)

50. กระเจียบ ขับปัสสาวะ แก่นิ้ว ลดไขมันในเลือด แก่อ่อนเพลีย

51. เือง แก่อาการปัสสาวะไม่ออก กะปริบะปรอย ก้านบิเอน้ำออก หยอดตา แก่ตา

ฝ้าตาฟาง

52. มะนาว รักษาอาการปวด ดับ ที่เป็นจุด ใช้ผล 1-2 ลูกบิบน้ำกิน ก่อนอาหารวัน
ช่วง 7-8 โมงเช้า

53. จ้าเลิม (หงษ์มีขาว)รสร้อน รักษาอาการ อัมพฤกษ์ อัมพาต กระตุกทับเส้น รสจะออก
ขมไปหวาน

54. ผีเสื้อน้อย (มั่งกิ่งจื่อ) แก้อาการบวม ลมผัดเดือน เหน็บชา กระตุกทับเส้น ลดไขมัน
ในเส้นเลือด

55. หมอกปลุด (หล่านช่วงขาว)โรคหัวใจเต้นผิดปกติ แก้อาการตกใจ (จุดหนังหมูที่เผา
ไฟแล้ว ประมาณ 1 ชีด ผสมกับ น้ำ 20 ลิตร ดื่มจนเหลือน้ำครึ่งลิตร)

56. ขมิ้นชัน รักษาโรคกระเพาะ ลดไขมัน

57. เฟิร์นก้านดำ (หญ้าขาวกหุ) ขับปัสสาวะ

58. ผักปิงแดง แก่ปวดกระดูก ปวดเอว

59. อ้อยดำ ขับปัสสาวะ แก้ไอ ร้อนใน แก้อาการผิบบ้า (ใช้ร่วมกับ หมอกปลุด)

60. สานปู แก่ท้องอืด ท้องผูก บำรุงไต บำรุงกำลังผู้ชาย

61. หญ้าเกี่ยเจียปิ่น (ขาล่ายญี่ปุ่น) แก้อาการท้องผูก

62. หญ้าแก่โหลง รักษาโรคความดันโลหิตสูง

63. หมากกระเพาะไก่อ่ (จิตุจื่อซู่) แก่โรคไต

64. ผักล่ำเมิน แก้อาการชัก ผสมกับเม็ดพริกไทย

65. หญ้านางปาด (จุ่มดินเสือ ฝั้วไส่วกัง) รักษาเมะเร็งลำไส้ ผิวหนัง ลดความร้อนใน
ร่างกาย ลดบวม อาการตะคริว

66. หญ้าหนัคหยั่ง แก้ไอ อาการบวมตามร่างกาย (รากที่ต้มเมื่อดื่มจะท้องเสียหลังจาก
นั้นอาการบวมจะหายไป)

67. หญ้าเมืองจ็อก แก้อาการเกร็งของร่างกาย ช่วยให้กล้ามเนื้อผ่อนคลาย

68. หญ้าหม่นไก่อ่ รักษาโรคกระเพาะ เอาทั้งต้นตากแห้ง ตำเป็นผง ผสมพริกไทย
เป็นหัวเชื้อรักษาเบาหวาน ใส่น้ำข้าวหมกหรือ เหล้า เป็นหัวเชื้อ

69. เจียวกู่หลาน แก่เบาหวาน ลดน้ำตาลในเส้นเลือด ลดความดัน ปรับสมดุลร่างกาย

70. หญ้าแสนหวี (โดไม่รู้สั่ม) แก้ไข้จับสั่น บำรุงกำลัง แก้เอ็น เสริมสมรรถภาพทางเพศ

71. หมากसानเข้า (ซู่หมักั่ว) แก้ไข้ป่า อาการปวดเมื่อย

72. กุ่ยซ่าย (ผักแป้น) ขับลม แก้ท้องอืด แก้ปวดเอว ปวดหลัง อาการเวียนหัว

73. ห่าเยิงหลวง รักษาโรคกระเพาะ ลมผัดเดือน

74. ห่าเยิงเลือด บำรุงเลือด ประจำเดือนไม่ปกติ แก้อาการปวดเมื่อยหลัง บำรุงร่างกาย

75. ส้มคอบแคบ (ไปผู้เทา) ขับเลือดเสียในกรณีตกเลือด รักษาโรคข้อกระดูกหัก
76. ดอกหอมไก่ (หมวยตัน) แก้ปวดเมื่อย บำรุงกำลัง รสร้อน (ผู้หญิงมีครรภ์ห้ามกิน)
77. จำปีดอกแดง ดอกรักษาเบาหวาน ใบเอามาแกงป่าแก้หอบหืด รสเย็น
78. บอระเพ็ด (เก๋อเย่เจ้าเหนียง) บำรุงกำลัง แก้ไข้ แก้ร้อนใน บำรุงกระดูก
79. แคมเหลือง (ห้องลิน) แก้อาการบวม ไข้ป่า แก้ความดันโลหิต
80. สับเสือ ขับร่างกายทั้งชายหญิง ผสมน้ำผึ้งแก้เบาหวาน ความดันเลือดไม่พอ
81. ผักเผ็ด แก้อาการปวดฟัน บรรเทาอาการปวดที่แผล
82. ไม้หอม รักษาแผลอักเสบ นำมาฝนกับหินแล้วทา
83. ตะเพียง (จิวหลิงกวาง) แก้ผดผื่น รักษาอาการปวดเมื่อย ถอนพิษ
84. ผักเชียงดา แก้เบาหวาน บำรุงโลหิต ความดัน ใช้รากถอนพิษ
85. มะสามตอน (เย่ซุยเซิง) บำรุงเลือด อาการอ่อนเพลีย
86. ผักคาวตอง แก้ไอ แก้บวม น้ำ ขับปัสสาวะ ปอดอักเสบ
88. ไม้แปก (ไม้เกียะ) แก้เหน็บชา เวียนหัว ปวดท้อง
89. ยาแก้หุ่ยปวย แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แก้ปวดท้อง ช่วยระบบย่อยในกระเพาะ
90. หญ้าเป็ดลม รักษาอาการบวม โรคเหน็บชา ตกขาว ปวดเมื่อยตามร่างกาย
91. ไม้กอดี้หมี่ แก้เหน็บชา อัมพฤกษ์ อัมพาต ผิดผื่น ปวดเมื่อยตามร่างกาย
92. ห่าเยิงแดง แก้เหน็บชา อัมพฤกษ์ อัมพาต ผิดผื่น ปวดเมื่อยตามร่างกาย
93. เหยือก่อ แก้โรคไต เบาหวาน แก้เจ็บคอ
94. หมากกะ แก้อาการท้องเสีย แก้ไข้ป่า
95. พะหามปาย (เสี่ยวทือหล่อ) แก้โรคกระเพาะ แก้พิษ (ถ้ากินและท้องเสียตามมาให้

หยุดดื่ม หรือลดขนาด)

96. ส้มกุ่ม แก้อาการปวดไส้ติ่ง แก้ไข้ป่า
97. หญ้าลิ้นงู แก้มะเร็งมดลูก ช่วยถอนพิษ
98. คอไก่ดำ(ตัน) รักษาโรคไต ครอบกระดูกหัก
99. โศกจะนัน แก้ผื่นคัน
100. กานพลู สดร้อน แก่ริดสีดวง รักษาเหงือก แก้ปวดฟัน
101. ดอกหอม บำรุงร่างกาย มีกลิ่นหอม ช่วยระบบการไหลเวียนเลือด บำรุงหัวใจ
102. พริกไท (หูเจียว) แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ขับลม ปรับสมดุลร่างกาย
103. ดีปลี (หลู่จื่อ) แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ขับลม ลดความดันโลหิต
104. แมงลัก (ลู่ปากั่ว) ช่วยระบายท้อง ขับลม

105. หญ้าปึกกิ่ง ป้องกันมะเร็ง ช่วยปรับสมดุลร่างกาย
 106. อุ้งเจียเฟิง (ผักแถมห้าใบ) ลดความดัน เบาหวาน กระจกต้อหิน
 107. ชันเจียเฟิง (คิงูเห่า) ลดไข้ บรรเทาอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปรับการไหลเวียนเลือดให้ดีขึ้น กระจกต้อหิน
 108. หญ้า 4 ใบ แก้ความดันโลหิตสูง ไข้ป่า
 109. ขมิ้นสามร้อย (ปลาไหลเผือก) ถ่ายพิษ แก้เบาหวาน เป็นยาอายุวัฒนะ
 110. มะรุม (มะค้อนก้อม) ขับลม แก้บวม ลดไขมันในเลือด บำรุงสายตา
 111. หมากหินหนู (ซึ่งูซางหลิน) แก้นิ่ว ขับปัสสาวะ ต่อมลูกหมาก
 112. ไม้สะเปะ แก้เจ็บแหว่ ปวดเมื่อย ต่ร้อน
 113. หมากขี้กา บำรุงธาตุ บำรุงหัวใจ ใบแก้ไข้ ผลเป็นยาถ่ายอย่างแรง
 114. เถาจื่อเย่ (ท้อพื้นเมือง) ขับพยาธิ
 115. วานหอมแดง ขับลม ขับปัสสาวะ
 116. รวงจืด (กำลังช้างเผือก) แก้ไข้ ถอนพิษ เบื่อเมา แก้ปวดบวม
 117. ผักชีลา แก้โรคไต ร้อนใน ขับลม บำรุงร่างกาย
 118. ไม้หลวงเหลือ (ซึ่งูซางซื่อ) แก้ไข้ป่า
 119. หมากเกียงนา ช่วยขับปัสสาวะ นิ่ว
 120. ผักกูด แก้ไข้ แก้พิษอักเสบ
 121. ตะไคร้ แก้ปวด ด้านการอักเสบ คลายกล้ามเนื้อ
 122. ไม้มนนาง บำรุงเลือดผู้สูงอายุ บำรุงกำลัง ช่วยเพิ่มน้ำนมให้แม่ลูกอ่อน
 123. มังเข้ แก้เจ็บคอ ลดความร้อนในร่างกาย
 124. ผักดิบแมน รักษาโรคเรื้อรัง
 125. เอ็นอ้า (โคลงเคลง) บำรุงตับ บำรุงกำลัง แก้เบาหวาน
- สมุนไพรทั้ง 125 ชนิดดังกล่าว ครอบคลุมอาการต่าง ๆ 18 อาการ/ โรค ดังนี้
1. กลุ่มปวดเมื่อยตามร่างกาย กระจกต้อหิน ห่าเยื่อเลือด หมอกวาววัน หญ้าแก้ร้อน จักไคร้ตัน หญ้าเอ็นชืด หมากसानเข้า ดอกหอมไกล กะพัง
 2. กลุ่มอาการบวม อักเสบ หมอกวาววัน ยาแก้ขาว ไม้ฝ่ามือผี ผีเสื้อน้อย หญ้าหนวดหยั่ง หญ้าไกรู เขมเหลือง
 3. เบาหวาน ต้บลิ้น เลี้ยวเวก้วย หญ้าหม่น โกง จำปีดอกแดง มะรุม บอระเพ็ด สนู้เลือด ผักเชียงดา

4. ความคันโลหิตสูง ขาแก่ขาว ฝ้าหลัง ฝ้าแก้ม โหลง บอระเพ็ด แขนเหลือง สบู่เลือด ผักเชียงดา

5. โรคหัวใจ หมอกปุด อ้อยคำ ข้าวเปลือก

6. กระดุกทับเส้น อัมพฤกษ์ อัมพาต สะกิ้นคำ จ้ำเลิม (หงหมี่ฮวา) ผิเสื่อน้อย ชันเจียเฟิง

7. โรคมะเร็ง หมากหนูนดิน ต้นดินเป็ด ฝ้าหางแอน ฝ้าเอ็นยึดเครือ เกลอหม่อน ฝ้านางปาด

8. โรคไต ฝ้ากระเพาะไก่อ่ เสี่ยวเวยก้วย ซานปู ผักชีลา

9. โรคตับ ส่อมเกี้ยว ฝ้าเอ็นยึดเครือ เสี่ยวเวยก้วย มะนาว

10. ริดสีดวง (ขานัง) ผักดิบแมน ดอกก้านแข็ง ไม้นองใน ฝ้าเอ็นยึด ไม้สะเปะ ฝ้านางเขียว ฝ้านางดำ ไม้้อจ้าง ผิเสื่อน้อย

11. อ่อนเพลีย ขาฮากดำ ไม้มนาง ซานปู

12. ลมผัดเดือน ไม้ก่อดีหมี่ ห่าเิงเลือด ห่าเิงโหลง ผางแดง ผิเสื่อน้อย กะพัง

13. ท้องเสีย ฝ้านางคิ่น หมากกะ ฝ้านาคหยั่ง

14. ไข้ป่า ฝ้าเกล็ดหอย ดีตุ๊ด ฝ้าหลัง ผักไผ่น้ำ ฝ้านางคิ่น ส่อมเกี้ยว ฝ้าแก่อน ฝ้านางหวะล่า หมากแห้งขม หมากสานเข้า แขนเหลือง

15. ไข้หวัด ฝ้าเกล็ดหอย ฝ้านางหวะล่า ฝ้าแสนหวี

16. ท้องอืด ท้องเฟ้อ เกี่ยวกับกระเพาะ ขาแก่หมูป้อย (ด้าปายก่าย) ฝ้าแก่อน(เสี่ยวหวางผิ) พะหามปาย (เสี่ยวทีหลอ)

17. แก้อาการปวดเมื่อย อุ้งเจียเฟิง ชันเจียเฟิง มั่งกิงจื่อ พริกไท

18. แก้อ่อนพิษ หอมแดง จิง พริกไท ซานปู พลุ ข่า ตะไคร้

ผู้ป่วย และเครือข่ายสุขภาพ

ผู้ป่วยที่เลือกมารับการรักษาจากพ่อเฒ่าเหล่าวัง มีด้วยกัน 4 กลุ่ม ดังนี้คือ

กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มคนจีนบก และกลุ่มคนไทใหญ่ ทั้งในและนอกหมู่บ้าน เนื่องจากพ่อเฒ่าเหล่าวัง มีภรรยาเป็นไทใหญ่ จึงมีกลุ่มญาติพี่น้องทั้งไทใหญ่ และกลุ่มจีนบกทั้งในและนอกหมู่บ้าน เข้ามาขอรับบริการการรักษา หรือเข้ามาขอยาสมุนไพรที่พ่อเฒ่าปลูกบริเวณรอบบ้าน กลุ่มคนป่วยเหล่านี้มีตั้งแต่แม่ลูกอ่อน เด็ก จนถึงกลุ่มผู้สูงอายุ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มปิยะเวชศึกษาไท เป็นกลุ่มคนที่สนใจเรื่องสุขภาพ และการดูแลสุขภาพด้วยธรรมชาติบำบัด ประกอบไปด้วยแพทย์แผนไทย ผู้ช่วยแพทย์แผนไทย เกษตรกรแผนไทย ครู ผู้ช่วยแพทย์แผนไทย นักบัญชี แม่บ้าน เจ้าของธุรกิจส่วนตัว รวมตัวกันด้วยจิตอาสา มุ่ง ทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพให้ชุมชน และออกหน่วยฝึกอบรมให้ประชาชนได้มีความรู้ในการดูแลสุขภาพด้วย

ตนเอง กลุ่มนี้มีเป้าหมายประสงค์ต้องการช่วยให้ประชาชนมีความรู้เรื่องการแพทย์แผนไทย ลดการใช้ยาปฏิชีวนะและเตรียมความพร้อมให้กับคนในชุมชน รับมือกับปัญหาความเจ็บป่วยด้วยการดูแลสุขภาพแบบผสมผสาน

เครือข่ายสุขภาพปิยะเวชศึกษาไทย เป็นหนึ่งในเครือข่ายภาคประชาชน ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม มีภารกิจสำคัญคือการประสานความร่วมมือคนในชุมชน (ผู้นำชุมชน กลุ่ม อสม. เจ้าหน้าที่ในรพ.สต. องค์กรบริการส่วนท้องถิ่น หมอพื้นบ้าน พระสงฆ์) ในแต่ละท้องถิ่น เพื่อเปิดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในประเด็น การดูแลสุขภาพ ทั้งทางกายและจิตใจด้วยวิถีธรรมชาติ ร่วมกันคนในพื้นที่เปิดอบรมประชาชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการระบบสุขภาพของตนเอง และประสานพลังกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง เตรียมคนในชุมชนให้มีพื้นฐานในการดูแลสุขภาพด้วยธรรมชาติบำบัด

กลุ่มปิยะเวชศึกษาไทยได้ขึ้นมาเรียนรู้เรื่องสมุนไพรพื้นบ้านที่บ้านพ่อเผ่าเหล่าวัง ผ่านการบอกเล่าประสบการณ์ของพ่อเผ่าเหล่าวัง ซึ่งทำงานร่วมกับทางโรงพยาบาลอภัยภูเบศร สมุนไพรและภาพถ่ายในสื่อ ที่พ่อเผ่าเหล่าวังทำงาน ทำให้ ครูวาสนา เกิดงาม ซึ่งเป็นครูสอนนวดและแพทย์แผนไทย ซึ่งสนใจเรื่องสมุนไพรอยู่แล้วและชอบร่วมงานจิตอาสา เมื่อได้รับการประสานมาจากกลุ่มหมอยาพื้นบ้านในพื้นที่ดังกล่าว จึงเป็นแรงจูงใจทำให้กลุ่มปิยะเวชสนใจ เข้ามาเรียนรู้เยี่ยมบ้านพ่อเผ่า จนเกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกับพ่อเผ่าเหล่าวัง และรพ.สต.สันติวนา ต่อมาเมื่อทางกลุ่ม ปิยะเวชศึกษาไทย จัดกิจกรรมด้านสุขภาพ จึงได้เชิญพ่อเผ่าเหล่าวังไปออกหน่วยสุขภาพที่สถานธรรมท่าจักร จังหวัดลำพูน ก่อให้เกิดเครือข่ายกลุ่มผู้สนใจเรียนรู้เรื่องสมุนไพรจากพ่อเผ่าเหล่าวัง ในพื้นที่ลำพูน ซึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่นอกเหนือจากกลุ่มแรกติดตามเข้ามาเรียนรู้เรื่องสมุนไพรในหมู่บ้านดอกคำวอน

กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มญาติธรรมของพระอาจารย์สุวัฒน์ สิริวิฑูณโน ซึ่งคุณทิพย์อาพรไชยเรือนแก้ว เป็นลูกศิษย์ของท่าน และเป็นหนึ่งในสมาชิกของกลุ่มปิยะเวชศึกษาไทย เชิญครูวาสนาและเพื่อน ๆ รวมทั้งพ่อเผ่าเหล่าวัง มาร่วมจัดกิจกรรมตรวจสุขภาพด้วยการจับชีพจร และสาธิตการรักษาด้วยวิธีพื้นบ้านทั้งการกวาดล้าง คุณกระปุก กอดจูด สนทนาธรรม สวดมนต์บั้งบัว และให้บริการนวดเพื่อสุขภาพกับคนในพื้นที่รอบสถานธรรม ต.ต้นธง อ.เมือง จ.ลำพูน เป็นเวลา 2 วัน ผลของจัดกิจกรรมให้บริการสุขภาพในวันนั้น ทำให้เกิดลูกศิษย์ของพระอาจารย์สุวัฒน์ รวมตัวขึ้นไปเที่ยวชมสมุนไพรบ้านพ่อเผ่าเหล่าวัง และขอคำปรึกษา และซื้อสมุนไพรพื้นบ้านของพ่อเผ่าเหล่าวังเพื่อนำไปใช้ในการดูแลสุขภาพ

กลุ่มที่ 4 กลุ่มผู้เรียนที่ด้านการแพทย์แผนไทย จากคลินิกเจดีย์แม่ครัว อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ นำโดย แพทย์แผนไทย พดท.สมเดช ประยูรยวง ซึ่งเป็นคลินิกแพทย์แผนไทย

และจัดการเรียนการสอนด้านเวชกรรมไทย เกษษกรรมไทย นวดไทย และผดุงครรภ์ ให้กับผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการมีใบประกอบโรคศิลปะ กลุ่มนี้มีผู้เรียนที่เข้าเรียนแพทย์แผนไทย จากบุคคลหลายอาชีพ เช่น ตำรวจ แม่บ้าน พ่อบ้าน ผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่รัฐวิสาหกิจ นักจัดรายการวิทยุ พยาบาล นักวิชาการสาธารณสุข พนักงานในองค์กรส่วนท้องถิ่น ครู และเจ้าของธุรกิจ

หมอสมเดช เป็นเพื่อนร่วมรุ่นกับครูวาสนา สมัยที่เรียนแพทย์แผนไทยด้วยกันที่ สมาคมแพทย์แผนไทยเชียงใหม่ สนใจเข้าร่วมกิจกรรมเวชอาสา และเดินทางเข้ามาทำความรู้จักกับพ่อเผ่าเหล่าวังในหมู่บ้านเพราะได้ยืมกิตติศัพท์ของพ่อเผ่าผ่านเครือข่ายปิยะเวชศึกษาไท กลุ่มที่ 4 นี้ เข้าร่วมกิจกรรมในงานเปิดโรงเรียนภูมิปัญญาและนวัตกรรมการสุขภาพ ที่รพ.สต. สันติวนา และร่วมจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทางกลุ่มชมรมหมออาพื้นบ้านสว่านรินทร์ชน เมื่อทราบความเคลื่อนไหวเรื่องการออกหน่วยให้บริการสุขภาพในพื้นที่แต่ละครั้ง จึงได้นำนักศึกษาแพทย์แผนไทยที่สนใจ พาเข้าร่วมเข้าร่วมกิจกรรมกับทางเครือข่ายของรพ.สต.สันติวนา และร่วมจัดกิจกรรมคลินิกวันพฤหัสบดี แลกเปลี่ยนประสบการณ์ หลักคิด หลักการทำงาน เรียนรู้การทำงานในพื้นที่ชายแดนของพ่อเผ่าเหล่าวัง

การปรับสมดุลชีวิต ตามขนบวัฒนธรรม

หลักคิดของพ่อเผ่าเหล่าวัง และหลักการใช้ชีวิตครองตนเพื่อเป็นแบบอย่างให้ลูกหลานในครอบครัว จนกระทั่งได้รับรางวัลทางสังคม (สาขาการแพทย์แผนไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านสุขภาพ พ.ศ. 2554) เป็นผลึกความรู้ที่สกัดมาจากความทุกข์และความสุขที่เข้ามาในชีวิตเวลาที่ผ่านมายืนยันแนวทางการใช้ชีวิตของพ่อเผ่า การได้รับความเคารพนับถือจากคนในหมู่บ้านทั้งคนในและนอกชุมชน ประสบการณ์เหล่านี้สามารถประมวลความคิดและภาพชีวิตของท่านออกมาเป็นอักษรจีนสำคัญ 8 ตัว ซึ่งพ่อเผ่าเหล่าวังนำมาเป็นหลักปรับสมดุลชีวิตเป็นเข็มทิศในการดำเนินชีวิตได้ดังต่อไปนี้

孝 (เสี่ยว) แปลว่า “ความกตัญญู” พลังแห่งความกตัญญูช่วยขับเคลื่อนวงจรชีวิต ถ้าเรา รู้จักตอบแทนผู้มีพระคุณ ระลึกถึงคุณฟ้า ดิน พ่อแม่ ครู ประเทศ คุณของธรรมชาติที่ช่วยเหลือเลี้ยงตัวเรา และแสดงความกตัญญูออกมาให้เหมาะสม สิ่งเหล่านี้จะเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนให้ลูกหลานได้เห็น เป็นแนวทางในการสร้างสังคมที่เกื้อกูลกัน และเป็นหนทางแห่งความกตัญญู ช่วยค้ำจุนลูกหลานและคนในสังคม”

安 (อัน) หมายถึง “ความสงบ ” การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมในรอบปีศึกษาธรรมชาติรอบตัว เรียนรู้วงจรของฤดูกาล ศึกษาจังหวะแต่ละช่วงเวลาของปฏิทิน จะช่วยประกอบการทำมาหากินให้ไม่ติดขัด ความสงบและความดีดร้อนจะลดน้อยลงตามลำดับ

居 (จี) หมายถึง “ถิ่นอาศัย “ ถิ่นที่เราพำนักอาศัย ต้องช่วยกันทำนุบำรุงดูแล รักษาถิ่นที่

อยู่ดั่งเช่นถิ่นที่เกิด “แผ่นดินนี้เป็นของในหลวง เรา (พี่น้องคนจีน ไทยใหญ่) มาอาศัยที่ของท่านอยู่ ต้องช่วยกันดูแลป่า รักประเทศไทยเหมือนที่รักประเทศจีนด้วย”

乐 (เล่อ) หมายถึง “ความสุข” ความสุขของพ่อเฒ่า เกิดจากการชวนชวหาความรู้ การเที่ยวป่าสาธิตหาสมุนไพรมาช่วยคน เป็นความสุขที่เรียบง่ายและยังได้ช่วยเหลือคนทุกข์ คนที่ประสบโรคร้าย เมื่อเขาหายดีเราเองดีใจไปกับเขาด้วย

业 (เย่) “อาชีพ” หมายถึง การประกอบอาชีพด้วยความสุจริต กิจที่ต้องไม่ไป กระทบบให้ผู้อื่นเดือดร้อน แม้ว่าเราเป็นหมอป่าหรือหมอพื้นบ้านในสายตาคนอื่น แต่หมอพื้นบ้าน 1 คนช่วยต่อชีวิตคนหลายคนให้มีรายได้ ถ้าเขาหายป่วยเขาก็จะไม่เป็นภาระให้คนในครอบครัว และการปลูกสมุนไพรยังเป็นอาชีพเสริม ช่วยเหลือครอบครัวในอนาคตได้อีกด้วย

发 (ฟา) หมายถึง “การพัฒนา” โรคในอดีตและโรคในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป ยาสมุนไพรบางตัวต้องปรับปรุงตัวยา เพราะพฤติกรรมการกินอยู่ และใช้ชีวิตในปัจจุบันเปลี่ยนไป ดังนั้นหมอพื้นบ้านเองจึงต้องเรียนรู้ที่จะพัฒนาการรักษา และเพิ่มมาตรฐานในการดูแลรักษา คนป่วย เพื่อรับมือกับโรคที่อุบัติใหม่ ๆ ในปัจจุบัน

忍 (เหริน) หมายถึง “ความอดทน” พ่อเฒ่าเหล่าวังบอกว่า คำว่า “เหริน” สำคัญมาก ตัวอักษรนี้ประกอบไปด้วยอักษรภาพ 2 ส่วน วางตำแหน่งด้านบนกับด้านล่าง ใน ส่วนบนหมายถึง “มิด” ส่วนล่าง หมายถึง “หัวใจ” อักษรรวมกันหมายถึง คมมิดที่กรีดลงบนหัวใจ ถ้าเรียนรู้จัก ความอดทน อดทนได้เหมือนกับมิดที่กรีดลงบนหัวใจ เรื่องอื่น ๆ ในชีวิตก็กลายเป็นเรื่องเบา ๆ ทั้งนั้น

爱 (อ้าย) หมายถึง “ความรัก” สมุนไพรเป็นสิ่งที่พ่อเฒ่ารัก พ่อเฒ่าบอกว่า ถ้าเราดูแลสมุนไพร สมุนไพรก็จะดูแลเรา การค้นพบสิ่งที่ตัวเองรัก ตัวเองชอบ ทำให้เราอยู่กับมันได้นาน โดยไม่รู้สึกรำคาญบังคับ พ่อเฒ่าบอกว่าตัวเองคงมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ไม่นาน การปลูกสมุนไพรช่วยสืบต่อความรู้ พื้นที่การปลูกสมุนไพร จะช่วยต่อลมหายใจของหมอพื้นบ้านและคนในชุมชน

周 (เถียว) หมายถึง “การปรับ” เวลาผ่านไปชีวิตและการดำรงอยู่ในสังคมก็เปลี่ยนไป ชีวิตของพ่อเฒ่าเกิดในจีน เติบโตในพม่า และค้าขายไปมากระหว่างพม่า-ไทย หลายอย่างในวันนี้ไม่เหมือนในอดีต ตั้งแต่เด็กจนถึงช่วงสูงวัย พ่อเฒ่าบอกว่า” ผมปรับตัวมาตลอด อยู่ที่ไหน ต้องเรียนรู้ให้เข้ากับขนบวัฒนธรรมที่นั่น ความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลงสอนให้ผมรู้จักปรับตัว บทเรียนที่ได้จากการปรับตัวในแต่ละพื้นที่ ช่วยหล่อหลอมและช่วยทำให้ผมและครอบครัวอยู่อย่างมีความสุข

ตัวอักษรจีนทั้ง 8 ตัวเป็นหลักคิด และหลักปฏิบัติในการจัดสมดุลชีวิตทั้งตัวพ่อเฒ่า เหล่าวัง คนในครอบครัว รวมทั้งจัดวางความสัมพันธ์คนในชุมชนให้อยู่ในกรอบของขนบวัฒนธรรม การรู้จักดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับฤดูกาลประเพณีในรอบปี นอกจากคำอธิบายเพื่อให้ลมฝนตกต้องตามฤดูกาลในแต่ละครั้งแล้ว พ่อเฒ่ายังกล่าวว่า “ตัวอักษรทั้ง 8 ยังเป็นเหมือนพลังสร้างภูมิคุ้มกันให้ร่างกายและช่วยทำให้วงจรในรอบปีของคนในชุมชน ร่มเย็นเป็นสุขอีกด้วย”

พื้นที่ ความทรงจำ ความเจ็บป่วย และการรักษาด้วยวิธีพื้นบ้าน

จากการศึกษาภาคสนาม ความทรงจำ ความรู้และการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์พื้นบ้าน ในชุมชน ตั้งแต่อดีตก่อนมีสถานอนามัย (2527) จนกระทั่งปัจจุบันกันยายน 2556 ด้วยการสนทนาอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับ หมอพื้นบ้าน และคนที่เคยป่วยในหมู่บ้าน รวมทั้งคนป่วยในหมู่บ้านข้างเคียงที่มารับการรักษาในหมู่บ้านดอกคำวอน ศึกษาประสบการณ์ความทรงจำของผู้ที่เคยได้รับการรักษาด้วยวิธีพื้นบ้าน พบว่าสถานการณ์ในปัจจุบันหมอพื้นบ้านในชุมชนยังคงมีการให้บริการต่อเนื่องไม่เคยหยุด แม้มีการตั้งสถานอนามัย ความเคลื่อนไหว จากประสบการณ์ดังกล่าว พบลักษณะสำคัญนำมาเป็นกรณีศึกษาทั้งหมด 39 กรณี ดังนี้

ประสบการณ์การดูแลสุขภาพด้วยการรักษาพื้นบ้าน 39 กรณี

กรณี 1 ขาดัม ปวดเอว ปวดขา

นาง ก อายุ 80 เมื่อ 5 ปีก่อน มีอาการปวดเอว ปวดขา ปวดกระดูก เคลื่อนไหวช่วงล่างไม่สะดวก ปวดร้าวจากเอวลงไปถึงแนวเข่าและขา ปวดอยู่นานเป็นอาทิตย์ ลูกหลานบอกจะพาไปหาหมอที่โรงพยาบาลนาง ก ไม่ยอมไป บอกให้ลูกพาไปบ้านพ่อเฒ่าเหล่าวัง หลังตรวจชีพจรพ่อเฒ่าบอกว่าไตอ่อนแอ ต้องบำรุงไต ถ้าไตและระบบกระเพาะทำงานดีขึ้น อาการปวดดังกล่าวจะค่อย ๆ หาย ไป พ่อเฒ่าเตรียมยาสมุนไพรให้ไปต้มดื่มหลังจากนั้น ประมาณ 2 ชั่วโมง อาการปวดดังกล่าวเริ่มลดลง นางเล่าว่า “ตั้งแต่เล็กจนโต ไม่ชอบกินยาฝรั่ง นางเคยบอกกับลูกว่า ถ้าแม่เป็นอะไรไม่ต้องไปส่งโรงพยาบาล” นางเล่าต่อว่า “รอบ ๆ บ้าน นางก็ปลูกสมุนไพรที่พ่อเฒ่าให้มา แต่ลูกหลานบางทีไม่ระวัง ฉีดยาฆ่าหญ้าทำให้สมุนไพรที่นางเคยปลูกตาย ...นาง ก บอกว่า ไม่ใช่หญ้าตายอย่างเดียว ตัวนางเองก็จะตายไปด้วยเพราะไม่มียามาต้มกิน ” นางเล่าต่อว่า “หลังจากที่กินยาพ่อเฒ่าต่อเนื่องน้ำหนักลดลงประมาณเกือบ 2 กิโลกรัม อาการดีขึ้นเรื่อย เอวไม่ปวดร้าวลงขาแล้ว พอกินติดต่อกันประมาณ 2 อาทิตย์ ตอนนี้อาการปวดหลังหายไป ไม่ปวดเหมือนเมื่อก่อนแล้ว” (นาง ก. สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2554)

กรณี 2 ยาต้ม มะเร็ง

นาง ข อายุ 56 ปี อาชีพทำสวน รับจ้างทั่วไป มารักษาที่บ้านพ่อเผ่าเหล่าวัง ตรวจพบก้อนเนื้อบริเวณเต้านม คล้ายฝีบวมออกมา 3 จุด หลังจากได้รับยาสมุนไพร บอระเพ็ด ผีเสื้อน้อย มะขามป้อม คำเป็นผง ปั่นเป็นก้อนเล็ก ๆ เทาเม็ดข้าวโพดไปกินแล้ว อาการดีขึ้น พ่อเผ่าบอกว่า “ให้นาง ข กินต่อเนื่องกัน 3 อาทิตย์ ก้อนที่มีจะค่อย ๆ หายไป” พ่อเผ่าอธิบายว่า “อาการฝีที่บวมออกมา เป็นอาการของความร้อนที่สะสมในร่างกาย การจัดสมุนไพรต้องเข้าใจเรื่อง หยิน-หยาง ร้อนเย็น อาการร้อนเกินภายในของนาง ข เนื่องจากอาหารการกิน สมัยนี้คนชอบกินของทอดมากเกินไป พืชผักไม่ได้ปลูกเอง จึงมีสารเคมีสะสม สมุนไพรที่จัดให้ช่วยระบายความร้อน และทำให้ระบบเลือดลมที่ติดขัดอยู่ภายในไหลเวียนดีขึ้น เมื่อไหลเวียนดีร่างกายก็แข็งแรง มีแรงขับพิษในส่วนต่าง ๆ และซ่อมแซมร่างกายให้เป็นปกติ” (พ่อเผ่าเหล่าวัง, สัมภาษณ์, 13 ตุลาคม 2554)

กรณี 3 ก้อนเนื้อ ไม่ใช่มะเร็ง (คนป่วยนอกหมู่บ้าน)

นาง ค วัย 53 อาชีพรับจ้างทั่วไป อพยพมาจากพม่าเข้ามาอยู่ที่ชายแดนไทยประมาณเมื่อปี 2546 ไม่มีบัตรประชาชน เช้าบ้านอยู่ที่หมู่บ้านคำภูดีห่างจาก บ้านพ่อเผ่าไปประมาณ 20 กิโลเมตร เคยไปตรวจที่ทางโรงพยาบาล 3 ครั้ง หมอบอกว่าเป็นมะเร็งเต้านม และแนะนำให้ไปโรงพยาบาลที่เชียงใหม่เพื่อทำการผ่าตัด นางเป็นทุกข์ใจมาก จึงไปปรึกษาเพื่อนบ้าน เพื่อนข้างบ้าน จึงแนะนำให้รู้จักพ่อเผ่าเหล่าวัง พร้อมบอกให้ติดต่อกับพ่อเผ่าเหล่าวัง พ่อเผ่าจึงขับรถมอเตอร์ไซด์ไปตรวจนางที่บ้าน หลังตรวจชีพจร ตรวจดูบริเวณช่วงอกที่มีก้อนเนื้อแข็งอยู่ และชวนนางคุยเรื่องทั่ว ๆ ไปก่อนวกกลับมาบอกผลการตรวจกับนางว่า “ไม่ใช่มะเร็ง เลือดลมข้างในมันติดขัด ร่างกายร้อนเกิน เลือดขึ้นไหลเวียนไม่ดี เดี่ยวพ่อเผ่าจะจัดยาสมุนไพรต้มให้กิน ถ้าเลือดลมไหลเวียนดี ก้อนที่มีอยู่ มันจะหายไปเอง “รุ่งขึ้นหลังกินยาพ่อเผ่านางโทรมาหาพ่อเผ่ารายงานตั้งแต่เช้าว่า กลับสบาย ไม่รู้สึกร้อนใจ ไม่เคยหลับอย่างนี้มาหลายเดือนแล้ว” พ่อเผ่าชวนคุยต่อว่า “ให้กินยาต่อเนื่อง ยาหมอกี้โทรมาบอกได้ ไม่มีเงินค่ายา ก็ไม่ต้องกังวล ก่อนนอนให้สวดมนต์แผ่เมตตาให้สรรพสัตว์เจ้ากรรมนายเวรด้วย ดมยาสมุนไพรกินต่อกัน 2-3 อาทิตย์ก้อนมันจะเล็กลงเรื่อย ๆ” พ่อเผ่าแวะไปตรวจดูนางอีกติดต่อกันอาทิตย์ละครั้ง ผ่านไปเดือนกว่า หลังสุดก้อนแข็งที่ปรากฏบริเวณช่วงอก เล็กลงมาจนคลำเกือบไม่เจอแล้ว

พ่อเผ่าบอกว่า “เวลาเราตรวจเจอคนไข้เป็นมะเร็ง ถ้าเราตรวจพบแล้ว บางครั้งเราไม่จำเป็นต้องไปบอกเขาว่าเขาเป็นมะเร็ง คำพูดไม่กี่คำที่บอกไปอาจจะทำให้คนไข้หมดกำลังใจ วันนั้นผมไม่ได้เตรียมยาสมุนไพรรักษามะเร็งไป ในยามมีแต่รางจืด วันนั้นผมให้รางจืดไปกิน พอได้คุยกันวันนั้น รู้สึกว่านางเป็นทุกข์ใจมาก นางอาจตัดสินใจกลับมา พ่อเผ่าจึงให้กำลังใจนาง

“ไปว่า นางไม่ได้เป็นมะเร็ง” พอตื่นเช้านางบอกว่าดีขึ้น ผมจึงเตรียมสมุนไพรให้นาง บอกให้นางทำใจให้สบาย ไม่ต้องกังวลเรื่องค่ายา ไม่มีตั้งค์พ่อเผ่าก็ไม่คิด อยากช่วยให้หาย (นาง ค, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2554)

กรณี 4 ใช้ป่า ยาต้ม

นาย ข อายุ 38 อาชีพทำสวน และสอนภาษาจีน เคยไปหาหมอที่โรงพยาบาลอำเภอ หมอบอกเป็นไข้มาลาเรีย รับการรักษาด้วยวิธีปัจจุบัน ไม่ดีขึ้น ต่อมาจึงมาให้พ่อเผ่าเหล่าวัง ซึ่งมีศักดิ์เป็นญาติทางฝ่ายภรรยาช่วยรักษา “พ่อเผ่าเหล่าวังจัดสมุนไพรให้ เอาไปต้มกินไม่เกินอาทิตย์ อาการหนาวสั่นก็หายไป ตอนนี้ไม่มีอาการหนาว ๆ ร้อน ๆ แล้ว พอผม ไปตรวจเลือดอีกครั้งที่โรงพยาบาลไม่พบเชื้อในกระแสเลือด ตอนนี้ทำงานได้เหมือนเดิม เป็นปกติ” (นาย ข, สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2554)

สมุนไพรที่พ่อเผ่าจัดให้นั้นประกอบไปด้วย หญ้าคั่วสด หญ้าเกล็ดหอย หญ้าหลัง ผักไผ่ น้ำย่านางคั้น ส้มเกลี้ยว หญ้าแก๋อ่อน หญ้าหัวปลา หมากแห้งขม หมากसानเข้า แยมเหลือง พ่อเผ่าเหล่าวังเล่าว่า ใช้ป่าบางคนนอกจากมีอาการหนาวสั่นแล้ว บางคนจะมีอาการปวดเนื้อปวดตัวด้วย ถ้าปล่อยให้ความร้อนภายในมีมากเกินไป กำเริบเป็นหนักขึ้นสมอง แก้มักไม่ทันอาจเสียชีวิต “สมุนไพรพวกนี้ คนเดินป่าจะรู้จักดี สมัยก่อนผมก็เคยเป็นไข้ป่า คนแก่เขาบอกให้เราไปช่วยเก็บด้วย เราก็ไปช่วย ผมก็จำเอามารักษาตัวเองและรักษาคนใกล้ตัว” (พ่อเผ่าเหล่าวัง, สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2554)

กรณี 5 การดูดพิษ ด้วยกระปุก (ปากวั้น) พอกยา

นาง ง อายุ 49 เป็นชาวไทใหญ่ อาชีพทำไร่เผือก รักสัตว์เลี้ยงแมวอยู่ที่บ้าน 5 ตัว วันหนึ่งโดนแมวที่เลี้ยงกัด “เขี้ยวแมวกัดติดที่แขน ยกมือขึ้นแมวก็กัดขึ้นมาคับ แขนปวดมาก จึงไปหาพ่อเผ่า ให้พ่อเผ่าช่วยรักษา พ่อเผ่าจึงใช้กระปุกพลาสติก ที่มีกระบอกสูบดูดกระดูก ดึงอากาศที่ครอบที่แผลออกจนทำให้ผิวโปนขึ้นมา และเลือดเสียที่คั่งในแผลซึมออกมาอยู่ข้างนอก หลังจากนั้นประมาณ 5 นาที จึงดึงกระดูกที่ครอบแผลออก เช็ดเลือดที่บริเวณ และทำความสะอาดด้วยแอลกอฮอล์อีกครั้ง หลังจากนั้นจึง เอา ค่ะพั้ง รวงจืด เสี้ยวที่หล่อ หญ้าลิ้นงู มาตำพอกถอนพิษ และให้เอาเอ็นอ่อนไปต้มกินที่บ้าน กินอยู่ 2-3 วัน ก็ไม่มีการปวดอีกเลย พอนาง ง หายดีแล้วจึงเอาข้าวตอกคอกไม้ มาคั่วหัวพ่อเผ่าเหล่าวังที่บ้าน และนำน้ำส้มป่อยมาล้างมือให้พ่อเผ่า” (นาง ง, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2554)

กรณี 6 ยาต้ม ดิช่าน (คนนอกหมู่บ้าน)

นาย จ อายุ 25 เป็นโรคตับมา 2 ปี พ่อเผ่าเหล่าวังเล่าว่า เขาเคยไปตรวจที่โรงพยาบาล

ผลตรวจเลือดไม่ผ่าน จะไปทำงานที่ได้หวั่นก็ไปไม่ได้ จึงกลับมากินยาสมุนไพรที่พ่อเฒ่าจัดให้ คือ เสี้ยวเหวี่ยงก้วย ไม้ล้มเหลือง หย้าหางแอน ฮ่อมเกี้ยว หย้าเอ็นยี่ดเคือ เสี้ยวเวี่ยงก้วย มะนาว คัมภีร์ แทนน้ำ ดิดค้อกัน 2 อาทิตย์ หลังจากนั้น นาย จ.ไปตรวจเลือดที่โรงพยาบาลอีกครั้งไม่พบเชื้อ “ตอนนี้ตรวจเลือดผ่าน สามารถไปทำงานต่อที่ได้หวั่นได้แล้ว” (พ่อเฒ่าเหล่าวัง, สัมภาษณ์, 21 ธันวาคม 2554)

กรณี 7 การฝนยาสมุนไพร

นาง ฉ อายุ 66 เป็นแม่บ้าน ชาวไทใหญ่ สามิเป็นคนจีนบก มีลูก 3 คน คนหนึ่งทำงานอยู่ไต้หวัน คนหนึ่งทำงานอยู่ที่อเมริกา อีกคนทำไร่ทำสวนอยู่ในหมู่บ้าน แม่เฒ่าเล่าประสบการณ์การรักษาด้วยวิธีพื้นบ้านให้ฟังว่า “กำลังสับยาสมุนไพรอยู่ แผลแสบเปิดเดียว มีดสับเสี้ยวไปโดนนิ้ว เลือดออก ช่วงที่นาง จ. ไปล้างมือทำความสะอาด พ่อเฒ่าซึ่งเป็นสามี นำเอาราก จี๋ลือจือเฒ่า มาฝนกับหินลับมีดใส่น้ำต้มสุกฝนรากสมุนไพรนี้สักพักก็ได้ด้วยฝนชั้น ๆ ออกมา ปาดเอาน้ำนั้นไปแต้มที่แผล เลือดก็หยุด หลังจากนั้นเอาผ้าพันแผลปิดพลาสติก ... ทุกวันเปิดแผลมาทำความสะอาดและเอาน้ำที่ได้จากการฝนราก “จี๋ลือจือเฒ่า” แต้มซ้ำติดกัน 3-4 วัน แผลก็จะปิด” (นาง ฉ, สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2555) หลังจากนั้น ประมาณ 2 วันแผลเริ่มปิดไม่มีอาการอักเสบปวดบวม หลังจากนั้น หลังจากนั้น 1 อาทิตย์เนื้อบริเวณนั้นปิดสนิทเป็นปกติ

กรณี 8 กว้าชา ลมแดด แก้วปวดเมื่อย

นาย ช อายุ 46 อาชีพทำไร่เผือก เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ได้เล่าประสบการณ์การรักษาด้วยการกว้าชา ให้ฟังว่า “ช่วงเก็บเผือก ประมาณเดือนสิงหาคม ยานา ตอนนั้นมีคนมารับซื้อ ผมก็เร่งเก็บเพราะถ้าเก็บช้าไปอีก ลูกเผือกใหญ่ขึ้นราคาคง แหวภาคกลางเขารับซื้อ ลูกเผือกทุกปี พอเราโหมทำติดต่อกันฝนก็ตกอีก ช่วงนั้นร่างกายอ่อนเพลียมาก ตกเย็นใช้ขี้เถ้าเอาก็ปวด ผมก็ให้เมียมาช่วยชุคชาให้ ที่ข้อพับด้านหลังเขาชุคเรื่อยลงไปถึง กลางเอ็นร้อยหวาย อีกจุดหนึ่งก็ชุคที่บริเวณแนวกระดูกสันหลัง ชุคลงมาถึงแถวกระเบนเหน็บ ซาออกมากเลย สีเข้มเกือบเป็นสีม่วง เสร็จแล้วดื่มน้ำอุ่น ตอนเช้าตื่นนอนอาการปวดเมื่อย เป็นไข้ก็ไม่มี ในใจยังคิดอยู่ถ้าชุคชาไม่หายค่อยไปโรงหมอ” (นาย ช, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2555)

กรณี 9 การนวด กดจุด นอนไม่หลับ

นาง ช อายุ 58 อาชีพทำไร่เผือก ไร่ข้าวโพด และเป็น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เคยมีอาการนอนไม่หลับ ปวดหัวอยู่บ่อย ๆ ต่อมา มาหาพ่อเฒ่าเหล่าวัง หลังจากพ่อเฒ่าตรวจจับชีพจรแล้ว บอกให้นางนอนคว่ำ พ่อเฒ่าบอกให้แม่เฒ่าช่วยชุคชาที่กลางกระหม่อม จูณกะโหลกด้านหลัง แนวไหล่ กดลิ้นเนื้อด้านข้างของกระดูกสันหลัง ใช้เวลาประมาณ 15 นาที หลังจากนั้นพ่อเฒ่าเหล่าวังกดจุดที่ฝ่าเท้าต่อ กดอยู่ประมาณ 10 นาที จนนางรู้สึกง่วง “คืนนั้น ตอน

ให้พ่อเฒ่ากดจุด ก็เกือบหลับไปแล้ว พอกลับไปที่บ้าน หัวถึงหมอนก็หลับ หาวซู้ หาวซู้ (หลับดี ดี)” (นาง ช, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2555)

กรณี 10 การถ่ายท้องด้วยการสวนทวาร

นาย ฎ อายุ 41 ปี มีลูก 2 คน พาลูกสาวคนเล็ก อายุ 4 ขวบ มีอาการไม่ถ่ายอุจจาระมานาน 1 อาทิตย์ มาหาพ่อเฒ่าเหล่าวัง นาย ฎ อาชีพทำสวน และหาของป่ามาขายให้คนในหมู่บ้าน พ่อเฒ่าเหล่าวังเคยซื้อน้ำผึ้งและสมุนไพรบางตัวจากนาย ฎ นาย ฎ คุยกับพ่อเฒ่าเหล่าวัง เรื่องคุณภาพของน้ำผึ้ง และเรื่องตัวยาสมุนไพรต่าง ๆ ที่ใช้ในการรักษา มีสมุนไพรที่พ่อเฒ่าต้องการคือ เจียวกู่หลาน ผักพ้อเด็กให้ไปช่วยหา ส่วนลูกสาวนั้น นั่งฟังผู้ใหญ่คุยกัน ไม่มีอาการชุกชอน หลังจากนั้นพ่อเฒ่าเหล่าวังไปเอาสมุนไพรสีแดงจากพม่ามาละลายน้ำ และใช้ลูกยางสวนทวารที่ซื้อจากร้านขายยามาคูดน้ำที่ผสมสมุนไพรเข้าไปในลูกยาง ก่อนที่ให้พ่อเฒ่าเด็กถอดกางเกงลูก พ่อเฒ่าคลำที่บริเวณด้านข้างท้องน้อยของเด็กเป็นลำแข็ง หลังจากนั้นพ่อเฒ่า อุ้มเด็กให้อยู่ในท่าหันหลัง ถอดกางเกงลูกและให้พ่อเฒ่าเหล่าวัง เอาปลายลูกยางสวนทวาร พอน้ำสูกเข้าไปที่ทวารเสร็จ รอสักพักประมาณ 3 นาที ลูกสาวนาย ฎ บอกให้พ่อพาเข้าห้องน้ำ พ่อเฒ่าออกมาแล้วว่า “ลูกซี้ ออกมาเร็วมากเลย หน้าท้องน้อยที่แข็งตอนนี้ไม่มีแล้ว พ่อเฒ่าบอกกับลูกให้ ขอบคุณอาคง” (ลูกสาวทำตาม และมีสีหน้าดูร่าเริงขึ้นทันทีหลังจากออกจากห้องน้ำ) (นาย ฎ, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2555)

กรณี 11 การสกัดน้ำมันสมุนไพร (ทา)

นาง ญ อายุ 49 อาชีพทำสวนเผือก สวนลูกพลับ ปลูกถั่ว ลูก 3 คน ในวันหยุดลูกทั้ง 3 คนจะไปช่วยแม่ทำสวน พร้อมสุนัขที่ติดตามไปด้วย นาง ญ เล่าประสบการณ์ให้ฟังว่า สมัยก่อนปลูกงาปลูกครั้งหนึ่งก็มีน้ำมันใช้ไปทั้งปี งามส่วนหนึ่งที่ได้ พ่อของนางจะนำมาทำเป็นน้ำมันนวด เอาน้ำมันงามาใส่กะทะตั้งไฟ ใส่สมุนไพรเช่น จักไคร้ต้น หญ้าเอ็นยืด สะพัง ดอกหอม โกล ถ้ามีขี้วัวช่วยใส่ด้วยยิ่งดี ด้วยพวกนี้แค่ครั้งเดียวใช้ได้เป็นปี น้ำมันที่ได้เอามาทาแก้ปวดเมื่อย ใช้ทา ก่อน ถั่วชา หรือก่อนลูกกระปุก จะช่วยทำให้ลื่นและช่วยให้กล้ามเนื้อหายเกร็ง เราไม่ต้องไปซื้อน้ำมันนวดที่ไหนทำเองได้ไม่ยาก วันนี้นางมากกว่าชาให้พ่อ นางบอกว่า “คนแก่ถ้าเขาปวดเมื่อยปวดหัว เดี่ยวเขาก็กว่าชาละ ทำแล้วหลับสบาย ทำบ่อย ๆ ก็ดีเหมือนกัน ” (นาง ญ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2555)

กรณี 12 การนำสมุนไพรไปอังไฟก่อนรักษา

นาง ฎ อายุ 68 อาชีพแม่บ้าน 2 อาทิตย์ก่อนมาหาพ่อเฒ่า มีอาการปวดหัว กินยาแก้ปวดหลายวันไม่รู้สึกลดขึ้น กว่าชาแล้วก็ยังไมหาย พ่อเฒ่าเหล่าวังไปช่วยรักษา บอกว่าลมร้อนมันกระจายไม่ดี ต้องปรับให้ความร้อนกระจายออกให้ทั่ว จึงเอาผักปึงปน ใบของมัน มาอังไฟสักระยะหนึ่งให้มันร้อนให้พันรอบหัวคนไข้ได้ แล้วนำพันรอบบริเวณศีรษะคนไข้ หลังจากนั้นเอา

อุณพลาสติกกรอบ อีกที ให้คนใช้คัมน์ำดัมหญ้าไถ และนอนพักห่มผ้า พ่อเฒ่าอธิบายว่า “คนใช้ ความร้อนมันเกิน ลมมันฆ่า ต้องคัมหญ้าใบลมให้มันเคลื่อน ลมไม่ติดขัดเลือดจะไหลเวียนดีเอง พอเหงื่อออกทั่วตัวแล้ว เนื้อตัวจะเบา หัวจะหายปวด นอนพักผ่อนวันสองวันก็จะดีขึ้น” (พ่อเฒ่า เหล่าวัง, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2555) เมื่อไปเยี่ยม นาง ฎ หลังจากนั้น อาการของนางก็ดีขึ้นอย่าง พ่อเฒ่าบอกไว้ และประมาณ 1 อาทิตย์ นางกลับคืนเป็นปกติ นางจึงแะมาคำหัวพ่อเฒ่า นางบอกว่า “พ่อเฒ่าชอบช่วยคน ในหมู่บ้านเรา ถ้าไม่มีพ่อเฒ่าหลายคนคงตายไปแล้ว พอเราหายดีแล้วจึงมาคำ หัวพ่อเฒ่าเพื่อขอบคุณ” (นาง ฎ, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2555)

กรณี 13 การคัมยาสมุนไพร (แซ่ อาบ) มาขอยาสมุนไพร

นาง ฐ อายุ 55 เป็นแม่บ้าน และเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านประสบการณ์ ที่เคยอยู่ไฟตอนมีลูกคนแรก และคนที่สอง ทำให้นางรู้จักสมุนไพรที่ใช้หลังคลอด เมื่อลูกของนาง คลอดลูก นางจึงมาขอเก็บสมุนไพรที่บ้านพ่อเฒ่า สมุนไพรที่นางเก็บ ที่บ้านพ่อเฒ่า มี จั้วหลั้วกวัง บอระเพ็ด ปูเลย หญ้าเอ็นยืด หญ้าคืดืด หญ้าเมืองสาม ห่าเยิงหลวง เอามาทุบ ๆ และห่อผ้าคัมน้ำ ประมาณ 30 นาที ปลอ่ยให้เย็นอาบหรือแช่นะครั้ง ทำติดกัน 3 วัน จะช่วยขับลม เลือดเสีย ลมพิษ และพินให้ร่างกายสดชื่น “คนแก่คนเฒ่าเขาบอกมา พอเราเป็นแม่คนลองทำดูดี เราก็ก็นำคนอื่น ต่อ... มาเก็บยาสมุนไพรบ้านพ่อเฒ่ามีเยอะดี ถ้าจะไปเก็บที่ป่า มันก็มี แต่มันอยู่ไกล เราเป็นเพื่อน บ้านกันก็มาขอ เพราะรู้ว่าพ่อเฒ่าใจดี ชอบปลูกสมุนไพร” (นาง ฐ, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2555)

กรณี 14 ขาด้ม

นาง ท อายุ 53 ลูก 3 คน อาชีพแม่บ้าน มีลูกคอยส่งเงินให้แม่ทุกเดือน ป่วยด้วยอาการ ความดันโลหิตสูงมา 5 ปี อาการ ช่วงปีที่ 5 ไปตรวจที่โรงพยาบาลทุกครั้ง ความดันขึ้นมา 200 ทุกที ลูกชายที่พาแม่ไปตรวจเล่าว่า “คุณแม่มา 5 ปี ผมสังเกตทุกครั้งแม่เครียด วันที่ไปตรวจความดัน พุงทุกที ตอนหลังเลยซื้อเครื่องตรวจมาตรวจเอง ตอนตรวจเองที่บ้านไม่ถึง 140 ช่วงหลังพ่อเฒ่า แนะนำให้กินหญ้านางปาด น้ำหนักช่วงนั้นก็ลดลงมา ความดันก็ลด พ่อเฒ่า บอกว่าต้องใส่พริกไทรวม สัก 2 เม็ด ถ้าความดันลดเร็วเกิน ตอนนี้อาการดีขึ้น 2-3 เดือนที่ผ่านมา แม่กินยาหมอลดลง บาง วันลืมกินก็ไม่ใช่ไร ส่วนยาสมุนไพรพ่อเฒ่าพอกินแล้วดีขึ้น พ่อเฒ่าก็บอกว่าให้หยุดได้ ตอนนี้ผม ให้แม่กินชาผงกระเจี๊ยบผสมน้ำอุ่น ตอนเช้าก่อนอาหาร 1 แก้ว หลังอาหาร 1 แก้ว อาการแม่ตอนนี้ดีขึ้นมาเยอะ วัดความดันช่วงนี้ 120 ไม่ถึง 140 ผมเองก็ไม่ต้องเครียดไปด้วย” กินยาฝรั่งที่โรงพยาบาล ติดต่อกันมา 4-5 ปี ช่วงหลังลดยาใช้ ผงกระเจี๊ยบ 2 ช้อนชา ชงคัมวันละ 2 แก้ว ความดันลดลงจาก 200 เหลือ 120 (ลูกชายเล่าด้วยความสบายใจ) (ลูกชายนาง ท, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2555)

กรณี 15 ยานั่ง (ไอสมุนไพร)

นาง ฌ อายุ 56 หลังคลอดลูกคนที่ 3 ร่างกายเริ่มอ่อนแอ ยกของหนักไม่ได้ มดลูกหย่อน เกือบโผล่ออกมาที่ช่องคลอด นางเล่าประสบการณ์ตอนนั้นให้ฟังว่า “พ่อเป็นหมอพื้นบ้าน (ตอนนี้เสียชีวิตแล้ว) เอาผักปิงปอน หนุ่ยคัตู้ด ผักงวง หนุ่ยค้อยหุบ มันหมู 1 ถ้วย และมะนาว 1 ลูก เอายา ทุกตัวห่อใส่ผ้า ตั้งหม้อหนึ่ง และให้นาง ส ใส่ผ้าถุง 2 ชั้น ไปนั่งคร่อมสมุนไพรที่ เอามาหนึ่ง ปลอ่ยให้ ไอร้อนสมุนไพรระเหยออกมา นั่งวันวันละ 3 ครั้ง ตอนเช้า กลางวัน ตอนเย็น ครั้งละมาประมาณ 15 นาที ทำต่อเนื่องประมาณอาทิตย์ อาการมดลูกหย่อน ปวดท้อง ปวดหลังก็จะค่อย ๆ หาย ทำแล้วช่วย ให้มดลูกหดเข้าอู่ ตอนนี้ไปทำงาน ยกของหนักได้เป็นปกติ” (นาง ฌ, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2555)

กรณี 16 ยาดัม หลังคลอดบุตร

นาง ฌ เป็นแม่บ้าน อายุ 65 เดิมทำไร่เผือก ไร่ข้าวโพด ไม่ได้ทำมาหลายปีแล้วเพราะ ลูก ๆ บอกให้พัก นาง พ.มีตำรับดัมสมุนไพร ให้แม่ลูกอ่อนหลังคลอด ดัมอาบดังนี้ “เอา กะพั้ง (จืดหลังงวง) หนุ่ยนางคีน หนุ่ยหลัง หนุ่ยเมืองฮาม ผักปิง ปูเลย หนุ่ยคัตู้ด หนุ่ยเอ็นฮิด นำมาต้ม ใส่หม้อเติมน้ำให้เต็มต้มจนเดือดมีกลิ่นหอมออกมา ก็ยกลงรอให้น้ำอุ่นเอาน้ำที่อุ่นนั้นอาบ ดัมอาบ ติดกัน 3 ถึง 5 วัน ความอ่อนเพลียปวดเมื่อยเนื้อตัวจะหายไป และยังแก้อาการลมผิเค็ดือนได้ อีกด้วย ” (นาง ฌ, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

กรณี 17 ยาดัม บวก ยาโรงพยาบาล

นาย ค อายุ 71 ปี อาชีพทำสวนปลูกลูกไหนด ทำไร่ข้าวโพด ทุกวันยังไปทำงานที่สวนได้ แม่ลูกหลานจะส่งเงินมาดูแลอยากให้หยุดทำสวนได้แล้ว แต่ นาย ค ยังคิดว่าตนยังแข็งแรงอยู่ และยังไปดูแลสวนของตนตามปกติ ปีที่แล้วมีอาการบวมที่ขา ไปหาหมอที่โรงพยาบาลทาง โรงพยาบาลตรวจดูแล้วบอกว่าเป็นเบาหวาน อาการบวมยังไม่ดีขึ้น ร่างกายอ่อนเพลีย เดินไปไหน ไม่ค่อย สะดวก ทรงลงเรื่อย ๆ พ่อเฒ่าเหล้าวังรู้ข่าวจากเพื่อนบ้าน จึงแวะไปตรวจดูและให้ยาดัม สมุนไพรไปดัมกินแก้อาการบวมที่ขา ยาสมุนไพรที่จัดให้มี ดับสั่น เสียเวก้วย หนุ่ยหม่นไก่ง จำปี ดอกแดงมะรุ้ม บอระเพ็ด สบู่เลือด ผักเชียงดา ดัมใส่น้ำ 3 ลิตร ดัมเหลือประมาณครึ่งหนึ่ง กินแทน น้ำ หลังจากนั้น 1 อาทิตย์ ขาที่บวมค่อย ๆ ยุบลง นาย ค แวะเอาดอกไม้ขึ้นตั้งมาขอบคุณ พ่อเฒ่าให้ ยาไปกินต่ออีก 2 ห่อ นาย ค เล่าว่า “ยาดัมที่ให้ไป ดัมกินทุกวัน ตอนนี้ขาไม่บวมแล้ว” ผู้วิจัยสังเกต อาการบวมลดลงอย่างเห็นได้ชัด เมื่อถามต่อว่า ยังกินยาโรงพยาบาลอยู่หรือเปล่า นาย ค ตอบว่า “ยังกินอยู่แต่ลดเหลือครึ่งหนึ่ง หม. โรงพยาบาลบอกว่า อาการดีขึ้นก็จริงแต่ควรกินยาต่อเนื่อง ผมเลยกินคู่กันไป” นาย ค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2555)

กรณี 18 งูสวัด

นาง ค อายุ 68 เป็นงูสวัด เมื่อ 10 กว่าปีก่อน นาง จ เล่าว่า “นางบอกให้ลูกไปรับพ่อเฒ่า มาช่วยรักษา งูสวัดตอนนั้นลาม ไปถึงด้านหลัง พ่อเฒ่ามาช่วยรักษาอยู่ 2 อาทิตย์ ใช้ใบรางจืดต้มน้ำ ผสมกับก้อนสีเสียด เอาลูกหมากฝนกับหินบดยา ใช้สำลี ชุบน้ำสมุนไพรที่กั้นกับฝน นำมาแต้ม บริเวณที่เป็น ทาติดกัน ประมาณ 2-3 อาทิตย์ งูสวัดจะหยุดลาม ผิวจะไม่แสบร้อน และจะเย็นลงเมื่อ ทายา แนวของงูสวัดที่ขึ้นจะเริ่มแห้ง ไม่ขยายแล้ว พอผ่านไปสักพักจะเป็นสะเก็ดและค่อย ๆ ร่อน ออกมา และหายเป็นปกติ” (นาง ค, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2555)

กรณี 19 ขาดัมก้อนเนื้อบริเวณเต้านม

นาย ถ อายุ 57 ปี เล่าประสบการณ์ 10 ปีก่อนเกี่ยวกับ การดัมยาสมุนไพรดูแลรักษา “เมื่อก่อนเคยไปตรวจร่างกาย ก่อนที่จะไปทำงานที่ฮ่องกง ทางโรงพยาบาลแจ้งว่า มีก้อนเนื้อที่บริเวณ เต้านม นัดให้ไปตรวจอีกครั้ง พอตรวจครั้งที่ 2 หมอบอกว่าควรผ่าตัด “ตอนนั้นผมก็ไม่มีเงิน เมียก็กลัว มีคนมาแนะนำให้ไปซื้อยาที่ร้านยาจีน สมุนไพรชื่อ ป้ายขาวเสอเฉ่า กับปิ่นเปียนเหลียน ช่วยแก้ไข้ได้ ผมจึงไปซื้อมาให้เมียกิน 3 ชุด ชุดหนึ่งกินได้ 4 วัน ผมกับเมียก็ไปไหว้เจ้าอธิษฐาน ขอให้หาย พอกินไปครบ 3 ชุด ไปตรวจที่โรงพยาบาล หมอบอกไม่เจอก้อนเนื้อก้อนนั้นแล้ว หลังจากนั้นเมียผมจึงได้ไปทำงานที่ฮ่องกง” (นาย ถ, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2555)

กรณี 20 คนป่วยจากนอกพื้นที่ ฟางเสวีย (เจาะเลือดที่ปลายนิ้ว)

นาย ห อายุ 64 อาชีพทำสวน เป็นหมอเมือง แต่เมื่อต้นปีที่ผ่านมา เริ่มมีอาการที่ปลายมือ เริ่มชา ตื่นเช้ามาจะรู้สึกเป็นเหน็บที่ปลายนิ้ว นาย ห เล่าว่า “บางครั้งตอนเช้ารู้สึกนิ้วมีความรู้สึก หนา ๆ เลือดไปไม่ถึงปลายนิ้ว มาหาพ่อเฒ่าเหล่าวังเพื่อให้ตรวจดูอาการ พ่อเฒ่าบอกว่าให้เจาะเลือด (ฟางเสวีย) ที่ปลายนิ้วออก เพื่อให้ลมที่ติดอยู่บริเวณที่ปลายแขนออก เมื่อลมออกแล้วอาการเหน็บที่ ปลายนิ้วจะดีขึ้น หลังพ่อเฒ่าเจาะเลือดให้แล้ว พอหยดเลือดซึมออกที่ปลายนิ้ว มือเริ่มชา เลือดที่ ออกจะสีเข้มกว่าปกติ อาการหนา ๆ ที่ปลายนิ้วเริ่มดีขึ้น หลังทำเสร็จพอกำมือแล้วรู้สึกหลวม ๆ ไม่ หนา ๆ แบบก่อนทำ ผ่านไป 1 คืน ตื่นนอนตอนเช้าไม่มีอาการเหน็บที่ปลายมือ ผ่านไปหนึ่งอาทิตย์ ก็ไม่มีอาการเหล่านั้นอีก แต่มีอีกข้างที่ไม่ทำเริ่มชา ๆ” (นาย ห, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2555)

กรณี 21 ขาดัม ความดัน

พระ ก อายุ 45 มีอาการปวดเมื่อย จากการนั่งสมาธิ ทำบวม ช่วงนี้น้ำหนักเพิ่มขึ้น หลังพ่อเฒ่าเหล่าวังตรวจชีพจร ให้จึงถวายยาสมุนไพร หย้านางปาดให้และแนะนำให้ดัมกินแทน น้ำ 1 ห่อแบ่งเป็น 3 ส่วน 1 ส่วนดัมกินได้ 3 ครั้ง ดัมครั้งแรกใช้น้ำ 3 ลิตร ดัมเหลือครึ่งหนึ่ง หลังจากนั้น วันที่สอง ดัมต่อใช้น้ำ 2 ลิตร ดัมให้เหลือครึ่งหนึ่ง วันที่ 3 ดัมต่อใช้น้ำ 2 ลิตร ดัมเหลือครึ่งหนึ่ง กินแทนน้ำ พระ ก เล่าประสบการณ์ฉันน้ำสมุนไพรว่า “รสชาติดี กินง่าย พอกินไปแล้วรู้สึกได้ว่า

ไม่เวียนหัว ไม่หนักหัวเหมือนเมื่อก่อน รู้สึกความดันลด พอไปวัดดูก็ลดจริง ๆ ได้ฉันทดต่อกันมาประมาณเดือนแล้ว น้ำหนักลดมาเกือบ 3 กิโล พ่อเฒ่าแนะนำต่อว่า “ขอให้ท่านฉันทดถี่หน่อย ๆ และค่อย ๆ เพิ่มปริมาณ จิบทีละนิดฉันทนน้ำได้ทั้งวัน” (พระ ก, สัมภาษณ์, 12 สิงหาคม 2555)

กรณี 22 ยาดัม

นาง ธ อายุ 21 อาชีพ แม่บ้าน เข้ารับการตรวจชีพจรกับพ่อเฒ่าเหล่าวัง พ่อเฒ่าวินิจฉัยว่ามดลูกร่อน ประจำเดือนไม่ปกติ นางก็บอกว่าช่วงเดือน 2 เดือนที่ผ่านมาแท้งลูก อยากให้พ่อเฒ่าจัดสมุนไพรช่วยดูแลร่างกาย หลังจากกินยาพ่อเฒ่าเหล่าวังไปประมาณ 1 อาทิตย์ นาง ธ กลับมาอีกครั้ง และเอาผลไม้จากสวนที่บ้านมาให้พ่อเฒ่า พ่อเฒ่าได้จับชีพจรตรวจ หลังจากนั้น บอกกับนาง ธ ว่า ชีพจรครั้งก่อนเต้นอ่อนแรงคราวนี้เต้นดีขึ้น พ่อเฒ่าได้จัดยาให้สมุนไพรบำรุงมดลูกให้นางไปอีก 2 ห่อ นางบอกว่า “ช่วงอาทิตย์ที่ผ่านมาหลังกินยาพ่อเฒ่า อารมณ์ความรู้สึกสบายขึ้น ไม่ปวดท้อง และประจำเดือนก็มาปกติ” (นาง ธ, สัมภาษณ์, 16 สิงหาคม 2555)

กรณี 23 ยาดัม แก้วปวดเอว ปวดหลัง

นาย น อายุ 40 อาชีพครู ได้มาปรึกษากับพ่อเฒ่าเรื่องปวดหลัง เวลาขับรถนาน ๆ พ่อเฒ่าจับชีพจรตรวจและถามว่า “ที่ปวดนะเอวข้างซ้ายใช่ไหม” ครู น ตอบว่า “ใช่ ทำทางแปลกใจทำไมพ่อเฒ่าถึงรู้” พ่อเฒ่าคุยต่อว่า “หมอจีนไม่ได้มีเทคโนโลยี เราจับชีพจร ชีพจรที่เดินมันบอกถึงอาการที่อยู่ภายในของคนไข้ พ่อเฒ่ามาสอนมัธยมให้นักเรียนารู้เรื่องสมุนไพร อยากให้เด็ก ๆ รู้จักคุณค่ารู้ไว้จะได้เอาไปใช้พึ่งตนเอง วันนี้ไม่ได้เตรียมยามา วันหลังพ่อเฒ่าจะให้หลานเอามาให้” ครู น บอกว่า “ผมกินยาแก้ปวด ยาลดอักเสบมาแล้ว มาหลายเดือนแล้ว มันดีขึ้นระยะสั้น ๆ ยาสมุนไพรผมยังไม่เคยลอง ตอนนี้อยากทดลองยาดัมดูบ้าง” (นาย น, สัมภาษณ์, 16 สิงหาคม 2555)

กรณี 24 คุณกระปุก ปวดไหล่

นางสาว บ อายุ 25 อาชีพนักวิชาการสาธารณสุข ทำงานอยู่ที่ รพ.สต.อาการที่มาให้พ่อเฒ่ารักษา มีอาการอ่อนเพลีย และปวดไหล่เนื่องจากใช้คอมพิวเตอร์ทำงานติดต่อกันเป็นเวลานาน พ่อเฒ่าเหล่าวังจับชีพจรตรวจให้ และแนะนำให้กินอาหารให้ตรงเวลา ส่วนอาการปวดไหล่พ่อเฒ่าให้นางสาว บ ลองหมุนแขนให้ดูก่อน หลังจากนั้นพ่อเฒ่าจึงดูกระดูกไหปลาร้าบริเวณเส้นลมปราณลำไส้เล็กที่วิ่งผ่านบริเวณสะบัก ไหล่ จุดที่ดูกระดูกสีแดงเข้มเป็นวงกลม พ่อเฒ่ายังสอนให้คนที่ทำงานในรพ.สต. รู้จักวิธีการดูกระดูก ให้ลองทำดู หลังจากดูกระดูกเสร็จแล้ว พ่อเฒ่าบอกให้ดื่มน้ำชารางจืด เมื่อถามความรู้สึกนางสาว บ แล้วว่า “ก่อนทำก็ปวดที่ไหล่ เวลายกแขนพอลูกกระปุกไปแล้ว หมุนแขนแล้วรู้สึกเบา ตอนนอนให้ดูกระดูกก็รู้สึกสบาย เคยกินยาอยู่ แต่ตอนนี้ลองมารักษาด้วยวิธีพื้นบ้านดูบ้าง ก็รู้สึกดี เคยบอกแม่ให้มาหาพ่อเฒ่า แม่เองก็บอกจะมาให้พ่อเฒ่ารักษาอยู่เหมือนกัน” (นางสาว บ, สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2555)

กรณี 25 กระตุกเส้นผม แก้วปวดหัว

นาง ป อายุ 48 อาชีพทำไร่เผือก ปลูกมัน เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เล่าประสบการณ์การรักษาของตนด้วยวิธีพื้นบ้านว่า “พอรู้สึก ปวดหัวตื้อ ๆ เหมือนมีลมอันอยู่ที่หัว จะให้เพื่อนช่วยดึงผมให้ วิธีการคือจะม้วนผมคนป่วยพันเข้ากับนิ้วที่ถนัด หลังจากนั้นจะออกแรง กระตุกเบา ๆ ที่เส้นผม จะมีเสียงดัง ตึก แล้วก็เปลี่ยนมารวบผมห่อผมใหม่ นำผมที่รวบมาพันที่ ปลายนิ้วก่อนกระตุก ทำไปที่ละห่อจนทั่วหัว” นางอธิบายว่า “เพื่อให้เลือดลมที่ค้างอยู่บริเวณนั้น กระจ่ายไม่ติดขัด ทำแล้วรู้สึกสบายทันที ไม่ต้องกินยา ยกเว้นถ้ามีไข้ด้วยถึงจะกินยา” (นาง ป, สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2555)

กรณี 26 การกว้าชา (ขูด คีง คี)

นาง ผ อายุ 58 อาชีพเป็นครูสอนภาษาจีน ตา ของนางเป็นหมอชาพื้นบ้านทำให้นาง มีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร นางรู้ว่า อ้อยดำ แก้วร้อนใน เสาจื่อแก้ไข้ป่า เกือบเจ้าหนึ่งแก้วร้อนใน... เรียนรู้จากพ่อของนาง นางเล่าว่า “ตั้งแต่เล็กจำความได้ ต้องอพยพเดินทาง ย้ายที่อยู่หลายแห่ง ตอนอายุ 8 ขวบ ก็ย้ายมาอยู่ที่หมู่บ้านนี้ ตอนนั้น ไม่มีอะไรอนามัยยังไม่มี เจ็บป่วยเป็นอะไรเราก็ รักษาตนเอง อย่างกว้าชานี้ใช้บ่อย ถ้าคนเป็นลม เจอแดดร้อน จะเป็นลม รู้สึกวูบ ๆ ต้องรีบกว้าชา ให้ที่หลัง แขนวกล้ามเนื้อทั้ง 2 ข้างของกระดูกสันหลัง ข้อมือทั้ง 2 ข้าง ตอนนั้นเรายังเด็กอยู่เห็น เขาทำ ก็คิดว่าไม่ยาก พอแม่บอกให้ช่วยทำก็ได้ ไม่ซับซ้อนอะไร ทำแล้วจะโล่งหัว หายเวียนหัว พอตอนโตขึ้นมา เปิดหนังสือแพทย์แผนจีนดู จึงรู้ว่าเป็นแนวเส้นลมปราณ การกว้าชาช่วยทำให้ ระบบเลือดลมไหลเวียนสะดวกขึ้น พอขูดซาออกมาแล้ว อาการไข้แดดก็จะหายไป ลูกนางทุกคน ขูดซาได้หมด เพราะตั้งแต่เล็ก เขาเคยเห็นเราทำ” (นาง ผ, สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2555)

กรณี 27 ขูดกระดูก กว้าชา แขนง้า

นาง ผ อายุ 57 อาชีพทำไร่เผือก ปลูกถั่ว รับจ้างทั่วไป นาง ผ มีอาการปวดข้อเข้า ไปรักษา ที่โรงพยาบาลทางโรงพยาบาลให้เพียงยาแก้ปวด นางกินแล้วอาการดีขึ้นเพียงสักพัก แล้วก็กลับมา ปวดอีก อาการปวดจะปวดในช่วงหน้าฝน และจะปวดมากในช่วงเปลี่ยนจากฤดูฝนเป็นฤดูหนาว พ่อเฒ่าบอกว่าโรคนี้รักษาให้ดีขึ้นได้แต่ต้องระวังไม่ให้ความชื้นเข้าสู่ร่างกาย วันนั้น พ่อเฒ่าบอกให้ แม่เฒ่าช่วยขูดกระดูกให้นาง ผ ก่อน ที่บริเวณข้อเท้าทั้งสองข้าง นวดขาด้านในทั้งสองข้าง ขูดกระดูกที่อยู่ตำแหน่งของตาเข้างข้างขวา ให้ใช้เข็มเจาะเอาเลือดบริเวณนั้นออก ก่อนที่จะขูด กระดูก ขูดแล้วให้ขมิ้นออกมาบริเวณข้อเท้า เพื่อกระตุ้นให้เลือดลมไหลเวียนสะดวก หลังจากนั้นพ่อเฒ่าแนะนำว่า ตอนเช้าให้เอาขิง ข่า มั่งกิ่งจืด หย้าเอ็นยัด ปลูก ตะไคร้ สะเก็ดดำ ตองหอม เอมาคัดมัน ใสเกลือ ดมเคี้ยวแล้วรอให้อุ่น เอามาเทใส่ถึง ระหว่างที่น้ำยังร้อนอยู่ ให้เอาไม้มาพาด รองฝ่าเท้า และเอาผ้าขนหนูห่มเท้า เพื่อรับเอาไอของสมุนไพร พอน้ำเริ่มอุ่นจึงค่อยแช่เท้าลงใน

ถึง การแช่เท้าจะช่วยให้อาการปวด คีขึ้น พ่อเฒ่าอธิบายต่อว่า “การแช่เท้า ช่วยให้ความร้อนจากตัว สมุนไพรที่ต้ม ไปไล่ความชื้นที่สะสมอยู่บริเวณข้อกระดูก กระตุ้นทำให้ระบบเลือดลมไหลเวียนไม่ ติดขัด ลดอาการปวดบวมได้ด้วย” (นาง ฝ, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2555; พ่อเฒ่าเหล่าวัง, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2555)

กรณี 28 ฝี่หน้า บ้านเยอสูยถึง รม พอกสมุนไพร

นาย พ อายุ 56 อาชีพทำสวนลื่นจี อาศัยอยู่ที่บ้านเยอสูยถึง มีฝี่ก่อนขนาดปลายนิ้วก้อยที่ บริเวณหน้า เป็นมาประมาณ 2 อาทิตย์ ทางอนามัยแนะนำให้ไปผ่าที่โรงพยาบาลอำเภอ เพื่อเอาฝี่ซึ่ง หนูที่หน้าออก หลังผ่าเอาฝี่ออกแต่อาการไม่ดีขึ้น ผ่านไปเกือบอาทิตย์ฝี่ที่หน้ายังไม่ยุบแต่ใหญ่ขึ้น ฝี่ที่ถูกกรีดยังปริอยู่ และเปิดออกเป็นรูเกือบ 1 เซนติเมตร จึงไปหาหมอให้ตรวจอีกครั้ง หมอที่นั่น บอกว่าต้องไปผ่าอีกครั้ง และคว่ำหน้าเพื่อตัดเอารากที่อยู่ข้างในออก “ตอนนั้นผมเองก็ใจไม่ค่อยดี คนเขาเห็นฝี่บนหน้าผมก็ตกใจ นึกว่าคงจะเป็นมะเร็ง ตอนนอนผมก็ปวดเป็นพัก ๆ ทุกคืนจะหลับ ก็หลับไม่สนิท ญาติผมบอกให้มาหาพ่อเฒ่าเหล่าวัง ถามพ่อเฒ่าว่าผมจะหายไหม จะเป็นมะเร็งหรือ เปล่า ? พ่อเฒ่าบอกไม่เป็นไร ไม่ต้องกลัว และบอกให้ผมไปช่วยพ่อเฒ่าเก็บรางจืด ย่านาง หญ้า นางแอ่น สมุนไพรที่ข้างบ้านพ่อเฒ่า เอามาต้ม ช่วงที่ผมเดินไปเก็บยาสมุนไพรกลับมาตำใส่ครก จนยุ่ยเป็นก้อน พ่อเฒ่าชวนผมคุยและสอนให้ผมรู้จักรางจืด แนะนำให้กลับบ้านเอาไปปลุกด้วย ช่วงนี้ ให้หยุดกินเหล้า... พ่อเฒ่าทำความสะอาดแผลด้วยน้ำชาที่ต้ม และซับแผลให้แห้ง และนำไปย่านาง แห้งมาบดจนละเอียดแล้วจุ่มไฟ พ่อเฒ่าเอาวันมารมบริเวณที่เป็นฝี่ อาการร้อนที่แผล รู้สึกดีขึ้น หลังจากนั้นพอกยาสมุนไพรที่ตำเมื่อกี้ และปิดแผลผมด้วยผ้าพันแผล...แรก ๆ ผมมาหาพ่อเฒ่าวัน เว้นวัน อาการดีขึ้นเป็นเรื่อย ๆ หลังจากนั้น ผมมาอาทิตย์ละครั้ง ให้พ่อเฒ่าดู ผ่านไปอาทิตย์แรก ฝี่ ไม่บวม แล้วพอฟื้นไปประมาณ 2 อาทิตย์ฝี่ค่อย ๆ เล็กลง ผมมารักษากับพ่อเฒ่าประมาณ เดือนกว่า ฝี่บนใบหน้าเนื้อเข้ามาติดกัน มีรอยแผลเป็นนิดเดียว เนื้อที่เคยบวมใหญ่ตอนนี้เรียบสนิท” (นาย พ, สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2555)

กรณี 29 ปวดหลัง จักขา ดูดกระดูก

นาง ฝ อายุ 51 อาชีพพยาบาล ทำงานอยู่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พ่อเป็นชาว จีนบกที่อพยพมาจากประเทศจีน ตั้งแต่เล็กเคยกว่าชาให้ผู้ใหญ่ในบ้าน และเห็น ตา รักษาคนป่วย ที่บ้านด้วยวิธีพื้นบ้าน นาง ฝ เล่าว่า “ช่วงที่เรียนพยาบาลช่วงนั้น มีใจด้านอยู่เกี่ยวกับเรื่องนี้พอเวลา ผ่านไป เมื่อขับรถทางไกล อาการที่ปวดบริเวณหลังจะเจ็บเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ปกติไม่ชอบกินยาแผน ปัจจุบันอยู่แล้ว พอปวดอยู่ต่อเนื่อง จึงตัดสินใจมาให้พ่อเฒ่าเหล่าวังรักษา” พ่อเฒ่าจึงบอกให้ นอนคว่ำ และทาน้ำมันบริเวณที่ปวด ทั้งด้านข้าง แนวภูษานกับกระดูกสันหลัง และบริเวณเหนือ กระดูกสะโพกด้านหลัง หลังจากนั้นพ่อเฒ่าเหล่าวังจึงใช้นิ้วชี้และนิ้วกลางหนีบเนื้อบริเวณดังกล่าว

การหนีบแบบนี้เรียกว่า “จิกซา” หรือ “หนีวซา” หลังจากขาออก เป็นแนว ตามบริเวณที่หนีบแล้ว พ่อเฒ่าจึงใช้กระดูกด้านหลังซ้ำ เพื่อให้ขาออกจนหมด เมื่อสอบถามความรู้สึก นาง ช. เล่าว่า “ตอนที่ทำเจ็บมาก ๆ ไม่รู้ว่าความเจ็บที่หลัง ถูกแทนที่ด้วยการหนีบของพ่อเฒ่าหรือเปล่า แต่ผ่านไป 2-3 วัน อาการปวดที่บริเวณหลังตรงนั้นมันก็หายไปจริง ๆ พอผ่านไปอีกเดือนกว่า อาการปวดที่หลังก็กลับมา ทุกครั้งที่เริ่มปวด ยังอยากมาหาให้พ่อเฒ่ารักษาอีก” (นาง ฟ., สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2556)

กรณี 30 แซ่เท้า ยาดัม คนนอกพื้นที่

นาย ก. อายุ 47 ปี อาชีพรับจ้างทั่วไป มีอาการ เย็นที่ขา จี๋หนาว พ่อเฒ่าตรวจชีพจร บอกว่า “ต้องบำรุงกระเพาะ ระบบกระเพาะอ่อนแอ ต้องกินข้าวตรงเวลา ระบบข้างในจะได้มี พลังงานส่งไปเลี้ยงร่างกายทั่วถึง อาการเท้าเย็นแต่ยังไม่ถึงกับเป็นเหน็บ มันเป็นสัญญาณของ เลือดลมไหลเวียนไม่สะดวก ดมน้ำจิง กินสักอาทิตย์อาการจะดีขึ้น” พ่อเฒ่าแนะนำให้เอาสมุนไพร 9 ตัวไปต้มแซ่เท้ากระตุ้นเลือดลมให้กระจายไปทั่วเท้าและร่างกาย “คืนนั้นหลังจากแซ่เท้าที่บ้าน พ่อเฒ่า” นาย ก. เล่าว่า “ผ่านไปคืนหนึ่ง ถึง วันรุ่งขึ้นเท้ายังรู้สึกอุ่น ๆ ตลอดทั้งวันเลย” (นาย ช. สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2556)

กรณี 31 ปวดท้อง มาขอยาสมุนไพร

นาย ม. อายุ 61 อาชีพทำไร่ถั่ว ปลูกเผือก รับจ้างทั่วไป ไม่มีบัตรประชาชน มีอาการ ปวดท้อง กินอะไรไม่ค่อยได้ ปวดต่อเนื่องเป็นเวลาเกือบ 2 อาทิตย์ แต่ไม่ได้ไปรักษาที่โรงพยาบาล เพราะไม่มีเงินจ่ายค่ายา ภรรยา นาย ม. มาขอยาที่บ้านพ่อเฒ่าเล่าว่า พ่อเฒ่าบอกว่า “ไม่มีเงินก็ให้ บอกมาขอยาพ่อเฒ่าก็ให้” ภรรยา นาย ม. ถ้าเงินมาซื้อสิบบาทจะให้พ่อเฒ่าพ่อเฒ่าบอกว่าให้เก็บไว้ กินยาดีขึ้นแล้วให้มาบอกด้วย ภรรยา นาย ม. เล่าว่า “เคยเอายาพ่อเฒ่าไปกินคราวที่แล้วก็หายไปพัก ใหญ่ พอยาหมดก็ไม่ได้กิน ผ่านมาหลายเดือนช่วงนี้ เริ่มกลับมาปวดอีกครั้ง แฟนบอกให้มาหา พ่อเฒ่าแต่ตอนนี้ไม่ค่อยมีดั่งค์...ช่วงนี้ทั้งเผือก ทั้งถั่วราคาไม่ค่อยดี หนังก่ายก็ยังไม่ได้อายุ จึงไม่ค่อยมีเงินในช่วงนี้” (ภรรยา นาย ม., สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

กรณี 32 ตรวจดวงชะตา

นาง ล. อายุ 69 ปี อยู่บ้านกับหลาน ช่วงนี้รู้สึกไม่สบาย “ซินหลี่ ปู่หัวจ่าย ช้วยปู่เจ้า” (ใจไม่ค่อยสงบ อยู่ไม่สบาย จะนอนก็นอนไม่ค่อยหลับ) บริเวณต้นคอก็ปวดเมื่อย เมื่อวานนางมาหา พ่อเฒ่า 2 รอบแล้วแต่พ่อเฒ่ายังไม่กลับมาจากทำธุระข้างนอก รุ่งขึ้นตั้งแต่เช้า นาง ล. มาหาอีกครั้ง พ่อเฒ่าตรวจชีพจรนางบอกว่าส่วนใหญ่ปกติดี หัวใจแข็งแรง เพราะกังวลมากเกินไป นาง ล. ไม่ได้เป็นอะไร พ่อเฒ่าชวนคุยเรื่องคนในหมู่บ้าน และเรื่องทั่วไปในครอบครัว หลังจากนั้น จึงถามวันเดือนปี เกิด เพื่อตรวจดวงชะตา หลังตรวจพ่อเฒ่าบอกว่า “ช่วงนี้ลูก หลานจะทำให้กังวลใจ ดวงของ

นาง ล คืออยู่ ไม่เป็นอะไร ถ้าจะทำบุญก็ทำบุญให้ลูก ซื้อเทียนมาเท่ากับอายุลูกบวกไปอีก 1 ปี เตรียมเงินมาเท่ากับอายุของลูก และเอาดอกไม้รูปเทียนมาด้วย ตอนเย็นพ่อเผ่าจะทำบุญสวดมนต์พร้อมนาง ล ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองลูกหลานและทุกคนในครอบครัว “เงินที่มีคนมาทำบุญพ่อเผ่าจะเก็บบูชาไว้ที่หิ้งบูชาในห้องรับแขกของบ้าน พอถึงวันสำคัญเช่นวันศีล วันปอยหลวง หรือวันเทศกาลพ่อเผ่าแม่เผ่าจะเอาเงินส่วนนี้ไปร่วมทำบุญ” (นาง ล, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2556)

กรณี 33 เยาวชน ต่อยอดความรู้ สมนไพรป้องกันยุง

นางสาว ร อายุ 16 ปี เมื่อปีพ.ศ.2555 ครูที่โรงเรียนให้นักเรียนช่วยกันคิดทำโครงการวิทยาศาสตร์ “หนูกับเพื่อนๆ ประึกษากัน และขอคำแนะนำจากครู ครูให้คำแนะนำว่า โครงการที่ทำควรมีสามสิ่งนี้ประกอบกัน คือ “1. ใช้ของที่อยู่กับตัว 2. เป็นเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น 3. ทำออกมาแล้วแก้ปัญหาชุมชนได้ หนูกับเพื่อนจึงสำรวจดูรอบ ๆ โรงเรียน พบว่าหนึ่งรอบโรงเรียนมีป่าไม้เกียะ ซึ่งเป็นไม้ที่คิดไฟง่ายขึ้นมากมายในหมู่บ้าน ซึ่งบริเวณพื้นราบไม่มี สอง หมู่บ้านเรามีพ่อเผ่าเหล่าวังที่รู้เรื่องสมุนไพร สาม ทุกปีที่ผ่านมามีปัญหาเรื่องไข้เลือดออก ถ้าเราเอาไม้เกียะมาผสมกับสมุนไพรเพื่อไล่ยุง จะได้ผลิตภัณฑ์ที่ไม่เหมือนกับโรงเรียนทางพื้นราบ และอาจจะกลายเป็นผลิตภัณฑ์ของดีของชุมชนต่อไป หนูเสนอโครงการและทำโครงการโดยไปปรึกษาพ่อเผ่าเหล่าวัง พ่อเผ่าแนะนำสูตรสมุนไพรไล่ยุง หนูนำวัตถุดิบไปทำเป็นรูป ทดสอบทำดูในห้องทดลอง เปรียบเทียบกับรูป และนำสกัดสมุนไพรจากที่ซื้อมา พบว่ารูป และน้ำสกัดของเราจุดติดนานกว่า ไลยุงที่มากวนได้เช่นกัน ราคาถูกกว่าที่ซื้อมาจากข้างนอก เมื่อส่งโครงการเข้าประกวดกับทางโรงเรียนมัธยมในระดับอำเภอ เราได้ที่ 2 ค่ะ” (นางสาว ร, สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2556)

กรณี 34 โรคกรรม

นาง ย อายุ 71 ปี อาชีพทำสวน ยังแข็งแรงไปทำไร่เหือก ปลูกกล้วยปลูกล้วยได้ทุกอย่าง อาศัยเฝ้ามาที่บ้านพ่อเผ่าเหล่าวัง บอกว่าแขนขาคือไม่สุด อาการนี้เป็นมาหลาย 10 ปี แล้ว ยของได้แต่ยกเหยี่ยวไหล่ไม่ได้ จะมีอาการเสียว เจ็บจี๊ด ที่บริเวณไหล่ พ่อเผ่าตรวจชีพจร และตรวจดูกล้ามเนื้อบริเวณไหล่ บ่า และรอบสะบัก บอกว่า นาง ย เป็นโรคกรรม อาการที่เจ็บที่ไหล่นั้นรักษาไม่หาย พ่อเผ่าอธิบายว่า “โรคกรรมที่ว่า เป็นเรื่องที่นอกเหนือความสามารถของพ่อเผ่าจะรักษา การตรวจดูอาการเหล่านั้น และให้นาง ย ยกและเคลื่อนไหวมือไหล่ ที่ยกขึ้นสูงไม่ได้ อาการแบบนี้ไม่ใช่ไหล่ติด ถ้าไหล่ติดจนแล้ว จะหมุนได้มากขึ้น แต่อาการแบบนี้ ใช้น้ำบริเวณหัวคุดไหล่แตก ใช้น้ำที่อยู่บริเวณนี้ช่วยรองรับกระดูกแขนกับหัวไหล่ ถ้าแตกแล้วยากที่จะรักษา” (พ่อเผ่าเหล่าวัง, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2556)

กรณี 35 คุณกระปุก คนนอกพื้นที่

นาง ศ อายุ 50 ปี อาชีพค้าขาย รู้ข่าวพ่อแม่จะลงมาที่อำเภอสารภี จึงติดตามมาที่ศูนย์แพทย์ทางเลือกโรงพยาบาลสารภี ซึ่งเป็นวันเปิดศูนย์แพทย์ทางเลือกอย่างเป็นทางการ โดยมีนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด ให้เกียรติเป็นประธานในพิธี พร้อมจัดเลี้ยงแขกผู้มีเกียรติเข้าที่เข้าร่วมจากหน่วยงานต่าง รวมประมาณ 600 คน พ่อแม่เหล่าวังประธานชมรมสว่านเร็นซุน รพ.สต.สันติวัฒนา และกลุ่มจิตอาสาปิยะเวชศึกษาไท ได้รับเป็นแขกเข้าร่วมพิธี พร้อมกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เข้าร่วมให้บริการสุขภาพแบบผสมผสาน มีทั้งการชูดชา ตอกเส้น กดจุด ผิงเข็ม ย่ำขาง นวดตัว นวดเท้า แช่เท้า จัดกระดูก และตรวจจับชีพจร

วันนั้นมมตรวจสุขภาพของพ่อแม่มีคนมารอคิวยาวเหยียด จนเลยเวลาราชการยังมีผู้รอรับการบริการ เจ้าหน้าที่ข้างในจึงมาบอกให้พ่อแม่พักได้แล้ว นาง ศ เล่าว่า “2 เดือนที่แล้วเคยให้พ่อแม่ดูกระปุกให้ รู้สึกสบายตัว หายปวดเมื่อย เริ่มมีแรง พอได้ข่าวพ่อแม่จะมาร่วมงานจึงมารอดอนนี้ยังไม่ถึงคิวตนเอง แคเห็นพ่อแม่มาเราก็ตีใจแล้ว อยากขึ้นไปเรียนกับพ่อแม่ ปกตินางเป็นคนกลัวยาก วันนั้นพ่อแม่ช่วยชูดชา และดูกระปุกให้ทำให้ เลือคลมไหลเวียนดีขึ้น เห็นคนมารับการรักษาวินี้แล้ว อยากให้ทุกโรงพยาบาลมีแบบนี้ทุกวัน ไม่ใช่เฉพาะที่อำเภอสารภี...วันนี้ได้ตรวจชีพจรแล้ว พ่อแม่บอกว่าชีพจรเต้นดีอยู่ ประจำเดือนก็เป็นปกติ พ่อแม่บอกว่ารู้จักกันแล้วจะขึ้นไปเรียนที่บนดอยเมื่อไรก็ได้รวมตัวกันมา พ่อแม่ยินดีสอนให้ลูก ๆ หลาน ๆ” (นาง ศ, สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2556)

กรณี 36 ท้องอืด ท้องเฟ้อ สมุนไพรแห่งบดผง

นาง ข อายุ 44 อาชีพรับจ้าง มาหาพ่อแม่ด้วยอาการปวดท้อง ถ้ากินข้าวเย็นๆ จะมีอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ บางครั้งมีเสียงกระเพาะลั่นร่วมด้วย พ่อแม่ตรวจชีพจรบอกว่า “ชีพจรกระเพาะอ่อนแอ ระบบย่อยไม่สมบูรณ์” จัดสมุนไพรยาแก้หมูป่อย หญ้าแก้อ่อน พะหามป่าย ที่บดเป็นผงมาให้กิน นาง ศ เล่าว่า “หลังจากกินไปวันแรกแล้วรู้สึก ขับถ่ายดีขึ้น วันที่ 2 กินข้าวได้มาก หลังกินข้าวไม่มีเสียงลั่นโครกครากในกระเพาะแล้ว พ่อแม่บอกนางว่าให้กินยาติดกัน ประมาณอาทิตย์สองอาทิตย์ เมื่อดีขึ้นก็หยุดได้” (นาง ข, สัมภาษณ์, 28 สิงหาคม 2556)

กรณี 37 คุณกระปุก

นาง ศ อายุ 51 เมื่อก่อนรับราชการ ปัจจุบันทำอาชีพขายประกัน เคยผ่าตัดมดลูกเมื่อ 3 ปีที่แล้ว หลังจากนั้นมีอาการร้อนวูบวาบ ที่บริเวณอุ้งเชิงกรานอยู่เป็นประจำ ก่อนมารับการรักษากับพ่อแม่เคยกว่าชามาก่อน เครือข่ายปิยะเวชศึกษาไท น้องที่เคยไปเรียนรู้ที่บ้านพ่อแม่ มาช่วยชูดให้ตอนไปสถานธรรม พอชูดแล้วรู้สึกดีขึ้น โล่งสบายตัวขึ้น เมื่อรู้ว่าพ่อแม่มาที่ลำพูน จึงแวะมาหาพ่อแม่เหล่าวัง เมื่อตรวจชีพจรแล้วพ่อแม่บอกว่า มดลูกข้างในยังร้อนอยู่ จึงเอากระปุกมาดูดที่

ด้านข้างของแนวกระดูกสันหลังช่วงเอว มารับการรักษาจากพ่อเฒ่าๆ พ่อเฒ่าบอกว่าความร้อนมันสะสม ต้องระบายออก ตอนแรกกว่าจะให้ หลังจากนั้นใช้เข็มเล็กเจาะที่บริเวณพื้นผิวก่อนจะนำกระปุกมาดูด เพื่อดูดความร้อนและพิษที่สะสมอยู่ในร่างกายออกมา ดูกได้สัปดาห์นางมีอาการลมตึขึ้นบน เรอดึกต่อกันไม่หยุดประมาณ 5 นาที ลมออกสัปดาห์ ร่างกายก็รู้สึกสบายเบาไปทั้งตัว ... นางไม่เคยรู้สึกโล่งสบายอย่างนี้มาก่อน “ตอนนี้ผ่านไปเป็นอาทิตย์แล้ว อาการร้อนมวน ๆ แดวมดลูกไม่รู้สึกปวดอีก เคยเห็นเขาทำกันที่ ค่ายหมอเขียวแต่นางไม่เคยลองดู มาเจอพ่อเฒ่าคราวนี้ได้ลองแล้ว อยากเรียนวิธีการดูดกระปุกแบบนี้บ้าง เอาไว้จะหาโอกาสขึ้นไปบ้านพ่อเฒ่าให้พ่อเฒ่าสอน” (นาง ส, สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2556)

กรณี 38 เด็กตัวเหลือง

นาง ห อายุ 38 อาชีพทำสวนลั่นจี่ ทำสวนอโวคาโด และสวนพลับ ลูกคนที่ 2 กับลูกคนแรกห่างกัน 13 ปี นางไปคลอดลูกที่โรงพยาบาลอำเภอ เด็กคลอดออกมา แล้วมีอาการตัวเหลือง นางไม่ได้ไปปรึกษาอาการตัวเหลืองของเด็ก พ่อเด็กไปขอยาสมุนไพร “ปูลุย” ที่บ้านพ่อเฒ่าเหล่าวัง “พ่อเฒ่าบอกให้สามีไปจุดหลังบ้าน และยังบอกให้จุดไปปลุกด้วย จะได้ช่วยกันกระจายพันธุ์ปลุกกันหลาย ๆ บ้าน” ตอนแรกหมอที่อนามัยมาเยี่ยม เห็นลูกเราตัวเหลือง จึงแนะนำให้รับพาไปหาหมอ แต่นางไม่ได้ไป พ่อเฒ่าบอกว่าเอาเหง้าปูลุยมาต้มอาบน้ำลูก แก้ตัวเหลือง แม่ก็อาบด้วยอาบ ติดกัน 2-3 วัน อาการตัวเหลืองก็หายไป คนที่หมู่บ้านเราเขาก็รักษาอาการ เด็กแรกเกิดที่ตัวเหลืองกันแบบนี้ ตอนนี้เด็กแข็งแรงดีกินนมได้เยอะ ตัวไม่เหลืองแล้ว (นาง ห, สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2556)

กรณี 39 แพ้ เป็นผื่น คนนอกหมู่บ้าน

นางสาว พ อายุ 29 ปี เล่าประสบการณ์ที่ช่วยพ่อเฒ่าเหล่าวังรักษา ทหารคนหนึ่ง ที่มาประจำการอยู่ที่หมู่บ้านเมื่ออาทิตย์ก่อน มีอาการแพ้ ตามผิวหนังมีผื่นขึ้น กระจายไปทั่วตัว แะมาหาพ่อเฒ่าเหล่าวัง พ่อเฒ่าวินิจฉัยว่าเป็นอาการแพ้ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ชื่อ “ต้นชีชู” อาการออกคุ่มนั้นคุ่มที่ลูกจะแตกจะมีน้ำเหลืองไหล กระจายไปทั่วตัว วิธีการรักษาพื้นบ้าน ให้เตรียมขี้เถ้าเอาไปโรยรอบต้นไม้ต้นนั้น และโรยรอบตัวเอง พร้อมกับพูดว่า “หนีชีรือชี หว่อชีรือปา หนีชีรือหวอดีดี หว่อชีรือหนีเกอเกอ หนีเข้าทิงหว่อเตอฮว่า หนีปู้เข้าซางให้หว่ออา” (คุณชื่อ เจ็ด ผมชื่อแปด คุณเป็นน้องผม ผมเป็นพี่คุณ น้องต้องฟังพี่ น้องต้องไม่ทำร้ายพี่) หลังจากนั้นให้เอาเปลือกกระท้อนมาต้มอาบภายใน 2-3 วัน คุ่มจะค่อย ๆ แห้งและคุ่มที่ออก จะหยุดลาม หลังจากนั้นผ่านไป 1 อาทิตย์ เจอทหารคนนั้นเขาบอกว่าแผลดีขึ้น แห้งแล้ว ขอบคุณหมอ นางสาว พ บอกว่า “พี่ไม่ใช่หมอ มาช่วยพ่อเฒ่าเพราะจิตอาสา” (นางสาว พ, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2556)

รูปแบบการรักษาพื้นบ้านในระบบสุขภาพชุมชน

ความทรงจำ และประสบการณ์การรักษาด้วยวิธีพื้นบ้าน ปรากฏการณ์ทั้ง 39 กรณี ที่ผ่านมาช่วยให้ภาพประวัติศาสตร์สุขภาพของคนในพื้นที่ที่อยู่ชายแดนไทยภาคเหนือ ซึ่งได้รับการเยียวยาด้วยภูมิปัญญาของคนในหมู่บ้านด้วยรูปแบบต่าง ๆ สามารถจัดแบ่งเป็นวิธีการรักษาพื้นบ้านได้ 14 รูปแบบดังนี้

ตารางที่ 5-1 จำแนก ประสบการณ์ของคนในพื้นที่ 39 กรณี พื้นที่สุขภาพผ่านรูปแบบ 14 รูปแบบ

รูปแบบการรักษาพื้นบ้าน	ตัวอย่างกรณีที่
1. การกว้าชา (ขูด ค้าง ตี)	8, 9, 26, 27, 29
2. การดูดพิษ ด้วยกระปุก (ปากว้น)	5, 24, 29, 35, 37
3. การฝนยาสมุนไพร (ทา)	7, 18
4. การนำสมุนไพรไปอังไฟก่อนรักษา	12
5. การสกัดน้ำมันสมุนไพรด้วยความร้อน	11
6. การต้มยาสมุนไพร (ดื่ม, แخذ, อาบ)	1, 2, 3, 4, 6, 13, 14, 17, 19, 21, 22, 23, 27, 30, 38, 39
7. การบดสมุนไพรเป็นผง	31, 36
8. การถ่ายท้องด้วยการสวนทวาร	10
9. การนวด กดจุด	9
10. กระตุกเส้นผม	25
11. การพอกยาสมุนไพร	5, 28
12. การรมยาด้วยสมุนไพร	15, 28, 33
13. การเจาะปลายนิ้วเพื่อเอาเลือดออก (ฟ้างเสวี่)	20
14. พิธีกรรมบำบัด (ดูดวง สืบชะตา สะเดาะเคราะห์)	32, 39

ประสบการณ์ความเจ็บป่วยของคนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการดูแลสุขภาพด้วยวิธีพื้นบ้าน 39 กรณี มีประเด็นในการวิเคราะห์ 10 ข้อดังนี้

1. การรักษาพื้นบ้านมีครบทุกมิติทั้งการเยียวยาทางกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ เช่น ในกรณีที่ 1, 3, 5, 27, 28, 39 วิธีการรักษารูปแบบเดียวกัน เมื่อเปลี่ยนจุดที่ใช้ในการ ขูด ดูดกระปุก สามารถรักษามากกว่า 1 อาการ

2. วิธีการรักษาพื้นบ้านมีความหลากหลาย เป็นภูมิปัญญาที่ยังคงอยู่ชุมชนอย่างน้อยที่ปรากฏในหมู่บ้านมี 14 รูปแบบ ในกระบวนการรักษาของหมอพื้นบ้านและคนในชุมชน ใช้วิธีการหลายอย่างผสมผสานกัน กว้าชา คูดกระปุก แห่เท้า กินยาต้ม รมยา เช่นกรณีที่ 27, 28, 29, 39

3. วิธีการรักษาพื้นบ้านมีความเรียบง่าย เปิดโอกาสในญาติผู้ป่วยคนใกล้ชิด สามารถร่วมดูแลรักษาด้วยได้ เช่น กรณีที่ 26 ที่สอนให้ลูกในบ้านช่วยกว้าชา

4. ยาขอหมอวาน เป็นบริบทในชุมชนที่แสดงถึง บรรยายากความเอื้อเฟื้อ การช่วยเหลือกัน กล่าวคือ แม้ผู้ป่วยจะไม่มีเงินในยามเจ็บป่วย ยาสมุนไพรก็ขอกันได้ หมอก็วานให้มาช่วยรักษาที่บ้านได้ ซึ่งปรากฏในกรณีที่ 13, 31

5. ผู้ป่วยไม่จำกัดเฉพาะคนในชุมชน คนนอกหมู่บ้านก็มารับบริการเช่น พระ,ครู, พยาบาล, พนักงานขายประกัน กรณีที่ 21, 23, 29, 37

6. ผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาแผนปัจจุบัน ได้รับการสนับสนุนว่าก่อนเนื้อที่ค่อย ๆ โตขึ้นอาจเป็นมะเร็ง และอาจต้องใช้เงินรักษามาก จึงตัดสินใจมารับการรักษาด้วยการรักษาพื้นบ้าน กรณีที่ 2,3,19,28

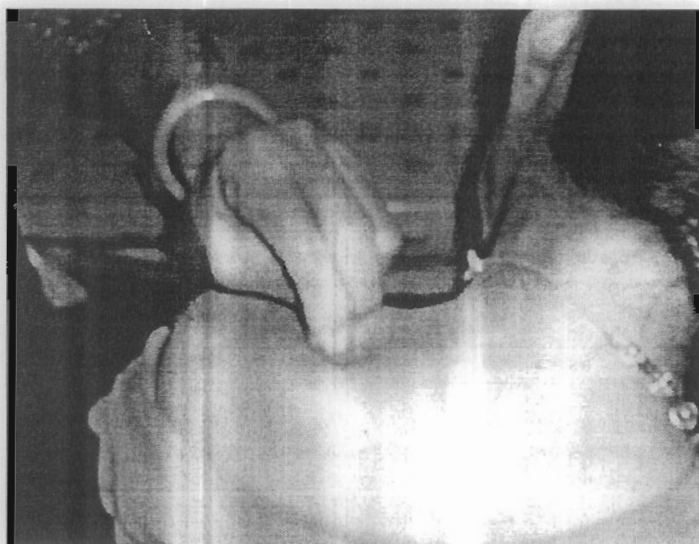
7. ในจำนวน 14 รูปแบบที่เป็นกรณีศึกษา การรักษาด้วยการต้มยาสมุนไพรมีมากที่สุด 16 กรณี อันดับที่ 2 การรักษาด้วยการคูดกระปุกมี 5 กรณี และ อันดับที่ 3 การรักษาด้วยการกว้าชา มี 4 กรณี

8. ผู้ป่วยที่อายุน้อยที่สุดคือ เด็กแรกเกิดได้ 2 อาทิตย์ (กรณีที่ 38) และผู้สูงอายุที่ได้รับการรักษาด้วยการแพทย์พื้นบ้านอายุมากที่สุด 82 ปี (กรณีที่ 1)

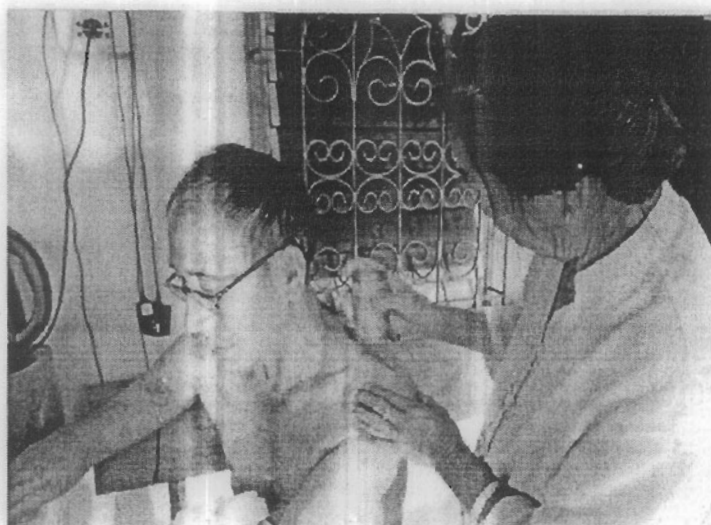
9. ผู้ป่วยเคยมีประสบการณ์รับบริการทางการแพทย์แผนปัจจุบันและการแพทย์พื้นบ้าน รับประทานทั้งยาแผนปัจจุบันและสมุนไพรกรณีที่ 12, 17, 29

10. นักเรียนในหมู่บ้าน พัฒนานวัตกรรมเพื่อสุขภาพ ทำโครงการวิทยาศาสตร์ ประยุกต์ความรู้จากภูมิปัญญาด้านสุขภาพของหมอพื้นบ้าน กรณีที่ 33

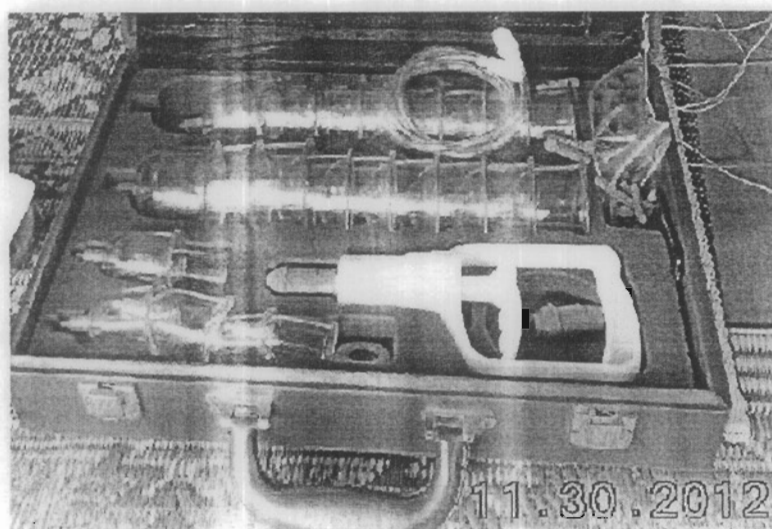
ทั้ง 10 ขั้วนั้น จุดเด่นของวิธีการรักษาพื้นบ้าน คือ ความเรียบง่าย (Simplicity) รักษาโดยองค์รวม (Holistic) สมุนไพรที่ใช้ส่วนใหญ่หาได้ในชุมชน (Available) จุดอ่อน ในกระบวนการรักษาพื้นบ้านที่ผ่านมามีหมอพื้นบ้านไม่เลยบันทึกเป็นเวชระเบียน, อุปสรรคสำคัญในกระบวนการรักษาพื้นบ้าน ในปัจจุบันยังไม่เห็นผู้สืบทอดความรู้จากหมอพื้นบ้านที่ชัดเจนในรุ่นลูก แต่เห็นแววในรุ่นหลาน,โอกาส รูปแบบการรักษาพื้นบ้านในชุมชน ถ้าบูรณาการความเข้าใจระบบการแพทย์ทั้ง 2 ระบบได้ จะเพิ่มขีดความสามารถในการมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพของคนในชุมชน และเพิ่มความหลากหลายการให้บริการในระบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล



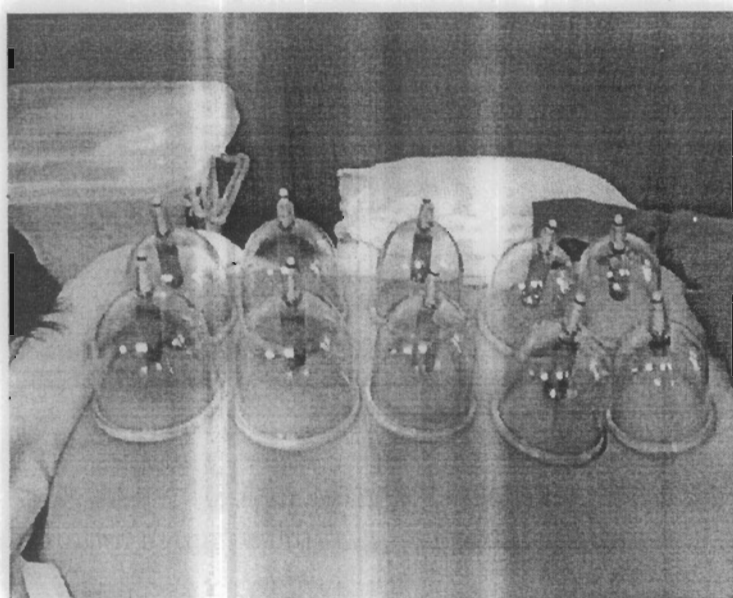
ภาพที่ 5-1 กว้างา โดยใช้เหรียญกษาปณ์



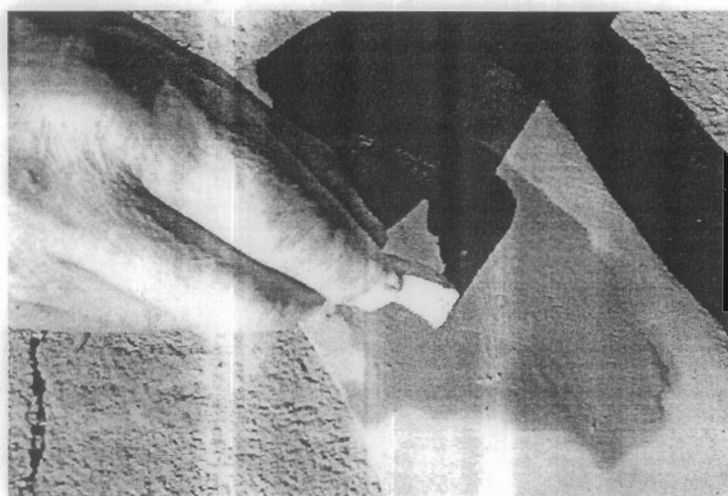
ภาพที่ 5-2 กว้างา โดยใช้ขอบกระป๋อง



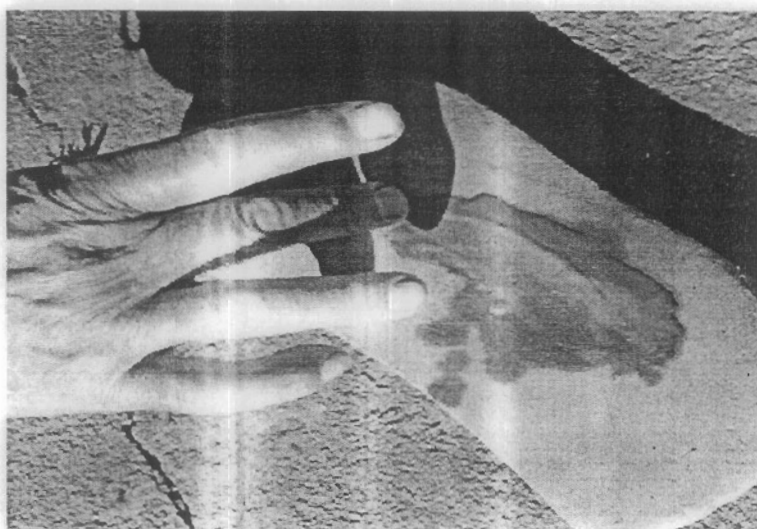
ภาพที่ 5-3 เครื่องมือปากว้าน (ดูดกระพุท)



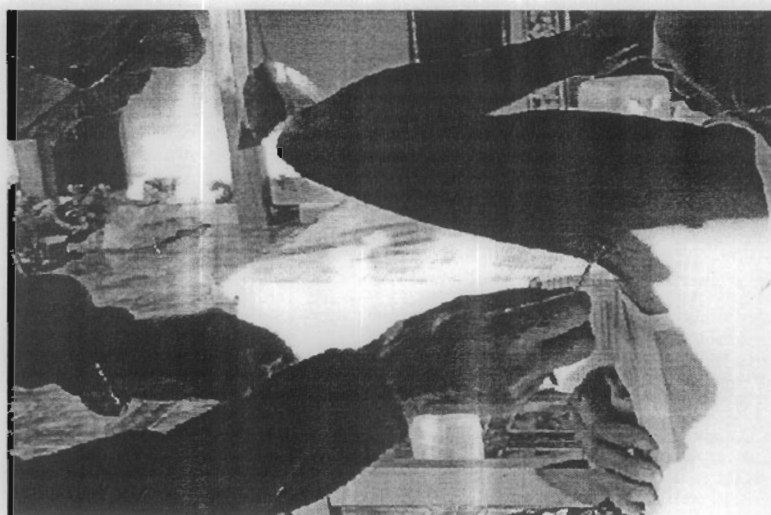
ภาพที่ 5-4 การรักษาด้วยการดูดกระพุท



ภาพที่ 5-5 การฝนยาสมุนไพร



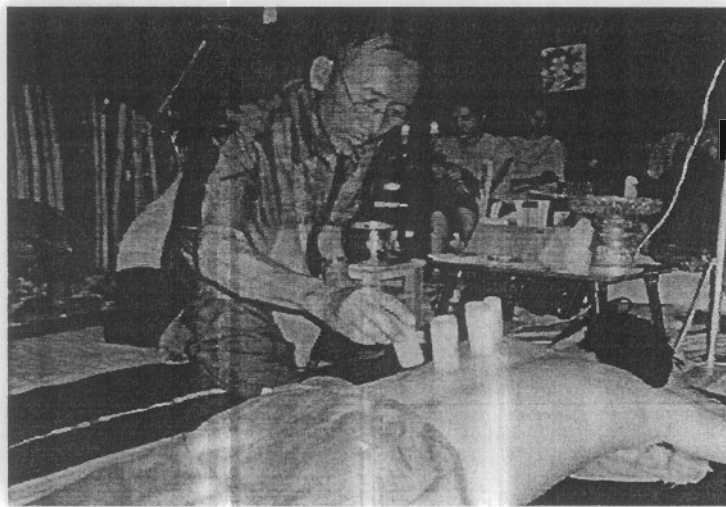
ภาพที่ 5-6 น้ำยาที่ได้จากการฝน



ภาพที่ 5-7 นำยาที่ฝนได้ไปทา



ภาพที่ 5-8 ยาดับ



ภาพที่ 5-9 การดูพืชด้วยกระบอกไม้ไผ่



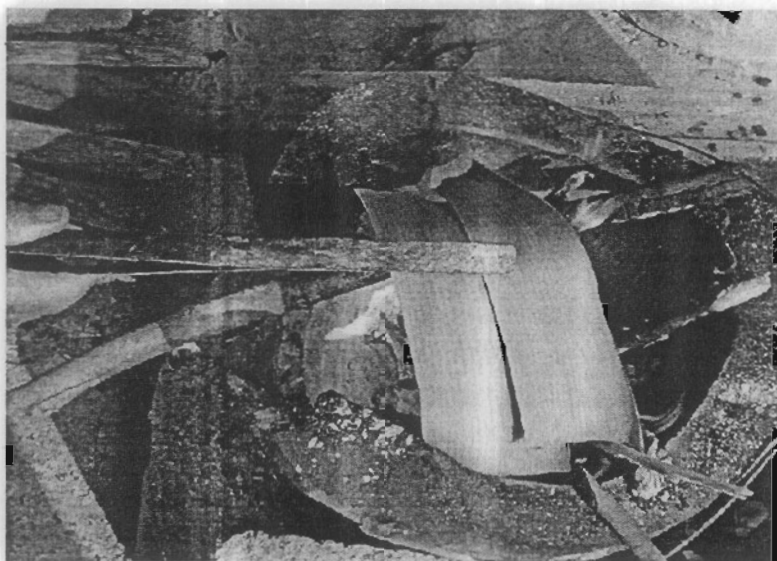
ภาพที่ 5-10 หมอยาพื้นบ้าน กับ ชาวชน



ภาพที่ 5-11 นักเรียนเรียนรู้เรื่องการแช่เท้า



ภาพที่ 5-12 การนำสมุนไพรไปอังไฟก่อนการใช้ (1)



ภาพที่ 5-13 การนำสมุนไพรมานำไปอังไฟก่อนการใช้(1)



ภาพที่ 5-14 การเตรียมยาสมุนไพร สับเป็นชิ้นเล็ก



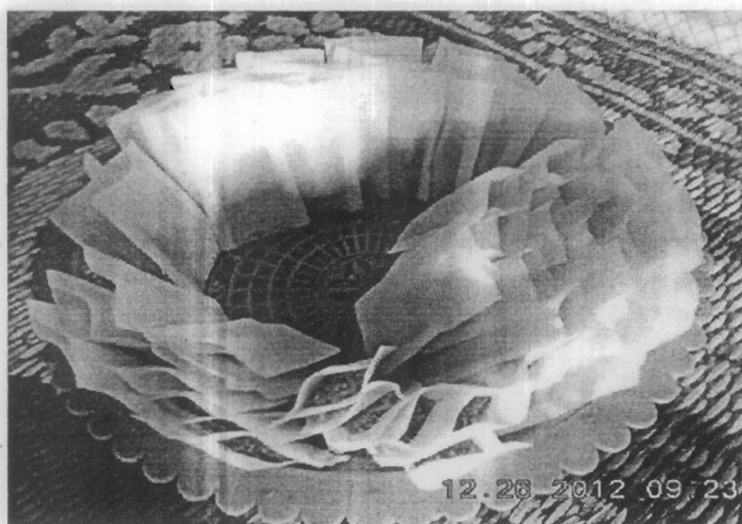
ภาพที่ 5-15 นำสมุนไพรรที่ตากแห้งแล้วมาตำ



ภาพที่ 5-16 บดสมุนไพรรให้เป็นผง



ภาพที่ 5-17 กรอกไส้ของชา



ภาพที่ 5-18 สมุนไพรที่กรอกไส้ของชา



ภาพที่ 5-19 การนวด



ภาพที่ 5-20 ผู้รับการฝึกอบรมนวดเพื่อสุขภาพ



ภาพที่ 5-21 การเจาะปลายนิ้วเพื่อรีดเอาเลือดออก (ฟ้างเสวีย) (1)



ภาพที่ 5-22 การเจาะปลายนิ้วเพื่อรีดเอาเลือดออก (ฟ้างเสวีย) (2)

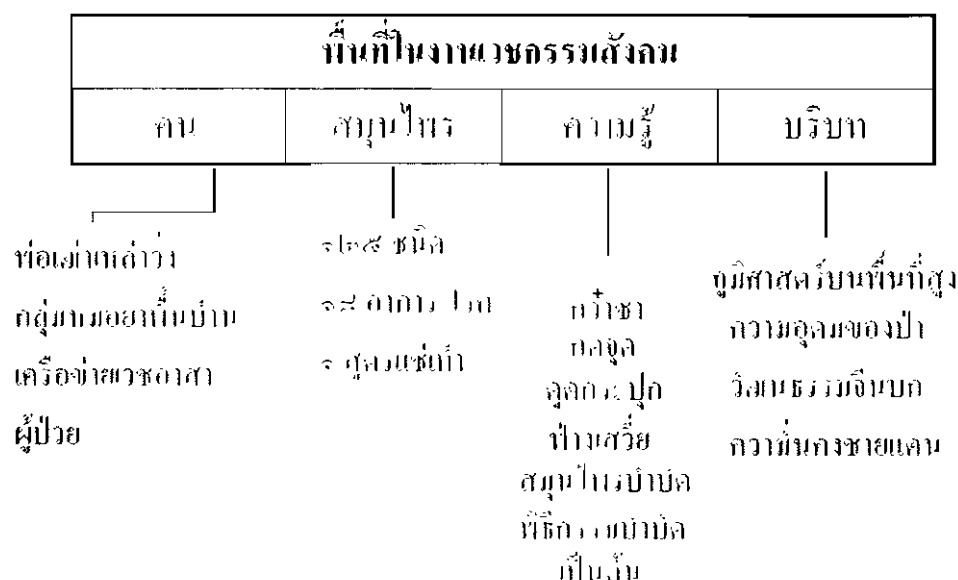


ภาพที่ 5-23 พิธีกรรมบ๋าค



ภาพที่ 5-24 ผู้ป่วยที่หายแล้วกลับมาขอบคุณหมอที่บ้าน.

การย้อนอดีตไปได้ไกลสุดเท่าที่พื้นที่ความทรงจำไปถึง ประสบการณ์การดูแลสุขภาพของคนในหมู่บ้านที่ผ่านมา ช่วยสะท้อนให้เห็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ความเจ็บป่วยของผู้คนบริเวณชายแดนไทย การศึกษาความทรงจำและประสบการณ์การบอกเล่าของหมอยาพื้นบ้าน คนป่วยที่อยู่ในและนอกชุมชนทั้ง 39 กรณี ทำให้เห็นความเคลื่อนไหว เรื่องราวความทุกข์ยาก และภูมิปัญญาด้านสุขภาพในการพึ่งพาตนเองในชุมชน ทั้งพื้นที่ป่า ทิวเขา และความหลากหลายของสมุนไพร รวมทั้งผู้คนในบริบทวัฒนธรรมที่แตกต่างบริเวณชายแดนไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ถูกประสานสร้างกันเป็นพื้นที่เวชกรรมสังคม กลายเป็นกลไกขึ้นมารองรับปัญหาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นในชุมชน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็น “พลัง” หรือ “ศักยภาพ” ที่มีอยู่ในระบบสุขภาพชุมชน ซึ่งพลังของแต่ละส่วนเชื่อมโยงกันดังแผนภูมิต่อไปนี้



ภาพที่ 5-25 ความเชื่อมโยงพื้นที่เวชกรรมสังคม

พื้นที่ชายแดนมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ สะท้อนให้เห็นในวิธีการรักษาพื้นบ้าน สำหรับผู้ป่วยส่วนใหญ่ไม่ได้ปฏิเสธการแพทย์ทั้งสองระบบ สำหรับ คนในชุมชนต่างรับรู้ความแตกต่างที่มีอยู่ในระบบทั้งสอง จากประสบการณ์ความเจ็บป่วย และพื้นที่ความทรงจำทั้ง 39 กรณี ปรากฏการณ์เหล่านี้ ช่วยตอกย้ำ “พลัง” ที่มีอยู่ในตัวหมอยาพื้นบ้าน และประสบการณ์ของผู้สูงวัยในชุมชน

ท่ามกลางระบบสุขภาพแบบพหุลักษณะดังกล่าว ผู้คนในหมู่บ้านยังคงสืบทอดภูมิปัญญาด้านสุขภาพ โดยมีหมอยาพื้นบ้าน ผู้สูงวัยช่วยกันสร้างพื้นที่แห่ง “ความเป็นมนุษย์” เป็นจุดเชื่อมโยงการเยียวยา จัดการความทุกข์ของคนในชุมชน แนวคิดของหมอยาพื้นบ้านช่วยลดความเหลื่อม

ถ้าเปิดโอกาสให้คนยากไร้ เข้าถึงการรักษาจากหมอพื้นบ้าน การสื่อสารของหมอพื้นบ้านกับคนป่วยเป็นกันเอง ซึ่งบ้านหมอพื้นบ้านก็อยู่ในหมู่บ้าน จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งในระบบสุขภาพของคนในชุมชน แม้ภูมิพลังที่มีอยู่บนฐานของการแพทย์พื้นบ้านเป็นเพียงประสบการณ์เชิงประจักษ์ แต่เป็นฐานสำคัญยิ่งที่ช่วยรองรับความเจ็บป่วยของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พ่อเฒ่าเหล่าวังเล่าให้ข้อมูลว่า “ถ้าย้อนไปในช่วง 5 ปีก่อน ถึงตอนนี้ (พ.ศ. 2551-พ.ศ. 2556) การรักษาพื้นบ้านที่ผมใช้มีหลายอย่าง ผมเองตอนแรกก็ไม่เกยนับ พอมีคนมาช่วยนับ ๆ ดูจึงรู้ว่า มี 14 แบบ ซึ่งทั้ง 14 แบบนี้ ยังมีโรคที่ผมยังคงให้การรักษาอาการต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ เช่น เป็นชา ปวดหัว ใจ เจ็บคอ ปวดเมื่อยร่างกาย ปวดตามข้อ ท้องอืด ท้องเฟ้อ ท้องผูก โรคกระเพาะอาหาร ไม่ย่อย ความดัน เบาหวาน นิ้ว ภูมิแพ้ ไตอ่อนแอ เหน็บชา กระตุกทับเส้นไข้ป่า ดีซ่าน ลมผิเค็ดองคางทุม มะเร็ง ูสวัด” (ข้อมูลภาคสนามจากการสอบถามพ่อเฒ่าเป็นระยะ ๆ ในช่วง 20 กันยายน พ.ศ. 2554-20 กันยายน พ.ศ. 2556)

ข้อมูลจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

ขณะเดียวกันเมื่อทบทวนข้อมูลในภาครัฐ จากรายงานในปี พ.ศ.2555 ถึง ปี 2556 (1 ตุลาคม พ.ศ. 2555 ถึง 30 กันยายน พ.ศ. 2556) ซึ่งเป็นพื้นที่ให้การให้บริการสุขภาพของทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สันติวนา ครอบคลุมความเจ็บป่วยซึ่งคนทั้ง 4 หมู่บ้าน (ซึ่งถึงวอผาแดง คอกลำควน ชินใจ) มารับการรักษาที่ รพ.สต. มีโรคและอาการความเจ็บป่วยในชุมชนที่พบบ่อย 10 อันดับ ตามตารางที่ 2-2 และสามารถจำแนกความเจ็บป่วยตามฤดู แบ่งเป็น 3 ฤดูกาลตามตารางที่ 5-3 ได้ ดังข้อมูลต่อไปนี้

ตารางที่ 5-2 โรค 10 อันดับที่พบบ่อยในชุมชน

โรค 10 อันดับที่พบบ่อยในชุมชน	
1. ไข้หวัด	6. ปวดหัว
2. ความดัน	7. ผื่น
3. วิงเวียนศีรษะ	8. ติดเชื้อจากระบบทางเดินหายใจส่วนบน
4. ปวดกล้ามเนื้อ	9. ทางเดินอาหาร
5. ไอ	10. ท้องอืด ท้องเฟ้อ

ที่มา: รพ.สต. สันติวนา (1 ตุลาคม พ.ศ. 2555-30 กันยายน พ.ศ. 2556)

ตารางที่ 5-3 โรค 10 อันดับในแต่ละช่วงฤดูกาล

ฤดูหนาว	ฤดูร้อน	ฤดูฝน
1 ต.ค. พ.ศ. 2555-31 ม.ค. พ.ศ. 2556	1 ก.พ. 31 พ.ค. 2556	1 มิ.ย. 30 ก.ย. 2556
ไข้หวัด	ไข้หวัด	ไข้หวัด
ความดันสูง	ความดันสูง	ความดันสูง
ปวดกล้ามเนื้อ	วิงเวียนศีรษะ	ปวดกล้ามเนื้อ
ปวดหัว	ภาวะความดันยังไม่วินิจัย	วิงเวียนศีรษะ
วิงเวียนศีรษะ	ไอ	ทางทรม
ไอ	อาหารไม่ย่อย	ผื่น
คออักเสบเจ็บปม	ปวดกล้ามเนื้อ	ปวดหัว
ทางเดินอาหาร	ติดเชื้อทางเดินหายใจส่วนบน	กระเพาะอาหารอักเสบ
ผื่น	ผื่น	ปวดฟัน
ติดเชื้อระบบทางเดินหายใจ	ท้องอืด	ลำไส้อักเสบ

ที่มา: รพ.สต. สันติวนา (1 ตุลาคม พ.ศ. 2555-30 กันยายน พ.ศ. 2556)

การรับมือกับโรคภัยของหมอพื้นบ้านในหมู่บ้านดอกคำวน ซึ่งกลุ่มโรคต่าง ๆ ที่ปรากฏในอดีต และถึงช่วงปี พ.ศ. 2551 ถึง 20 กันยายน พ.ศ. 2556 พบอยู่บ่อย ๆ 10 อาการดังตารางที่ 5-4 คือ

ตารางที่ 5-4 สถานการณ์โรคที่รุมเร้าชุมชนในพื้นที่ชายแดน 10 อันดับ

ชื่อโรคจากรพ.สต.สันติวนาในชุมชน 10 อันดับ	ชื่อโรคที่หมอพื้นบ้านรักษาในชุมชน
ไข้หวัด	ซาห่านกันเหมา
ความดัน	ปวดเมื่อย
วิงเวียนศีรษะ	ท้องอืด ท้องเฟ้อ
ปวดกล้ามเนื้อ	ความดัน
ไอ	เบาหวาน
ปวดหัว	ไต่อ่อนแอ

ตารางที่ 5-4 (ต่อ)

ชื่อโรคจากรพ.สต.สันติวนาในชุมชน 10 อันดับ	ชื่อโรคที่หมอพื้นบ้านรักษาในชุมชน
ผื่น	เหน็บชา
ติดเชื้อจากระบบทางเดินหายใจ	กระดูกทับเส้น
ทางเดินอาหาร	ไข้ป่า
ท้องอืด ท้องเฟ้อ	ลมผัดเคื้อน

ที่มา: รพ.สต.สันติวนา พ.ศ. 2555-พ.ศ. 2556

สัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน พ.ศ. 2554-พ.ศ. 2556

จากข้อมูลรายฤดูกาล และ กลุ่มอาการที่หมอพื้นบ้านในชุมชนยังคงให้การรักษา ด้วยวิธีพื้นบ้าน ค้นพบกลุ่มอาการที่หมอพื้นบ้านให้การรักษากับกลุ่มที่อาการที่คนในชุมชนไปรับการรักษาที่ทาง รพ.สต. โดยรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอาการคล้าย ๆ กัน ยกเว้น อาการลมผัดเคื้อน ซาห่านก้นเหมา กระดูกทับเส้น ประชาชนในพื้นที่เลือกที่จะใช้สมุนไพร และการรักษาด้วยวิธีพื้นบ้านก่อนที่จะไปรับการรักษาที่โรงพยาบาล (ตัวอย่าง กรณีที่ 1)

สำหรับอาการความเจ็บป่วยที่มีอยู่ในหมู่บ้านมีทั้งกลุ่มอาการของโรคที่ติดต่อ และโรคที่ไม่ติดต่อ แต่ในส่วนของ การรักษาอาการและโรคที่หมอพื้นบ้านให้ความหมายนั้นกลับมีความแตกต่างกันในการรักษาอย่างชัดเจน 2 ประเด็นหลักดังกล่าว คือ ประเด็นแรก คำ และความหมาย ประเด็นที่สอง แนวทางการรักษด้วยวิธีพื้นบ้าน

ประเด็นแรก คำ และ ความหมาย

ความหมายของคำว่า “ซา” (痧) เป็นกลุ่มอาการ ที่ครอบคลุมตั้งแต่ เรื่องของไข้หวัด ปวดหัว หน้ามืด เป็นลม ครั่นเนื้อครั่นตัว นอนไม่หลับ กระเพาะอักเสบ ปวดข้อ ปวดกระดูกช่วงอก แสบเปลี่ยน ลมแดด ท้องเสีย อาการบาดเจ็บฟกช้ำที่กระทบกระเทือนกับอวัยวะภายใน “ซา” จึงไม่ใช่เพียงอาการไข้หวัด ตัวร้อน หรือลมแดด เท่านั้น “ซา” ในความเข้าใจของกลุ่มคนจีนบก เป็นมากกว่าโรคใดโรคหนึ่ง ในบริบทความเข้าใจของวัฒนธรรมของชาวบ้าน โรคนี้ครอบคลุมตั้งแต่โรคไข้หวัดเล็กน้อย จนถึงโรคที่ทำให้เสียชีวิตได้ เช่น ซาห่านก้นเหมาที่นำไปสู่ความเจ็บป่วยในระดับรุนแรงสาหัส “ซา” จึงเป็นกลุ่มอาการ ที่ต้องใช้การวินิจฉัยที่มากกว่ามุมมองของการแพทย์แผนปัจจุบัน

การต่อยอดความรุนแรงของ “ซา” พบได้ในเรื่องเล่าของคนโบราณที่พ่อแม่เหล่าวังไต้ยืนมาตั้งแต่เล็กสมัยอยู่ที่พม่า “สมัยก่อน คนที่มีซาแล้วปล่อยทิ้งไว้ไม่ยอมกว่าซา ปล่อยให้พิษเกิดการ

แทรกซ้อนอาจถึงตายได้ ตอนผมอยู่พม่า คนไทใหญ่ไม่ค่อยรู้จัก ชา พอเขาเจ็บป่วยบ่อย ๆ บางทีก็บอกว่าผีทำ ผมบอกเขาว่าไม่ใช่อะไร ๆ ก็ผีทำ ร่างกายคนเรา เดี่ยวร้อน เดี่ยวเย็นปรับตัวไปทัน เลือดลมมันเดินไม่สะดวก ถ้าไม่รักษาพิษชามันจะเข้าไปถึงปอด ถึง กระเพาะ และทำให้ส่วนอื่น ๆ เจ็บป่วยไปด้วย ถ้าข้างนอกมือไม่มันเย็น แต่ข้างในมันร้อน เราต้องปรับด้วยการชุค ...แรก ๆ พ่อเผ่าจะไปช่วยกัวซาให้เขา คนหนุ่มเขาไม่เชื่อ เป็นชาขึ้นมาไม่สบาย คนไทใหญ่ ผมเห็นเขาแข็งแรงดีอยู่นะ ไปส่งโรงหมอ มีคนที่รักษาไม่ทันก็มีเห็นตายไปหลายรายแล้ว ...ส่วนคนจีนส่วนมากเขารู้จักกัวซา เป็นอะไรขึ้นมาเขาจะกัวซา ชูครักษาคุก่อน ไม่ปล่อยให้กำเริบ ถึงกับต้องส่งไปโรงพยาบาล” (พ่อเผ่าเหล่าวัง, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2555)

จางจี้ฉิน (张秀勤, 1999) เรียบเรียงหนังสือ“เจียนซีจิงล่อกัวซาฝ่า” มีเนื้อหาในหนังสือนี้ให้ภาพรวมของทฤษฎีแพทย์แผนจีน และเส้นลมปราณที่วิ่งผ่านอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย และวิธีการดูแลสุขภาพด้วยวิธีกัวซา เพื่อรักษาโรคและอาการผิดปกติที่เกิดขึ้นกับร่างกาย เช่น ไข้หวัด ปวดศีรษะ โรคกระเพาะ โรคไขข้อ ปวดเอว ใจสั่น ความดันโลหิตสูง ปวดประจำเดือน นอกจากเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้แล้ว จางจี้ฉิน ยังเดินสายให้การอบรมหน่วยงานต่าง ๆ ทั้ง สถานพยาบาล หน่วยงานทหาร และประชาชนผู้สนใจเพื่อรณรงค์ให้ประชาชนรู้จักการ “กัวซา” และมีความเข้าใจที่ถูกต้องในการดูแลสุขภาพด้วยตนเองด้วยวิธีพื้นบ้าน (จางจี้ฉิน, 1999)

พ่อเผ่าเหล่าวัง อธิบายลักษณะเด่นของการกัวซา ซึ่งแตกต่างจากการรักษาแบบอื่นคือ กัวซาเป็นการชุคพิษออกจากร่างกาย พิษที่วุ่นนี้ เกิดได้จากตัวเราเองและจากภายนอก เช่น ทำงานหนัก เคยได้รับอุบัติเหตุในอดีต การกินอาหารผิด การได้รับสารเคมี ดื่มน้ำที่ไม่สะอาด นอนไม่หลับ ความเครียด หรือเกิดจากอากาศร้อนเย็นมากระทบร่างกายปรับตัวไม่ทัน พอภูมิคุ้มกันอ่อนแอ พิษเหล่านี้เข้าสู่ร่างกายจะตกค้างอยู่ในกระแสเลือด เมื่อเม็ดเลือดแดงไหลเวียนไม่ปกติ และนำสารสำคัญไปเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของอวัยวะไม่พอ จึงทำให้พิษเหล่านี้ไปสะสมอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ถ้าไม่ชุคออกจะก่อ ให้เกิดความเจ็บป่วยตามมา

ประเด็นที่สอง แนวทางการรักษาด้วยวิธีพื้นบ้าน

ธรรมชาติคนเราจะขับของเสียทางปัสสาวะ อุจจาระ และบางส่วนถูกขับออกทางผิวหนัง แต่ยังคงมีพิษอีกส่วนหนึ่งที่ตกค้างอยู่ใต้ผิวหนัง ในเลือด และอวัยวะต่าง ๆ การสะสมของพิษเหล่านี้จะทำให้เกิดอาการเจ็บปวดตามมา ซึ่งไม่ใช่โรคที่เกิดจากเชื้อโรค การกัวซา หรือชุคชา จึงเป็นการเร่งให้พิษที่สะสมตามส่วนต่าง ๆ ได้รับการขับออก การชุคจึงเป็นการกระตุ้นเลือดลม และทำให้กล้ามเนื้อบริเวณนั้น ผ่อนคลาย การชุคชาจึงช่วยเร่งให้สารพิษที่สะสมในร่างกายได้ถูกขับออกเร็วขึ้น”

“แต่พอร่างกายเริ่มอ่อนแอ ทำงานหนัก เช่น แบกของหนัก ๆ หรือได้รับอุบัติเหตุ แทนที่เลือดจะไหลเวียนดี ก็ถูกกดทับ เลือดไม่ดีที่หมดอายุบางส่วนจึงตกค้างอยู่ใต้ผิวหนัง เดินทางไปไม่ถึงม้าม ซึ่งเป็นเหมือนไส้กรองที่จะคอยกรองและกำจัดมัน พอเม็ดเลือดแดงหมดอายุจึงกลายเป็นพิษ คนที่มีพิษสะสมในร่างกายคั่งค้างมาก จะยิ่งทวีอาการรุนแรงเมื่อเราชูดชาออกมา สีจะออกแดงเข้มเกือบกลายเป็นสีน้ำเงิน”

“ขณะที่เรากวชา เม็ดเลือดแดงที่ตกค้างเหล่านี้ จะถูกชูดขึ้นมาอยู่บนผิวหนัง ร่างกายจะค่อย ๆ ขับพิษออกไปทางรูขุมขน ระบบการไหลเวียนของเลือดจะสะดวกขึ้น หลังจากนั้นสีของชาจะค่อย ๆ จางไม่เกิน 3-5 วัน อย่างมาก 1 อาทิตย์” (พ่อเผ่าเหล่าวัง, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2555)

ประเด็นแรก และประเด็นที่ 2 นำไปสู่แนวคิดที่ว่าเมื่อชุมชนในหมู่บ้านมีความรู้ และระบบการดูแลสุขภาพกลุ่มอาการเหล่านี้ องค์ความรู้เช่นนี้ได้รับการปฏิบัติต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ไม่มีเวชระเบียนในระบบรัฐรองรับ แต่มีเวชกรรมเชิงประจักษ์ของผู้คนที่เคยได้รับการเยียวยาดังกล่าว ยืนยันผ่านความทรงจำของคนป่วยที่หายเป็นปกติ ทั้งความทรงจำของคนป่วยและเรื่องเล่าของหมอพื้นบ้าน มีประเด็นต่อเนื่อง จากการให้ความหมาย และแนวทางการรักษาด้วยวิธีพื้นบ้าน ที่นำไปสู่แนวคิดที่จะบูรณาการความรู้ภาคประชาชนอย่างไร ที่ทำให้งุมิปัญญาในการดูแลสุขภาพดังกล่าว เชื่อมต่อกับบริการสุขภาพของรัฐ และสามารถเสริมสร้างการมีส่วนร่วมสุขภาพภาคประชาชน

ปฏิบัติการทางสังคม และเครือข่ายหมอพื้นบ้าน

การพัฒนาองค์ความรู้เรื่องการแพทย์พื้นบ้านในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาจำกัดอยู่ในแวดวงของนักวิชาการในมหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานของรัฐเป็นหลัก เช่น กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก งานที่ปรากฏออกมาจึงเป็นเรื่องของงานวิจัยเชิงเอกสารมากกว่าการพัฒนาองค์ความรู้ หรือยกระดับกระบวนการผลิตยาของกลุ่มหมอพื้นบ้าน

ท่ามกลางหน่วยงานภาครัฐที่พยายามยกระดับการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกในพื้นที่ภาคเหนืออย่างต่อเนื่อง คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย (มรช.) วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก ได้รวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้ของหมอเมือง และจัดทำตำราอ้างอิงของการแพทย์พื้นบ้านล้านนาในช่วงปี พ.ศ. 2543-2552 ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งต่อมาได้ต่อยอดไปถึงการพัฒนาเครือข่ายแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรชนเผ่าต่าง ๆ ในภาคเหนือตอนบน และขยายเครือข่ายไปถึงกลุ่มแพทย์พื้นบ้านเมียนมาร์ ลาว จีน เกิดความเคลื่อนไหวในระดับนานาชาติ โดยมีแพทย์พื้นบ้านกัมพูชา และเวียดนามเข้าร่วมเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านเพิ่มเติมอีกในปี 2554

ผลของการทำงานวิจัยรวบรวมองค์ความรู้ ดังกล่าวทำให้กลุ่มหมอยาพื้นบ้านจากประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ ได้มีโอกาสได้มาพบปะแลกเปลี่ยนกันในช่วง ปีพ.ศ.2550-2554 ต่อจากนั้นได้เกิดปฏิกิริยาต่อเนื่องทำให้หมอยาพื้นบ้าน เกิดความรู้สึกลึกซึ้งหลังจากได้รับความสนใจจากทางมหาวิทยาลัย เมื่อได้รับเชิญไปเป็นวิทยากร ทำให้กลุ่มหมอยาพื้นบ้านเกิดความมั่นใจเพิ่มขึ้นในพลังความรู้ที่ตัวเองหรือกลุ่มตนเองมีอยู่ แม้ว่ากลุ่มหมอยาพื้นบ้านจะเข้าร่วมงานวิจัย แบ่งปันความรู้ เข้าป่าเก็บยาสมุนไพร ซึ่งเป็นกิจกรรมเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ กับทางมหาวิทยาลัย แต่เวลานั้นในช่วงเวลานั้นเอง ทำให้หมอยาพื้นบ้านอีกหลายคนกลับไปผินต่อถึงงานในอนาคตของตนและพัฒนาชุมชนที่ตนเองอยู่อาศัย

ปลายเดือนมกราคม พ.ศ.2553 มีกิจกรรมตัวของกลุ่มหมอยาพื้นบ้านลุ่มน้ำโจง โดยกลุ่มหมอชนเผ่าไทใหญ่ จัดกิจกรรมที่โรงเรียนธนาเทคโนโลยีสยาม อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงใหม่ ในงานเป็นการรวมตัวของกลุ่มหมอยาพื้นบ้านไทใหญ่ลุ่มน้ำฝาง มีผู้เข้าร่วมจากหลายอำเภอ เช่น แม่ฮาด แม่ฮ่องสอน ไชยปราการ จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์แผนไทย มีกลุ่มหมอเมือง และหมอชนเผ่าเข้าร่วม จุดประสงค์หลักคือ การจัดทำชมรมหมอยาพื้นบ้าน แปลตำราหมอไทใหญ่ และการปลูกสมุนไพร ทว่าเวลาผ่านไปเกือบ 2 ปี จำนวนสมาชิกที่มีอยู่ตอนแรกมากกว่า 200 คน ลดลงเหลือประมาณ 30 คน “ที่ผ่านมามีสมาชิกถูกเก็บเงินทำบัตรและทำสื่อไปแล้ว หักไปหลายพันแล้ว บอกว่าจะทำหนังสือ จะปลูกสมุนไพร วันนี้ผ่านมาเกือบ 2 ปีไม่มีอะไรเป็นขึ้นเป็นอันสักอย่าง ผมเองตอนนี้ไม่ได้เข้าร่วมแล้ว (ตัวน เล่าเอื้อ, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2555)

ช่วงปี 2554-2555 มีการประชุมกลุ่มย่อยซึ่งเป็นกลุ่มของหมอยาพื้นบ้านในอำเภอไชยปราการของพ่อเฒ่าเหล่าวัง ลำดับความเคลื่อนไหวมีดังนี้

3 ตุลาคม 2554 มีการประชุมกลุ่มย่อยกันที่ บ้าน หมอยอดคำ หน่อคำ บ้านต้นโชค ซึ่งเคยอยู่ในกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับทางมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายเมื่อ 3 ปี ก่อน วันนั้นในกลุ่มทบทวนกันเรื่อง ชมรมหมอไทใหญ่ลุ่มน้ำฝาง ที่ผ่านมายังไม่ได้ทำอะไรคืบหน้า “ต้นสมุนไพร ถ้าเราช่วยกันปลูกตอนนั้นถึงตอนนี้หลายตัวเก็บขายได้แล้ว ถ้าพ่อเฒ่ามาเป็นหัวหน้า ผมยินดีเข้าร่วมที่สำคัญเราอยู่หมู่บ้านใกล้ ๆ กัน เวลาทำงานไม่ต้องเดินทางไปไกล เราเคยไปดูงานที่อื่นไปเห็นมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายเขาทำได้ดี นักศึกษารุ่นใหม่เขาก็สนใจ ถ้าเรารวมกลุ่มพัฒนาพื้นที่ของเราเองบ้าง อีกหน่อยที่อื่นจะได้ดูมาดูงานที่เร (ยอดคำ หน่อคำ, สัมภาษณ์, 3 ตุลาคม 2554)

พ่อเฒ่าให้ความเห็นว่า “ทางมหาวิทยาลัยฯ เขาเป็นคนของรัฐ พวกเราไม่มีบัตรประชาชนทำอะไรไม่ได้เหมือนเขา พ่อเฒ่าเองแก่แล้ว ทำอะไรได้ไม่มากนัก ถ้าจะให้ป็นหัวหน้ากลุ่มเล็ก ๆ

ก็ยินดี เราไม่ต้องไปไกลที่ไหน ถ้าช่วยกันปลูกสมุนไพรที่บ้านเราเอง อย่างน้อยได้ขาย เพราะทางทางอภัยภูเบศรก็มาแนะนำ บอกให้ขายพื้นที่ปลูก ถ้าปลูกให้ได้ 1000 ชนิด ทางนั้น บอกว่าจะให้รางวัล... เอาไว้อีกวัน 2 วันผมจะโทรตามหมู่บ้านให้มาร่วมด้วย “

5 ตุลาคม 2554 ที่บ้านพ่อเผ่าเวลา 10 โมงเช้า มีการประชุมกลุ่มหมอยาพื้นบ้านจีนจาก 3 หมู่บ้าน คือ เข่อฮุยถั่ง ต้ากู่ตี้ และบ้านดอกคำควน ผู้เข้าร่วมประชุมในวันนั้น ได้แก่ 1. พ่อเผ่าเหล่าวัง 2. จาง เจีย 3. อ้วย จื้อซิง 4. ต้วน เหล่าเอ้อ 5. โจว เสวียก๊วย 6. หยาง เหล่าผิง 7. จ้าย พาดี้ 8. หลี่ ไทเจิน วันนี้มี 2 เรื่องที่มาประชุมกัน คือ

เรื่องแรก คือ การรวมตัวกันเป็นชมรมหมอยาพื้นบ้าน ซึ่งทุกคนเห็นดีด้วยในการรวมตัว และได้เลือกให้พ่อเผ่าเหล่าวังเป็นประธานกลุ่มชมรมหมอยาพื้นบ้านฮว่าเหรินซุน

เรื่องที่ 2 คือ การปรึกษาหารือเกี่ยวกับสถานีนอนามัยเก่า ที่จะว่างลง เพราะจะสร้างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแทนนอนามัยเก่า กลุ่มหมอยาพื้นบ้านมีแนวคิด จะขอใช้พื้นที่ดังกล่าว เพื่อให้บริการสุขภาพควบคู่ไปกับบริการของ รพ.สต. ซึ่งก่อนหน้านี้ทางกลุ่มหมอยาพื้นบ้านทราบข่าวเรื่องการบริจาคเงินจากกองทัพสหรัฐอเมริกา มอบให้ทางกองทัพไทย (เนื่องจากพื้นที่หมู่บ้านอยู่ในความดูแลของกองทัพไทย) เพื่อสร้างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพสันติฉินา หลังใหม่ที่บ้านซ่งถั่งวอ ดังนั้นควรมาประชุมเตรียมการ เพื่อวางแผนจัดการพื้นที่นอนามัย ก่อนที่รพ.สต.แห่งใหม่จะสร้างเสร็จ

ที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันว่า กลุ่มหมอยาพื้นบ้านควรใช้พื้นที่นอนามัยเก่า ให้บริการด้วยการแพทย์แผนจีนในอนาคต ร่วมกับทางรพ.สต. ดังนั้นจึงมอบหมายให้พ่อเผ่าเหล่าวังช่วยไปติดต่อกับนอนามัย และหลี่เสี่ยวเจีย ซึ่งเป็นลูกสาวของนายพลหลี่ ซึ่งเคยอ้างความเป็นเจ้าของพื้นที่บริเวณ เพื่อขอความสนับสนุนในการใช้พื้นที่ดังกล่าว

ย้อนกลับไป หลังจากการวางศิลาฤกษ์ วันที่ 9 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2554 โดยตัวแทนประเทศสหรัฐอเมริกา ตัวแทนทหารจากกองทัพไทย ผู้นำและคนในหมู่บ้านเข้าร่วมพิธีวางศิลาฤกษ์เสร็จสิ้น มีคำถามและประเด็นตามมาให้คนในหมู่บ้านพูดคุยกัน เช่น ทำไมกองทัพสหรัฐมาสร้างโรงพยาบาลให้ที่นี่ ? อีกไม่นานอาจจะมีการสู้รบอีกครั้งบริเวณชายแดนไทย-พม่า? ทำไมต้องสร้างใหญ่กว่า รพ.สต.ทั่วไปถึง 3 เท่า หมู่บ้านเราก็ไม่ได้มีคนมากมายเหมือนคนพื้นราบ (ชัน หน่อ, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2554)

สถานการณ์ในช่วงนั้นเอง มีคนในหมู่บ้านมาบอกพ่อเผ่าเหล่าวังว่า “นอนามัยเก่าจะมีหน่วย งานของอุทยานแห่งชาติ ดำรวจชายแดนหรือไม่ก็หน่วยของทหารจะขอเข้าใช้พื้นที่นอนามัย “ พ่อเผ่าจึงนำเรื่องดังกล่าวปรึกษากับทางกลุ่มหมอยาพื้นบ้าน กลุ่มหมอยาพื้นบ้านคิดว่ามีโอกาส

เป็นไปได้ ที่จะเข้าไปใช้พื้นที่อนามัย แต่ต้องขอเสียงสนับสนุนจากผู้ใหญ่ ไม่งั้นหน่วยงานรัฐจะเข้ามาอีก ซึ่งวันที่ 8 ตุลาคม 2554 พ่อเฒ่าได้เข้าพบและยื่นหนังสือให้ทางผู้ใหญ่เจี่ย ทราบ ลูกสาวนายพล หลี่ เห็นชอบไม่ขัดข้อง เพราะเป็นการรวมกลุ่มทำงานเพื่อส่วนรวม

ทว่าช่วงที่เริ่มก่อสร้าง รพ.สต.หลังใหม่ หัวหน้าคณะกรรมการก่อสร้าง และคนงานก่อสร้างไม่มีที่อยู่ จึงมาขอพื้นที่อนามัยอยู่บริเวณด้านหลังและด้านข้างอนามัย สร้างเป็นที่พักชั่วคราว หลังจากนั้น ช่วงเดือนเมษายน 2555 ทหารได้ย้ายหน่วยจากจุดตรวจค้าสุ่ยถึง เข้ามาอยู่ที่อนามัย ด้วยเหตุผล ว่าทหารที่นั่นมีปัญหาเรื่องน้ำ บางช่วงแล้งไม่มีน้ำใช้ การขอเข้ามาตั้งค่ายเพื่อเป็นที่พักชั่วคราว สถานการณ์ดังกล่าวเองทำให้ความตั้งใจของชมรมหมอยาพื้นบ้านฮว่าเหรินซุนหยุคชะงัก

ทว่าคำถามที่ผุดขึ้นในใจชาวบ้านยังคงไม่มีคำตอบที่ได้ชัดเจน นอกจากคำว่า มิตรภาพที่ทางสหรัฐอเมริกามอบให้กองทัพและประชาชนในหมู่บ้านและป้ายหินจารึกที่มอบให้รพ.สต.เป็นที่ระลึก



ภาพที่ 5-26 ป้ายหินเตรียมวางศิลาฤกษ์สร้าง รพ.สต.สันติวนา

สถานการณ์ในช่วงปี พ.ศ. 2551 ถึง ช่วงกลางปี พ.ศ. 2555 เป็นช่วงของการหล่อหลอม เรียนรู้แนวทาง และการประสานการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐและหมอยาพื้นบ้าน การประชุม พบปะของกลุ่มหมอยาพื้นบ้านได้นำมาสู่แนวคิดในการรวมตัวกัน เพื่อพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มในเวลาต่อมา แม้จะไม่สามารถเข้าใช้พื้นที่ของอนามัยเก่าได้ แต่พ่อเฒ่าเหล่าวังและเครือข่าย ยังไม่ได้หยุดการเคลื่อนไหวของกลุ่มไว้เท่านี้

ความพยายามของพ่อเฒ่าครั้งต่อมา คือ ช่วงปลายเดือนมิถุนายน 2555 ก่อนวัน เปิด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพสันติวนา เป็นจังหวัดที่ มณีกานต์ พันธุ์กันทะ นักวิชาการสาธารณสุข ของรพ.สต.สันติวนา แวะมาขอคำปรึกษากับพ่อเฒ่าเหล่าวังและชวนให้พ่อเฒ่ากับเครือข่ายหมอยา

พื้นบ้าน ร่วมออกบูทสุขภาพแสดงผลงานกิจกรรมที่กลุ่มพ่อเฒ่า ทำงานร่วมกับทางโรงพยาบาลอภัยภูเบศร ครั้งนี้นับเป็นครั้งแรกที่พ่อเฒ่าเหล่าวัง แสดงบทบาทของที่ปรึกษาให้ทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งเป็นมากกว่าการเป็นเพียงอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในรพ.สต.

2 กรกฎาคม 2555 พ่อเฒ่าเหล่าวัง กลุ่มหมอยาพื้นบ้าน และกลุ่มปียะเวชศึกษาไทได้ช่วยกันเตรียมงาน และเตรียมยาสมุนไพรต้ม น้ำมะตูม กล้วยาเฒ่าหอม เพื่อนำไปบริการให้ผู้เข้าร่วมในงาน วันเปิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแห่งใหม่นี้พ่อเฒ่าเหล่าวังได้มอบสมุนไพรแห้ง 85 ชนิด ให้กับทางผู้อำนวยการ รพ.สต. เพื่อจัดแสดงในห้องการแพทย์แผนไทย 85 ชนิด และเปิดให้ผู้เข้าร่วมงานได้เข้าชมซักถามในวันเปิดงาน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพสันติวนา

กิจกรรมวันนั้นทำให้สมาชิกในเครือข่ายเห็นศักยภาพการทำงานของพ่อเฒ่าเหล่าวังร่วมกับทาง รพ.สต.และเห็นคุณค่าในการประสานงานการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์ผสมผสาน ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในการเปิดตัวกิจกรรมการมีส่วนร่วมของหมอยาพื้นบ้าน ในการขับเคลื่อนชมรมหมอยาพื้นบ้านฮว่าเหรินซุนกับหน่วยงานในพื้นที่ วันนั้นพ่อเฒ่าพูดกับเพื่อนร่วมทีมว่า “เราไปทำงานร่วมกับทางอภัยภูเบศรข้างนอก คนข้างนอกเห็นแต่คนในโรงพยาบาลไม่เคยเห็น เราไปทำงานร่วมกับราชภัฏเชียงราย ทำร่วมอยู่ไม่นานนักพองบหมดก็จบโครงการ ถึงวันนี้เราต้องกลับมาทำงานในพื้นที่ เราอยากให้คนในชุมชนมาช่วยกันปลูกสมุนไพร เราไปช่วยงานมหกรรมสมุนไพรแห่งชาติทุกปี เห็นคนสนใจซื้อสมุนไพรมีแนวโน้มเยอะขึ้นทุกปี เราช่วยกันปลูกสมุนไพรที่นี้พื้นที่ของเรา ถ้าปลูกได้ดีมีมาตรฐาน ไม่ต้องส่งไปไกลถึงอภัยภูเบศร แค่อำเภอก็ส่งไม่ทันแล้ว... ถ้าหมอที่โรงพยาบาลที่ไหนอยากให้เราไปช่วย เครือข่ายหมอยาพื้นบ้านฮว่าเหรินซุนเรายินดี”

พื้นที่ความขัดแย้งในระบบสุขภาพรัฐและการดูแลสุขภาพในชุมชน

เนื้อหาส่วนนี้ได้ประมวลสถานการณ์ข้อมูล 3 ส่วน ซึ่งนำไปสู่หน่อแห่งการเปลี่ยนแปลงในระดับหมู่บ้าน ได้แก่การมองดูความเคลื่อนไหวของต่างประเทศ ย้อนมาดูประเทศไทย และกลับมาโฟกัสที่หมู่บ้าน การทบทวนสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของอุตสาหกรรมยาต่างประเทศ หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าไปเกี่ยวข้องทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ ผลกระทบทางความรู้สึก ขว้างจากระบบอุตสาหกรรมยาที่ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งก่อให้เกิดข้อสงสัยต่าง ๆ ในใจประชาชน แม้จะเป็นบริษัทอุตสาหกรรมยาระดับโลก ก็ไม่ใช่เครื่องประกันความน่าเชื่อถือ สุขภาพและ

การเจ็บป่วยของประชาชน ฝากความหวังกับยาปฏิชีวนะ หรือไว้วางใจกับบริษัทฯ ไม่ได้เสมอไป การย้อนกลับมารับฟังความเห็นของทีมสหชีพที่ทำงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ติดตามความเคลื่อนไหวของหมอพื้นบ้าน สิ่งเหล่านี้ช่วยสะท้อนพื้นที่สุขภาพให้เห็นทักษะ และมุมมองในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เมื่ออุตสาหกรรมยาขาดความรับผิดชอบต่อสังคม

บริษัทฯ ตะวันตกแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นบริษัทติดอันดับ 1 ใน 4 ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก ตั้งสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงลอนดอน ผลิตยาจัดจำหน่ายไปทั่วโลก) เป็นข่าวเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2555 กรณีที่กระทรวงยุติธรรม สหรัฐอเมริกาสั่งปรับบริษัทฯ แห่งนี้เป็นเงิน 3000 ล้านดอลลาร์ สหรัฐฯ หรือคิดเป็นเงินประมาณ 96,000 ล้านบาท เป็นค่าปรับในคดีอาญา 1,000 ล้านดอลลาร์ และค่าปรับในคดีแพ่ง 2,000 ล้านดอลลาร์ เพื่อยุติข้อกล่าวหาเรื่องการฉ้อฉลและไม่ยอมส่งข้อมูลรายงานความปลอดภัย และทำตลาดยาที่ยังไม่ผ่านการอนุมัติจาก FDA (Food and drug administration) และยอมทำตามสัญญาว่าจะประพาศตัวคืออยู่ในกรอบการตรวจสอบอีก 5 ปี เนื้อข่าวโดยย่อมีดังต่อไปนี้

บริษัทแห่งนี้ ทำผิดอาญาและแพ่งหลายข้อหา เช่น ทำการตลาด ยาที่ยังไม่ผ่านการรับรองจากเอฟดีเอ การใช้ยาไม่ตรงกับข้อบ่งใช้ ที่ขึ้นทะเบียนกับเอฟดีเอ ปิดบังเกี่ยวกับอันตรายของยา ปั่นแต่งงานวิจัยว่ายามีความปลอดภัย ดัดสินบนแพทย์เพื่อให้ช่วยสั่งจ่ายยา ขยายเกินราคา ให้กับระบบประกันสุขภาพ (ของสหรัฐฯ) จากการตรวจสอบ พบว่าบริษัทแห่งนี้ได้ดัดสินบนแพทย์ เพื่อให้สั่งจ่ายยารักษาโรคเบาหวานตัวนี้กับคนไข้ด้วย สินบนที่จ่ายให้แพทย์ก็มีตั้งแต่ทัวร์ไปพักผ่อนที่ฮาวาย เงินสด ไปจนถึงตัวคอนเสิร์ตราคาแพงของมาดอนนา แม้บริษัทแห่งนี้จะถูกปรับ เกือบแสนล้านบาทเพื่อยุติคดี แต่ก็คงไม่กระเทือน เพราะปีที่แล้วบริษัทแห่งนี้มียอดขาย 44,000 ล้านดอลลาร์ หรือ 1.4 ล้านล้านบาท มีกำไรสุทธิ 9,000 ล้านดอลลาร์ หรือ 288,000 ล้านบาท

นอกจากนี้ยังมีบริษัทยาขนาดใหญ่ในอดีตถูกปรับในลักษณะที่คล้ายกัน เช่นบริษัท ฟีนามสมมุต ถูกปรับ 2.3 พันล้านเหรียญ เมื่อเดือนกันยายน ปี พ.ศ. 2552 บริษัท เอ นามสมมุต ถูกปรับ 520 ล้านดอลลาร์ เดือนเมษายน 2552 บริษัท มอ นามสมมุต ถูกปรับ 950 ล้านดอลลาร์ เดือนพฤศจิกายน 2554 บริษัท แอน นามสมมุต ถูกปรับ 1.5 พันล้านเหรียญ พฤษภาคม 2555 บริษัท อี นามสมมุต ถูกปรับ 1.42 พันล้านเหรียญ เดือนมกราคม ปี 2553 เนื่องจากส่งเสริมการขายยาจัดเวช ในสรรพคุณที่ไม่ได้รับอนุญาต โดยการส่งเสริมการขายในเรื่องการรักษาภาวะสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ (ปรูฟ รุจันธรงค์, 2556, หน้า 3-5)

มีประเด็นที่คอสมนิสต์ ลม เปลี่ยนทิศ ดังข้อสังเกตว่า “คิดไม่ถึงว่าบริษัทยาักษ์ใหญ่ระดับโลกจะทำเรื่องที่ไร้คุณธรรมได้ขนาดนี้”

ลม เปลี่ยนทิศ เสนอประเด็นให้ลูกคิดว่า "เมื่อบริษัทฯ เหล่านี้กล้าขายยาให้ ระบบประกันสุขภาพ สหรัฐฯ ก็ต้อง กล้าขายยาให้ (ระบบหลักประกันสุขภาพไทย) เหมือนกัน แต่ละปี โครงการ ประกันสุขภาพไทยจึงต้องจ่ายค่ายาแพงขึ้นเรื่อย ๆ ปีละเป็นแสน ๆ ล้านบาท เมื่อรู้พฤติกรรมแบบ ของ บริษัทฯข้ามชาติ อย่างนี้แล้ว ผมคิดว่า รัฐบาล น่าจะทำอะไรสักอย่างเพื่อปฏิรูประบบการเข้าถึงยาของคนไทย เพื่อให้คนไทยทุกคน เข้าถึงยาได้ในราคา ยุติธรรมและปลอดภัย เพื่อลดภาระค่ายาของคนไทยที่ถูกบริษัทยาต่างชาติขูดรีดแพงเกินจริงอย่างทุกวันนี้"

"นางสาว ก พยาบาลวิชาชีพในพื้นที่ อำเภอไชยปราการ (นางสาว ก, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556) ให้ความเห็นว่า พี่ทำงานในอนามัยมา 20 กว่าปี ก็ไม่เคยนี้จะย้ายไปอยู่โรงพยาบาลอำเภอ ที่ผ่านมามีไม่เคยอะไรร้องระบบยาและเรื่องการตรวจสอบ สรรพคุณยาจากบริษัทอุตสาหกรรมยา เราก็เป็นคนทำงานตัวเล็ก ๆ ยิ่งข่าวบริษัทฯแห่งนี้ถูกฟ้อง ทำให้พี่ยิ่งต้องระวังการจ่ายยาให้คนไข้ คนไข้มักบ่นว่าพี่จ่ายยาให้น้อยเม็ด หรือไม่กี่ว่าพี่ใช้เวลาพูดกับคนไข้นานเกิน อยากได้ยาและก็จะรีบกลับไปบ้าน ไม่ต้องอธิบายมากก็ได้ แต่ข่าวนี้นั่นและสะท้อนให้เห็นว่ายาที่โฆษณาเกินจริง ใช้ไม่ตรงข้อบ่งชี้ การโฆษณายาเกินจริงไม่ได้มีเฉพาะที่ไทยที่สหรัฐก็มี ... อุตสาหกรรมยาเป็นแบบนี้ วันนี้เราจะฝากความหวังไว้ใจยาฝรั่งต่อไปได้อย่างไร แต่ถ้าจะกลับมาใช้ยาไทย ระบบการเรียนการสอนที่พี่เรียนมาสมัยนั้นก็ไม่ได้ปูฐานให้เราเข้าใจสมุนไพร ทุกวันนี้สมุนไพรที่ใช้อยู่ใน รพ.สต มี 8 ตัวก็ยังมีไม่ถึง 20 ตัว ตามเกณฑ์ที่กำหนด จะสั่งให้ได้ตามนั้นขอเพิ่มไปทางเภสัชเขาก็จัดให้เท่านั้น"

นาง ข นักวิชาการสาธารณสุข ในอำเภอไชยปราการ (นาง ข, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2556) "ทุกวันนี้ รพ.สต. เก้าพันกว่าแห่ง คิดไปคิดไป ก็จะไม่ต่างจากร้าน เซเว่นอีเลฟเว่น ทั้งยา ความดัน เบาหวาน เป็นแล้วต้องกินยาไปตลอดชีวิต ความคิดชุดนี้ ออกมารองรับอุตสาหกรรมยาพอเหมาะพอดี คนไข้ก็มารับไปเรื่อย ๆ มันไม่มีสิ้นสุด อุตสาหกรรมยาเขาทำให้ระบบสุขภาพของเราเป็นที่ล้าหลังยาล่าช้า ส่งต่อให้คนไข้ กินไปตลอด เราไม่เคยได้ย้อนกลับไปตรวจสอบผู้ผลิตหรือตั้งคำถามกับ สรรพคุณยา ส่วนสมุนไพรที่รัฐสนับสนุนให้ใช้ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ใช้ได้อยู่ แรกๆชาวบ้านที่เคยป่วยก็จะขอยาที่เคยกินอยู่ ต่อมาเราก็อยุ อธิบายให้เขาเข้าใจ เดียวนี้ขี้มันขันแคปซูลเป็นที่รู้จักกับชาวบ้านโดยเฉพาะผู้สูงอายุ แต่ราคาค่อนข้างแพง คิดแล้วบางที มันแพงกว่ายาแผนปัจจุบัน "

"นางสาว ค แพทย์แผนไทย ในอำเภอไชยปราการ (นางสาว ค, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2556) "แพทย์แผนไทยสามารถรักษาได้มากกว่า 3-4 ร้อยอาการแต่คนมาให้รักษาส่วนใหญ่เป็นปัญหาเรื่องระบบกล้ามเนื้อ ...ข่าวบริษัท ไร่คุณธรรมออกมา กลับเป็นโอกาสดีให้การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน เพราะจะได้มีโอกาสแสดงศักยภาพของแพทย์แผนไทย การรักษาแบบ

ผสมผสาน ช่วยลดการใช้ยาแผนปัจจุบัน ครอบคลุมการดูแลชาวบ้านด้วยกลุ่มอาการอื่น ๆ มากขึ้น

พอเราไปลงชุมชน ถ้าจะจ่ายยาสมุนไพรกับยาแผนปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเลือกยาแผนปัจจุบันในตอนแรก แต่พอเรามีโอกาสได้คุย แนะนำให้เขาเข้าใจ ทัศนะก็จะเริ่มเปลี่ยน ยังเป็นคนป่วยเรื้อรังก็อยากลดปริมาณยาที่เคยกินอยู่แล้ว ตอนนี้เราประสานกับหมอพื้นบ้าน พบว่ามีโรคที่ชาวบ้านไม่มารักษากับเรามากขึ้น เรากำลังทำโครงการตลาดนัดสุขภาพประสานงานกับกลุ่มหมอพื้นบ้าน ในการออกให้บริการสุขภาพด้วยการแพทย์ผสมผสาน ทั้งนวด ตอกเส้น กดจุด ย่ำขา ...คนไข้ที่เคยรักษาด้วยสมุนไพรแล้วดีขึ้น เขาก็อยากลดยาฝรั่ง ตอนนี้เรากำลังเขียนโครงการเชิงรุก ออกหน่วยบริการนอกพื้นที่ เพื่อเพิ่มฐานความเข้าใจเรื่องการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านให้กับคนในชุมชน ”

นาย ง (สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2556) ผู้ประสานเครือข่ายหมอพื้นบ้านภาคเหนือ กล่าวถึง ขบวนการวิทยาทานแห่งนี้ว่า “ก็เป็นเหมือนกับระบบส่งส่วยของวิทยาทาน ชื่อทุกอย่าง บิดเบือนข้อมูล ผ่านกระบวนการส่งเสริมการขาย เป็นปัญหาใหญ่ในระบบโครงสร้างของรัฐทั้งต่างประเทศและของไทย... ปัญหาการใช้ยาฝรั่ง และปัญหาการใช้สมุนไพร มีฐานคิดคนละแบบ ฝรั่งผลิตที่ขายไปทั่วโลก พ่อหมอแม่หมอของเรายังใส่ครกตำ ๆ โขลก ๆ มูลค่าต่างกันมาก ผลการตอบรับจึงแตกต่างกันชัดเจน จุดต่างที่สำคัญ คือ บริบทของการรักษาของหมอพื้นบ้านยังมีมิติอื่น ๆ มากกว่าการจ่ายยาสมุนไพร กระบวนการสำคัญ คือ การทำงานความฉะฉานระหว่างหมอพื้นบ้านกับผู้ป่วย คนมาหาหมอพื้นบ้าน ยิ้มได้ หัวเราะได้ ถ้าเห็นเขาพ้อยิ้มได้สักระยะ ตรงนี้ก็เป็นสัญญาณสำคัญแล้วของกระบวนการตอบรับ ทำให้การรักษาด้วยการแพทย์พื้นบ้านเคลื่อนต่อไปได้... สิ่งที่ยังไปไม่ถึง คือ การรวมกลุ่มหมอพื้นบ้านที่กระจัดกระจาย ไม่มีเวทีของตนเอง มีบางกลุ่มรวมตัวกันได้แต่ไม่มีพลังต่อรอง เรื่อง การจัดระบบองค์ความรู้เราชัดเจนในส่วนของเรา แต่เราไม่มีพื้นที่กลาง ถ้ารัฐช่วยเราพัฒนาโรงงานยกระดับกระบวนการผลิตสมุนไพร ทำให้ทุกจังหวัดมีโรงงานผลิตยาอย่างอภัยภูเบศร ประชาชนจะหันมาใช้สมุนไพรทดแทนยาแผนปัจจุบันมากขึ้น ”

นาย บ อายุ 65 ประธานกลุ่มหมอพื้นบ้านบ้านปาง ต.บ้านใหม่หนองบัว อ.ไชยปราการ “การเติบโตของอุตสาหกรรมยา ที่ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการซ้ำเติมทุกข์ของคนป่วย การแพทย์พื้นบ้านแม้จะดูเหมือนไม่เป็นระบบ และไม่มีมาตรฐาน ๆ แบบวิทยาทาน แต่เราก็รักษากันมาตั้งแต่ก่อนมีข. (องค์การอาหารและยา) ความใกล้ชิดกับยาสมุนไพร และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในปัจุบัน เป็นประสบการณ์ที่อยู่ในตัวหมอพื้นบ้านและยังมีคุณค่าอยู่ ทุกวันนี้เด็กอ่อนที่เป็น โรคลมสะป้าน ก็มีมาให้ผมรักษาอยู่เรื่อย ๆ ถ้าหมอโรงพยาบาลมาเรียนรู้การทำงานของเร ช่วยกันส่งเสริมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวหมอพื้นบ้าน ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนจะเพิ่มมากขึ้น

สิ่งที่หมอพาพื้นบ้านทำอยู่นี้ ไม่ได้ขัดกันกับสิ่งที่รัฐกำลังทำหรอกครับ” (นาย บ, สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2556)

พื้นที่ความคิดเห็นและข้อสังเกตที่กล่าวมา เสียงของคนทำงานในพื้นที่ ใกล้ชิดกับคนในชุมชนให้ความเห็นที่น่าสนใจ มีประเด็นสำคัญ ที่ช่วยแสดงให้เห็นอุปสรรคใหญ่อย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. อิทธิพลความรู้กระแสหลักในระบบการแพทย์ตะวันตก ที่มสสพที่ทำงานอยู่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ได้รับความรู้จากสถาบันการเรียนการสอนบนฐานคิดของการแพทย์แบบชีวภาพเป็นหลัก นอกจากเครื่องมือทางการแพทย์ที่ใช้ตรวจคนไข้ เช่นหูฟัง เครื่องวัดความดัน เครื่องเจาะน้ำตาล แล้วเครื่องมือสำคัญในระบบสุขภาพ คือ ด้วยาปฏิชีวนะ หรือด้วยยี่ห้อต่าง ๆ ที่ได้จากระบบอุตสาหกรรม นำมารับมือกับคนที่เจ็บป่วย มองย้อนกลับไปพื้นฐานความรู้ของบุคลากรสาธารณสุข หนังสือตำราเรียน ส่วนใหญ่เป็นตำราที่แปลมาจากประเทศตะวันตก ดังนั้นด้วยาพยานความรู้ และระบบการผลิตยาในอุตสาหกรรมต่างประเทศ จึงเป็นสายพานเดียวกัน ที่ตั้งองค์ความรู้อยู่บนฐานคิดแบบตะวันตกเป็นหลัก (นางชอ, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

2. การเข้ามาครอบงำของอุตสาหกรรมยาในระบบสุขภาพไทย สิ่งหนึ่งที่พูดกันอยู่ตลอดเวลา คือ คำว่ามาตรฐานการผลิต แต่เสียงที่เราไม่ได้ยินคือ ความเสียหายที่เกิดจากการบริโภควาปฏิชีวนะ ยาการทำกำไรผ่านด้วยา เป็นเครื่องมือ ในระบบรองรับอุตสาหกรรมทางการแพทย์ โดยมี รพ.สต. เป็นเสมือนร้านจำหน่ายยาใกล้บ้านส่งต่อยาเหล่านั้นถึงคนในหมู่บ้าน จึงไม่แปลกที่บุคลากรเหล่านั้นจะทำตามสิ่งที่เขาเรียน จึงไม่แปลกที่พยาบาล หรือหมอจะไม่รู้จักยาเขียว ฟ้าล หรือ เจียวกู่หลาน มากกว่าเรียนรู้จากคนในหมู่บ้าน (เกศจักร ก, สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2556)

3. ผลของข้อหนึ่งและข้อสอง ทำให้เกิด รูปแบบการส่งต่อการรักษา ด้วยการแพทย์แผนไทย ซึ่งถูกจำกัดเพียงกลุ่มอาการของอาการกล้ามเนื้อ หรือการใช้สมุนไพรในเชิงเดี่ยวเป็นหลัก จุดแข็งในการรักษาแบบองค์รวมของระบบการแพทย์พื้นบ้านจึงถูกลดทอนองค์ความรู้ ด้วยคำว่า “มาตรฐานการผลิต” ซึ่งชะลอการเติบโตของการใช้สมุนไพรด้วยการสร้างระบบผลิตอุตสาหกรรมในโรงงาน ทำให้ความรู้ของหมอพื้นบ้านในเชิงปัจเจก เกือบทั้งหมดถูกเบียดให้ไปอยู่ชายขอบของกระบวนการรักษา จึงทำให้อุตสาหกรรมยาสามารถครอบครองพื้นที่ส่วนใหญ่ในระบบการแพทย์ของโลกและสังคมไทย (แพทย์แผนไทย น, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

หมอพาพื้นบ้านกับความพยายามขอกินพื้นที่

เนื้อหาและลำดับเวลาต่อไปนี้ เป็นสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของพ่อเฒ่าเหล่าวังในการขับเคลื่อนพื้นที่สุขภาพในชุมชนร่วมกับทางเครือข่ายสุขภาพภายนอกหมู่บ้าน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพสันติwana ในช่วงวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2555-24 กันยายน พ.ศ. 2556

12 สิงหาคม พ.ศ. 2555 พ่อเฒ่าเหล่าวัง เล่าว่า “2 ปีก่อน หมอได้ออมจากอภัยภูเบศร ถามพ่อเฒ่าว่า ถ้ามีที่สัก 200 ไร่ พ่อเฒ่าจะให้ปลูกอะไรดี ผมบอกหมอได้ออมไปว่า ให้ปลูกยาแก้โหลง หมอได้ออมถามต่อ ยาแก้โหลง มันคืออะไร พ่อเฒ่าเหล่าวังตอบว่า “ยาแก้โหลง” ก็คือ ข้าว ข้าวเป็นยาแก้โหลง โหลง หรือ หลวง แปลว่า มากมาย ยิ่งใหญ่ ยาแก้โหลง ก็คือ ยาที่แก้อะไรได้เยอะแยะสารพัดสังเกตดูได้ถ้าคนป่วยกินข้าวไม่ได้แล้ว ชีวิตก็อยู่ต่อได้อีกไม่นาน คนป่วยที่ยังกินข้าวได้ ยังไม่ตายง่าย ๆ ทุกส่วนของข้าวตั้งแต่รากจนถึงรวงข้าวรักษาอะไรได้เยอะ เช่น น้ำข้าวข้าวก็ใช้เป็นกระสายยา เมล็ดข้าวช่วยบำรุงกำลัง แก้อาการอ่อนเพลีย ข้าวเปลือกแก้โรคหัวใจ แก้เหน็บชา ดาฝ้าฟาง ที่สำคัญที่สุดคือ ข้าว แก้หวัดได้ (พ่อเฒ่าเล่าด้วยความสุขใจ)

14 -17 สิงหาคม พ.ศ. 2555 ในช่วงนี้ทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสันติwana ได้ทำกิจกรรมร่วมกับพ่อเฒ่าเหล่าวัง และกลุ่มเวชอาสา ปิยะเวชศึกษาไท จุดประสงค์หลักในการทำงานสุขภาพ คือ ประสานกับผู้รู้ในชุมชน และเครือข่ายสุขภาพจากภายนอก ร่วมการจัดกิจกรรมให้ความรู้กับ กลุ่ม อสม.กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน กลุ่มครูและนักเรียน กลุ่มทหารที่ทำงานในพื้นที่ชายแดน โดยเชิญผู้รู้ หมอพื้นบ้าน คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความเข้าใจและการส่งเสริมประชาชนในพื้นที่ให้มีความรู้ในการดูแลสุขภาพแบบผสมผสาน (ภาคผนวก ข)

ในช่วงการเข้าร่วมเป็นวิทยากร สิ่งที่พ่อเฒ่าเหล่าวังได้วางแผนไว้ในช่วงนั้น คือ การเตรียมสมุนไพร และชวนให้เด็กนักเรียนมาช่วยกันปลูกสมุนไพรรอบรั้ว รพ.สต. วันนั้นขณะที่กำลังปลูกอยู่ฝนตกพริ้ว ๆ บางคนใส่เสื้อฝน บางคนไม่มีใส่ ขณะที่พ่อเฒ่ากำลังปลูกสมุนไพรกับเด็กนักเรียน มีเด็กนักเรียนคนหนึ่ง ถามพ่อเฒ่าว่า อากง ๆ เมื่อก่อนอากงเล็ก ๆ ก็มีผู้ใหญ่ชวนเด็ก ๆ มาช่วยปลูกสมุนไพรหรือครับ พ่อเฒ่าได้ยื่นคำถาม หันมายิ้มกับเด็กนักเรียน และตอบไปว่า ตอนนั้นยังไม่มีสมัยก่อน ตอนอากงยังเด็ก มีป่าเยอะ สมุนไพรที่ไหนก็มี ทำสวนทำไร่ ก็ไม่ใช้ยาฆ่าหญ้าไปที่ไหนก็มียาให้เก็บ ไม่ต้องปลูก เดี๋ยวนี้แม้แต่โรงพยาบาลจะหาสมุนไพรใช้ทำยาสกัดกันก็หายาก ... วันนี้เราช่วยกันปลูก อีกหน่อยก็ได้ใช้ ฝากให้หลาน ๆ มาช่วยกันดูแลด้วย... ดินที่กำลังปลูกนี้ชื่อรางจืด แก้วร้อนใน ถอนพิษได้ ปีน้ามาดูแล้วยกก็เลื้อยเต็มหมด ปลูกไว้ 2 ปี เก็บทำยาขายได้ทั้งใบทั้งราก

5 กันยายน พ.ศ. 2555 พ่อเฒ่าเหล่าวัง และกลุ่มหมอชาวบ้าน จากอำเภอไชยปราการ และอำเภอแม่ฮ้อย ได้รับเชิญจากโรงพยาบาลอภัยภูเบศร ไปร่วมออกหน่วยตรวจสุขภาพ ในงาน

มหกรรมสมุนไพรแห่งชาติครั้งที่ 9 ที่เมืองทองธานี พ่อเฒ่าเหล่าวังเล่าบรรยายกาสนางานว่า “ทุกปี ๆ มีคนป่วยมาตรวจกับพวกเราหมอพื้นบ้านวันหนึ่งไม่ต่ำกว่า 50-60 คนขึ้นไป คนป่วยส่วนใหญ่มีอายุ วัลรุ่นไม่ค่อยมีนัก ส่วนคนทำงานก็เป็นกลุ่มคนที่สนใจเรื่องสมุนไพร ถ้าเป็นผู้สูงอายุมะชอบมาคุย กับพ่อเฒ่า มีคนหนึ่งมาเจอทุกปี ปีนี้เขาอาการดีขึ้น แก่เอาขนมมาฝาก มาเจอกันที่นี้ก็ดีใจ... อภิชญเบสรเขาเคยพาพวกเราไปดูโรงงานผลิตยาใหญ่โต คนเป็นร้อย ได้ไปดูสวนสมุนไพรที่ชุมชน ดงบัง เป็นหมู่บ้านที่ปลูกสมุนไพรส่งอภิชญเบสร พ่อเฒ่าเห็นที่ดงบังแล้ว อยากกลับไปชวนคน ในหมู่บ้านช่วยกันปลูกสมุนไพรส่งบ้าง ช่วยกันทำให้ได้มาตรฐาน” (พ่อเฒ่าเหล่าวัง, สัมภาษณ์, 5 กันยายน 2555)

2 ตุลาคม พ.ศ. 2555 พ่อเฒ่าเหล่าวังชวนผู้วิจัยเป็นเก็บยาสมุนไพรที่บริเวณต้นน้ำ ลำสุ่ย ถึง ขับมอเตอร์ไซด์ไป อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 30 นาที เมื่อพ่อเฒ่าไปถึงบริเวณป่าที่อยู่รอบ ๆ ต้นน้ำ พ่อเฒ่าจุกชุมขออนุญาตต้นไม้ใหญ่ เพื่อขอเก็บสมุนไพรที่อยู่บริเวณนั้น และพ่อเฒ่าก็เริ่ม เดินเก็บยาไปเรื่อย ๆ ใส่ถุงปุ๋ยเต็ม 2 ถุง พ่อเฒ่าบอกว่า “สมุนไพรทุกต้นมีชื่อ มีเจ้าของ อย่างน้อยเจ้า ป่า เจ้าเขาก็เป็นเจ้าของ ต้นไม้ต้นใหญ่เขาเป็นเหมือนผู้ใหญ่มะอยู่ก่อน เราจะเอายาที่นี้ไป ต้องทำ พิธีขออนุญาตก่อน... คน ใช้ที่พ่อเฒ่ารักษาไม่ได้หายหมดทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่อย่างน้อยมากกว่า 70-80 เปอร์เซ็นต์ดีขึ้น ทุกปีเขาหายแล้วเขาก็มาค้าหัว ตอนสงกรานต์บ้าง ตอนตรุษจีนบ้าง” พ่อเฒ่า เล่าต่อว่า “ลูกชายของพ่อเฒ่าทำงานอยู่ที่ใต้หวันบอกว่าปีนี้ไม่กลับมาเยี่ยมบ้าน แต่อาจส่งหลานมา อยู่ให้แม่เฒ่าเลี้ยง พ่อเฒ่าอยากให้ทั้งลูกและหลานกลับมาทั้งครอบครัว มาช่วยพ่อเฒ่าปลูกยา ตอนนี้ พ่อเฒ่ามีแต่แม่เฒ่ากับหลาน ๆ ช่วยทำได้ไม่มากนัก”

7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 มีการประชุมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ก่อน ประชุมมีการพูดคุยเรื่องการปลูกสมุนไพรในกลุ่ม อสม. วันนี้มีการปรึกษากันเรื่อง การจัดตั้ง กองทุนออมทรัพย์ อสม. การเลือกประธานอสม.คนใหม่ และการเลือกตั้งคณะกรรมการทำงาน บริหารเงินกองทุนของ อสม. ระหว่างที่ประชุม พ่อเฒ่าเหล่าวังพยายามเล่าประสบการณ์ที่ทำงาน ร่วมกับทางโรงพยาบาลอภิชญเบสรให้กลุ่มอสม.ฟัง และชักชวนให้คนมาร่วมกันปลูกสมุนไพร แล ต่เสียงที่สะท้อนกลับมา มีหลากหลายดังต่อไปนี้

อสม 1 “จะให้ปลูกสมุนไพร แทนเผือก จะไปเอาพันธุ์ที่ไหน ปลูกแล้วจะไปขายใคร”

พ่อเฒ่าตอบ “เขาไม่ได้ให้ปลูกสมุนไพร แทนเผือก เขาแนะนำให้ปลูกสมุนไพรหลาย ๆ อย่าง ถ้ารวมกันปลูกมีสัก 10-20 ต้น เขาจะเอารวมรับ มันถึงคุ้ม ที่สำคัญต้องไม่ใช่ยาเคมี ถ้าตรวจ เจอทางอภิชญเบสรเขาคิดกลับ”

อสม 2 “เขามีประกันราคาให้ไหม ?”

พ่อเฒ่าตอบ “ยังไม่ทันจะปลูกเลย มาถามเรื่องราคาแล้ว”

อสม 2 “ถ้าไม่รู้ราคาปลูกแล้วได้เท่าไร คงไม่มีใครกล้าปลูก”

พ่อเฒ่าตอบ “ถ้าจะให้ผมบอกราคา ผมบอกตอนนี้ไม่ได้ แต่อย่างน้อย ถ้าปลูกมา มีคุณภาพได้มาตรฐาน ผมรับซื้อเอง ให้ราคามากกว่า ปลูกเผือกแน่”

อสม. 3 “ตอนนี้ มีที่อ่างข้างมารับซื้อ เจียวกู่หลานโกละ 25”

พ่อเฒ่าตอบ “มีเท่าไร ไม่ต้องไปขายที่อ่างข้าง เอามาขายผม ผมรับซื้อ”

เรื่องการริเริ่มปลูกสมุนไพรมีจะเป็นเรื่องของการเกษตรแต่เป็น ประเด็นที่พ่อเฒ่าเหล่าวังนำเสนอในที่ประชุม เป็นเรื่องใหม่ในกลุ่มของ อสม. พ่อเฒ่าเหล่าวังคุยต่อว่า “คนที่สนใจจะปลูก เอาไว้หลังประชุม วางตอนไหน ไปคุยกับผมต่อที่บ้าน เรื่องพันธุ์ตอนนี้มีขึ้นชั้นผมมีอยู่ หลังบ้านผม มีหลายต้น” ที่ประชุมนัดหมายให้คณะกรรมการ อสม. มาเข้าร่วมประชุมที่ รพ.สต. ในวันที่ 11 พฤศจิกายนอีกครั้ง ”

11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 รพ.สต.เชิญประชุม มีวาระหลัก คือเรื่องการบริหาร กองทุน อสม. จะจัดเก็บคนละ 100 บาทโดยหักจากค่าตอบแทนที่ อสม. ได้รับในแต่ละเดือน ที่ประชุมลงมติ รับหลักการและจะไปแจ้งให้แต่ละหมู่บ้านรับทราบ การจัดเก็บคนละ 100 บาทนั้น เพื่อเป็นทุน ในการบริหารจัดการ และทำกิจกรรมของชมรม อสม. ในอนาคต ที่ประชุมมีการนำเสนอว่า ในอนาคตเงินก้อนนี้ที่เก็บจากอสม. ทุกเดือนอาจจะเอามาทำเป็นร้านค้าชุมชน ปั่นน้ำมัน หรือ ปล่อยกู้ให้กับคนที่มีความเดือดร้อนเรื่องเงินในหมู่บ้าน เรื่องเหล่านี้ขอฝากให้อสม.แต่ละหมู่บ้าน ไปช่วยกันคิดต่อถึงความเป็นไปได้ และหลักการการบริหารเบิกจ่ายเงินกองทุน

เรื่องพื้นที่ปลูกสมุนไพรมีที่พ่อเฒ่าเหล่าวังนำเสนอขึ้น เพื่อขอให้ชมรมอสม. สามารถใช้ พื้นที่สวนเกษตรผาแดง ที่เคยเป็นส่วนทิวลิปและตอนนี้ร้างไปแล้วนั้น จะนำมาจัดการโดยชมรม อสม.ทั้ง 4 หมู่บ้าน ปรับใหม่ให้เป็นสวนสมุนไพรมี พ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) ได้รับเรื่องไป และจะไปปรึกษากับคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อขอพิจารณา ส่วนความคืบหน้าจะแจ้งให้ผู้อำนวยการทางรพ. สต. และประธานอสม. ในการประชุมคราวต่อไป

19-21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 ทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สันติวนา และทาง โรงเรียนสันติวนา ร่วมกับ ชมรมหมอยาพื้นบ้านฮว่าเหรินซุน กลุ่มจิตเวชอาสา ปิยะเวชศึกษาไท จันทบุรีจัดกิจกรรมให้ครูและเด็กนักเรียน ในโครงการส่งเสริมสุขภาพด้วยวิถีธรรมชาติบำบัด รุ่นที่ 2 ในรอบนี้แทนที่พ่อเฒ่าจะหาสมุนไพรมีเตรียมไปแนะนำเด็กนักเรียน พ่อเฒ่าแนะนำว่า “ให้เด็กเอา สมุนไพรมีที่เขาเคยใช้ หรือคนในครอบครัวเคยใช้ เอามาทำกิจกรรมด้วย คนละอย่างสองอย่าง ซึ่ง เด็ก ๆ ทุกคนเขาเคยเห็นต้นอยู่แล้ว แต่บางทีเขาอาจไม่รู้สรรพคุณ” ปรากฏว่าวันที่ 2 ของ การอบรม มีสมุนไพรมีที่เด็กนักเรียนเตรียมมา ถูกลำมาวางเรียงเต็มหน้าเวทีตั้งแต่เช้า”

กิจกรรมรอบนี้จึงเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วม แม้เป็นเรื่องเล็กๆ แต่เป็นจุดเริ่มต้นของพื้นที่สมุนไพรมานำมาให้ความหมาย บอกสรรพคุณ โดยเด็กมีเป็นผู้ร่วมจัดในวันนั้น ด้วยเหตุนี้ ยามพ่อเผ่าหยิบสมุนไพรมานำมาอธิบาย จึงทำให้เห็นความหวังเล็กๆ ที่คิดว่าคงจะมีพวกเขาสักคนหนึ่งสนใจเรื่องสมุนไพรมานำมาเรียนรู้อย่างเพิ่มเติมจากสิ่งที่เรียนจากพ่อเผ่าในวันนี้

5 ธันวาคม พ.ศ. 2555 การประชุม อสม.ประจำเดือนนี้ เนื้อหาโดยย่อมีดังต่อไปนี้

ประธานอสม.ได้แจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า อสม.ทุกคนรับทราบเรื่อง การนำเงิน 100 บาท ของทุกคนในแต่ละเดือนเข้าเป็นกองทุน และจะเริ่มเก็บเงินในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2556 เรื่องการใช้พื้นที่สวนเกษตรผาแดงยังไม่ได้ข่าวจากทางพ่อหลวงหมู่บ้าน สำหรับปลายปีนี้จะมีการจัดฉลองปีใหม่ และคัดเลือก มอบรางวัลให้อสม.ดีเด่นด้านต่าง ๆ ขอให้ทางอสม.ทุกท่าน ส่งคนในหมู่บ้านของตนเข้าประกวด ส่วนอาหารเย็นที่จะจัดเลี้ยงนั้น ให้แต่ละหมู่บ้านไปทำ มีงบประมาณจากทางรพ.สต. จะจัดสรรให้ทุกหมู่บ้าน ขอให้แต่ละหมู่บ้านกลับไปปรึกษาลูกบ้านว่าจะส่งรายการอาหารอะไรมาเข้าร่วมฉลองปีใหม่

ที่ประชุมแจ้งให้ทราบว่า ชมรมอสม. จะจัดทำร้านอาหารตามสั่งในช่วงปีใหม่เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวขึ้นมามากแต่ปีที่ผ่านมา ดังนั้นใครมีสินค้าอะไรในสวนของตนเองสามารถนำมาฝากขายได้ ทางชมรมอสม.จะจัดทำศาลาที่วางของไว้บริเวณด้านหน้าทางเข้าของอนามัยเก่า ช่วงก่อนวันที่วันที่ 30 ธันวาคม ขอให้ทุกคนในอสม.ช่วยกันทำความสะอาด อนามัยเก่า เพื่อเตรียมพื้นที่รองรับการเปิด โรงเรียนภูมิปัญญาและนวัตกรรมการสุขภาพ สันติวนา โดยมีเครือข่ายสุขภาพของทางโรงพยาบาลและเครือข่ายสุขภาพของพ่อเผ่าเหล่าวังจะเข้าร่วมกิจกรรมฉลองปีใหมewithทางอสม. พ่อเผ่าเหล่าวังบอกในที่ประชุมว่า “ตอนนี้เรื่องพื้นที่ที่จะปลูกสมุนไพรมายังไม่ได้รับคำตอบกลับมาจากพ่อหลวง ถ้าคณะกรรมการหมู่บ้านไม่อนุมัติให้ทางชมรมอสม.ทำ ผมจะขอเช่าทำเอง เงินค่าเช่าปีละ 15,000 บาท ผมจะหาจ่ายให้เอง ผมต้องการคน 5 คน ที่รักเรื่องสมุนไพรมานำมาช่วยก็พอ ไม่ต้องมาทั้ง 64 คนก็ได้ เพราะบางคนเองก็ไม่สะดวกไม่มีรถไปถึงสวน ผมก็เข้าใจข้อนี้” ทางที่ประชุมแจ้งความคืบหน้าเรื่องสวนเกษตรว่า จะโทรไปติดตามเรื่องนี้กับ พ่อหลวง ให้ทางชมรมและพ่อเผ่ารอฟังการคำตอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน

23 ธันวาคม พ.ศ. 2555 ครูวาสนา เกิดงาม เครือข่ายเวชอาสา จากกลุ่มปิยะเวชศึกษาไทพาทิพนธ์ชาวสวิตเซอร์แลนด์มาเยี่ยมพ่อเผ่าเหล่าวังครั้งที่ 2 ทางกลุ่มฯ ได้มามอบสื่อการเรียนการสอนด้านการแพทย์แผนไทย และเบาะนวดฟองน้ำสำหรับทำกิจกรรมการนวด 3 เบาะ ให้กับทางโรงเรียนภูมิปัญญาและนวัตกรรมการสุขภาพ สันติวนา รวมทั้งมาจัดกิจกรรม การดูแลและบริหารร่างกายเพื่อช่วยกระชับมดลูกให้กับกลุ่มแม่บ้าน และผู้สนใจ ที่โรงเรียนภูมิปัญญา

31 ธันวาคม พ.ศ. 2555-1 มกราคม พ.ศ. 2556 กลุ่มพระอาจารย์สุเทพ วัดเพิ่มธรรมจันทบุรี กลุ่มคลินิกแพทย์แผนไทยเจดีย์แม่ครัว กลุ่มศูนย์สุขภาพคลองเตย กรุงเทพฯ กลุ่มหมอยาพื้นบ้านสวรินทร์ชน กลุ่มหมอยาพื้นบ้านไทใหญ่กลุ่มปิยะเวชศึกษาไท ผู้อำนวยการสาธารณสุขอำเภอไชยปราการ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลอำเภอไชยปราการเข้าร่วมกิจกรรมการเปิดโรงเรียนภูมิปัญญาและนวัตกรรมสุขภาพ และร่วมงานส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ รพ.สต. สันติวนา ถิ่นนั้น มี อสม. ขึ้นไปรับรางวัลหลายคน รวมทั้งพ่อเฒ่าเหล่าวัง ที่ขึ้นไปรับรางวัล พ่อเฒ่าชอบคุณ คณะทำงานใน รพ.สต. เพื่อนอสม. ที่ให้โอกาสได้ร่วมงานกันจนถึงวันนี้ ถิ่นนั้นคำพูดส่งท้ายปีของพ่อเฒ่าเหล่าวัง ฝากไว้ในวันฉลองปีใหม่ของอสม. พ่อเฒ่ากล่าวเพียงสั้น ๆ ว่า “ขอให้เราช่วยกันปลูกและดูแลสมุนไพร แล้วอีกหน่อยสมุนไพรจะช่วยดูแลเรา”

5 มกราคม พ.ศ. 2556 คณะกรรมการอสม.ประชุมกันเรื่องการบริหารเรื่องเงิน 600 บาท ที่ได้รับจากทางกระทรวงสาธารณสุข ตอนนี้ไม่ต้องผ่านมือผู้อำนวยการแล้ว เงินที่โอนมาจะเข้าบัญชีของคณะกรรมการชมรม อสม. เพรียญฎิก ผู้ช่วย หรือประธานจะเป็นคนลงนามในการเบิกจ่าย พ่อเฒ่าเหล่าวังพูดว่า “เรามาจัดงาน อสม. ไม่ใช่เพราะจะได้เงิน 600 บาท แต่การมารวมตัวกันตรงนี้ทำให้เราทำอะไรได้หลายอย่างน้อยที่สุดผม ได้เจอคนที่สนใจเรื่องสมุนไพร เป็นอสม. จากหมู่บ้านอื่น ตอนนี้มีโรงเรียนภูมิปัญญาฯ ความรู้ที่ผมมีใครอยากเรียนผมก็จะสอนให้ อีกหน่อยคนจะยิ่งรู้จักที่นี่ มาดูงานที่นี่ ตอนสิ้นปีที่ผ่านมาผมได้เจอพระอาจารย์สุเทพ ท่านมาพักที่อนามัย เราบอกว่าโรงเรียนภูมิปัญญาฯ ที่นี่มีอะไรอะไรพร้อมเกือบทุกอย่าง แต่เสียค่าที่ยังไม่มีคนมาทำงานอยู่ประจำ ทำอย่างไรจะให้มันกิจกรรมอย่างน้อยเดือนละครั้ง ทำให้ อสม. รู้สึกเป็นเจ้าของอนามัย เวียนกันมาวันละ 2 คน มี 64 คน ก็มากันเฉลี่ยแค่เดือนละครั้งเอง ”

2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 ทางบ้านใหม่หนองบัวแจ้งว่าจะจัดกิจกรรมตรุษจีน ขอความร่วมมือมาทางชมรมอสม.สันติวนา ชวนเข้าร่วมจัดกิจกรรมฉลองตรุษจีน ทางสันติวนาเสนอว่า จะร่วมจัดหน่วยขายสมุนไพรและให้บริการแช่เท้า ดมสมุนไพรแจกผู้ร่วมงาน พ่อเฒ่าเหล่าวังและคณะทำงาน อสม. ใน รพ.สต. รับทราบพร้อมเตรียมสมุนไพร ลูกประคบและหม้อต้มยาสมุนไพร เข้าร่วมในช่วงงานตรุษจีนดังกล่าว

10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 ตรุษจีนปีนี้ สุตธยาแช่เท้าพ่อเฒ่าได้รับการยกระดับ เข้าสู่ผลิตภัณฑ์ของฝากร่วมงานกับชมรม อสม.รพ.สต.สันติวนา ซึ่งเป็นจังหวัดที่ถูกสาวพ่อเฒ่ากลับมาจากอเมริกามาเยี่ยมพ่อเฒ่ากับแม่เฒ่า ลูกสาวเพิ่งเห็นพ่อเฒ่าทำงานกับรพ.สต.อย่างทุ่มเท พ่อเฒ่าบอกกับลูกสาวว่า “ลูก 2 คนทำงานอยู่เมืองนอก อายุก็เริ่มมากขึ้นทุกวัน ๆ ตอนนี้พ่อเฒ่ากำลังขยายพื้นที่เตรียมปลูกสมุนไพร รออีก 3-5 ปี ผลผลิตจะเริ่มเก็บทำได้ ถ้าลูกชายลูกสาวอยู่ที่นั่นแล้วไม่สบายใจ ก็ขอให้กลับมาอยู่กับพ่อแม่ที่บ้าน เราจะได้มาช่วยกันทำสมุนไพร”

16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 รพ.สต.สันติวนา ไปประสานงานจัดกิจกรรม กับทาง โรงพยาบาลแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว ในโครงการเวชอาสา ส่งเสริมสุขภาพด้วยธรรมชาติบำบัดไทย-เออีซี ออกหน่วยบริการสุขภาพผสมผสานเคลื่อนที่ เตรียมงานจัดกิจกรรมในวันที่ 6-7 เมษายน พ.ศ. 2556

28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 โรงเรียนภูมิปัญญาและนวัตกรรมการสุขภาพ รพ.สต.สันติวนา เปิดหน่วยให้บริการตรวจจับชีพจร แขนงเท้า นวด จำหน่ายสมุนไพร และสาธิตกิจกรรมฟื้นฟู ภูมิปัญญาหมอยาพื้นบ้าน ทำสูตร “ยานั่ง” สำหรับโรคกระดูกสันหลัง มี รพ.สต.อีก 7 แห่งเข้าร่วม ออกหน่วยสุขภาพ ร่วมในงานพิธีเปิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแห่งใหม่ที่บ้านปาง โดย พ่อเผ่าเหล่าวัง และคณะทำงาน รพ.สต.สันติวนา มาคอยให้ความรู้และตอบคำถามเรื่องสมุนไพร แก่ผู้สนใจ และขอคำแนะนำจากนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดที่มาเป็นประธานในพิธี ในการจัด กิจกรรมการดูแลสุขภาพแบบผสมผสาน นายแพทย์สสจ. ให้ความเห็นว่า “พื้นที่ไชยปราการมีความ หลากหลายทางชาติพันธุ์อยู่ในพื้นที่ การพัฒนาการดูแลสุขภาพแบบผสมผสานทั้งไทย จีน และ ชาติพันธุ์ จึงเป็นการสร้างช่องทางการบริการที่หลากหลายเพิ่มขึ้น” (วันนี้เป็นครั้งแรกที่ลูกสาวพ่อ เผ่าเหล่าวัง ติดตามมาช่วยพ่อเผ่าทำงานร่วมกับทางรพ.สต.)

18 มีนาคม พ.ศ. 2556 ทางนายกเทศบาล ตำบลบ้านใหม่หนองบัว จัดทำประชาคมตำบล ทางหมู่บ้านดอกคำวอน ได้นำเสนอแผนสุขภาพชุมชนเพิ่มเติม ที่หอประชุมเทศบาลตำบลบ้านใหม่ หนองบัว โครงการนี้ขอให้ทางเทศบาล แบ่งพื้นที่มุมหนึ่งของศูนย์กีฬา จัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ และพัฒนาการแพทย์ผสมผสาน มุมสุขภาพนี้ในอนาคตจะมีหมอพื้นบ้าน หมอจีน หมอไทย ผลัดเวียนเข้ามาให้ความรู้และดูแลสุขภาพชุมชนร่วมกับทาง รพ.สต. ในพื้นที่ ที่ประชุมมีมติรับ เรื่องไว้พิจารณา และขอให้ส่งรายละเอียดเพิ่มเติมบรรจุในแผนประชาคมต่อไป

28 มีนาคม พ.ศ. 2556 สาธารณสุขอำเภอจัดงานวันอาสาสมัครสาธารณสุขแห่งชาติ ที่โรงเรียนไชยปราการ มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั้ง 8 แห่ง และอสม. ทั้งอำเภอ เข้าร่วม จัดหน่วยสุขภาพให้ความรู้เรื่องสิทธิของผู้ป่วย การจัดการความเครียดก่อนความเครียดจัดการเรา ทั้งยังมีการแข่งกีฬาระหว่างหน่วยงาน สำหรับ รพ.สต.สันติวนา จัดมุมประชาสัมพันธ์ สูตรยา สมุนไพรแขนงเท้าของพ่อเผ่าเหล่าวัง และเตรียมวัตถุดิบสมุนไพรมาแจกให้ทุกคนลองฝึกทำ ลูกประคบแขนงเท้าสมุนไพรด้วยตัวเอง

5-7 เมษายน พ.ศ. 2556 โรงเรียนภูมิปัญญาและนวัตกรรมการสุขภาพ รพ.สต.สันติวนา จัดกิจกรรมร่วมกับกลุ่มปิยะเวชศึกษาไท คลินิกแพทย์แผนไทยเจ็ดชัยแม่ครัว และโรงพยาบาลอำเภอ ไชยปราการ ร่วมออกหน่วยบริการสุขภาพแบบผสมผสาน เครือข่ายเวชอาสา Thailand-AEC ที่ โรงพยาบาลแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว (กิจกรรมในช่วงนี้ต่อมาทำให้ผู้อำนวยการ โรงพยาบาลอำเภอ

ไชยปราการ กลับไปประสานงานกับทางเครือข่ายเวชอาสา ชวนมาร่วมเปิดคลินิกการให้บริการสุขภาพแบบผสมผสานทุกวันพฤหัสบดีเริ่มทดลองให้บริการ วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 ที่โรงพยาบาลอำเภอไชยปราการ ซึ่งต่อมากลุ่มหมอพื้นบ้านจากหลายหมู่บ้าน นำแนวคิดนี้มาเปิดให้บริการแบบผสมผสานร่วมกับวัดคันโชด ที่ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัด เชียงใหม่

8 เมษายน พ.ศ. 2556 จัดประชุมประจำเดือน อสม.สันติวนา ที่โรงเรียนภูมิปัญญา และนวัตกรรมการสุขภาพ ที่ประชุมแจ้งว่าทางคณะกรรมการหมู่บ้าน มีมติอนุญาตให้ทางชมรมอสม.สามารถใช้พื้นที่สวนเกษตรทำโครงการสมุนไพรได้ เนื่องจากชมรม อสม.เป็นกลุ่มคนทำงานสุขภาพเพื่อส่วนรวม โดยทางหมู่บ้านจะไม่เรียกเก็บค่าบำรุงสถานที่จากทางอสม. ภายหลังทราบข่าวชมรม อสม. ได้ปรึกษากันและลงความเห็นว่ วันที่ 13 พฤษภาคม 2556 ทางชมรมจะลงไปเตรียมพื้นที่ไว้รองรับการปลูกสมุนไพร ขอความร่วมมือสมาชิกทุกคนเข้าร่วมพัฒนาพื้นที่สวนเกษตร และให้ทุกคนเตรียมเมล็ดและจอบเสียมไปให้พร้อม

การตัดสินใจของคณะกรรมการหมู่บ้านใช้เวลานานกว่า 4 เดือนนั้น พ่อเฒ่าทราบข่าวมาว่า “กรรมการบางคนไม่อยากให้ชมรม อสม.ทำ เพราะกลัวว่าอีกหน่อย อสม.จะยึดพื้นที่ข้างเคียงอีก อีกอย่างที่ดินนี้อาจจะกลายเป็นความขัดแย้งรอบใหม่กับรัฐ จึงรอดูสถานการณ์น้ำเสียงจากคนของรัฐ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่ตรงนี้ ส่วนพ่อหลวงอยู่ตรงกลาง ไม่อยากไปปะทะกับรัฐโดยตรงอีก จึงได้ประสานกับคนข้างนอก เล่าเรื่องกลุ่มอสม.ที่จะพัฒนาพื้นที่นี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์กับทุกคนในหมู่บ้าน ผลออกมา เสียงจากข้างนอกไม่มีใครค้าน ส่วนเสียงจากกรรมการข้างในมีอยู่ไม่กี่คนที่ไม่เห็นด้วยเพราะไม่ได้ดังใจ จึงจึงให้เรื่องช้าอยู่หลายเดือน แต่พอพ่อหลวงชี้แจงให้ลงมติ ทุกคนก็เห็นว่าเป็นประโยชน์กับทุกฝ่าย ไม่ใช่แค่อสม. หรือ รพ.สต.ได้ประโยชน์ เรื่องก็เลยผ่านไปได้”

9 เมษายน พ.ศ. 2556 พ่อเฒ่าวัง พ่อหลวงหมู่บ้าน และชมรมหมอพื้นบ้านฮั่วเหรินซุน เข้าพบ นายกเทศบาลตำบล บ้านใหม่หนองบัว ให้มอบแนวทางการจัดทำแผนสุขภาพชุมชนและขอคำปรึกษาแนวคิดการจัดการสุขภาพร่วมกันองค์กรส่วนท้องถิ่น โดยนายกเทศบาลบอกว่า “เข้าใจความรู้สึกของกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นแผนคล้ายการใช้สมุนไพร อย่างน้อยสมุนไพรก็เป็นทางเลือก ส่วนจะใช้รักษาแบบพื้นบ้านหรือผสมผสาน ร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบันนั้น ดีกับทุกฝ่าย ทางเทศบาลจะพยายามผลักดันโครงการนี้ แต่ปีนี้ไม่ทัน อาจจะต้องเป็นเรื่องในงบประมาณปี 2557 และฝากขอบคุณทุกภาคส่วนที่ช่วยกรุณามาร่วมแสดงความคิดเห็น” (ธีระภพ สุนันดา, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2556)

17 เมษายน พ.ศ. 2556 พ่อเฒ่าเหล่าวัง เดินทางไปรดน้ำคำหัว พ่อเฒ่าสุนันดา จอมแหลงวัย 84 ปี และขอคำปรึกษาการทำงานจากพ่อเฒ่าสุนันดา ซึ่งเป็นพ่อยาพื้นบ้านที่พ่อเฒ่านับถือเป็น

ครูที่บ้าน อำเภอมะนัง จ.ยะลา พ่อเผ่าแสนคำ ได้มอบวัตถุมงคลเป็นที่ระลึกให้พ่อเผ่าเหล่าวัง เป็นผลส้มป่อยอัดเม็ด ใส่ซองพลาสติกขนาด 1.5 นิ้ว กว้าง 2 นิ้ว ปลุกเสกด้วยมนต์ สำหรับแช่น้ำล้างหน้า หรือ อาบ ช่วยให้นอนหลับสบาย

7 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 ประชุมอสม. ที่ประชุมแจ้งยอด เงินสะสมของอสม.ที่ออมทรัพย์ไว้ ตอนนี้เงิน 25,600 บาท มีการซักถามในที่ประชุมว่า เพื่อนสมาชิกบางคนจะกู้เงินก้อนนี้ได้หรือยัง ทางคณะกรรมการบอกว่าช่วงนี้ยังไม่มีแผนให้กู้เงิน และถ้าจะให้กู้ในอนาคตขอให้กู้ได้เฉพาะผู้ที่อยู่ในกลุ่มอสม.ก่อน

13 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 พ่อเผ่าเหล่าวัง นำชมรมอสม.สันติวัฒนา รวม 64 คนเข้าร่วมพัฒนาพื้นที่การปลูกสมุนไพร บริเวณสวนเกษตรผาแดง และทำพิธีปลูกสมุนไพร โดยเลือกทำแปลงสาธิตสมุนไพร บริเวณก้อนหินหนึ่งที่โผล่ขึ้นมาบริเวณสวนสมุนไพรที่วางแนวไว้ หินก้อนขนาดประมาณนั้น พ่อเผ่าเหล่าวัง สังเกตเห็นมี “ชิงผา” ขึ้นอยู่บริเวณซอกหินเป็นนิมิตหมายอันดี “พ่อเผ่าบอกว่า มีต้นชิงผา มาขึ้นนำทางให้พวกเราแล้ว หลังจากนั้นพ่อเผ่าจุดธูปทำพิธีอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ครูอาจารย์ ผู้ประศาสน์วิชาของพ่อเผ่ามาเป็นสักขีพยานว่าคนในชุมชนจาก 4 หมู่บ้าน จะร่วมกันปลูกสมุนไพร โดยให้พ่อหลวงของหมู่บ้านเป็นคนแรกในการทำพิธีปลูกสมุนไพร “หญ้าดีตุ๊ด” เป็นต้นแรกที่นำร่องการปลูก ตามด้วยพ่อเผ่าเหล่าวัง และสมาชิกชมรมอสม. วันที่ถือเป็นปฏิบัติเริ่มต้นการเข้ามาใช้พื้นที่สวนเกษตรเดิมที่ร้างไปหลายปี และเป็นการขยายพื้นที่การปลูกสมุนไพรอย่างเป็นทางการโดยภาคประชาชนในพื้นที่นี้ ซึ่งเมื่อก่อนพื้นที่บริเวณนี้มีความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับคนในหมู่บ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน

6 มิถุนายน พ.ศ. 2556 ปลูกยาแก้โหลง บริเวณข้างทางขึ้นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สันติวัฒนา โดยตัวแทนประธาน อสม.และสมาชิกร่วมกันปลูกข้าว เป็นแนวขั้นบันไดเรียงขึ้นไปตามทางเข้าโรงพยาบาล ตามคำแนะนำของพ่อเผ่าเหล่าวัง

11-14 มิถุนายน ค่ายปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลดโรคในกลุ่ม Metabolic Disease ชมรมหมอยาพื้นบ้านฮว่าเหรินซุน พระอาจารย์สุเทพวัดเพิ่มธรรม กลุ่มเวชอาสาปิยะเวชศึกษาไท ได้รับเชิญเป็นวิทยากรในงานจัดกิจกรรมตรวจสุขภาพและการดูแลสุขภาพด้วยวิถีธรรมชาติบำบัดให้กับทางบุคลากรสาธารณสุขอำเภอไชยปราการ 8 แห่ง รวม 50 คน กิจกรรมในค่าย มีการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ผสมผสาน เช่น กว้าชา คุกกี้ปลูก ตรวจจับชีพจร ฟอกหน้าด้วยสมุนไพร แช่เท้า นวดกดจุด พุทธลีลามหาสติ 7 ก้าว จัดกระดูก และการเดินป่าศึกษาสมุนไพร แคโรไลน์ ชาวอเมริกัน ทำงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเมืองไทย 20 ปี ได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ ประทับใจไปปฏิบัติการณ์ในค่ายนี้ เมื่อปิดค่ายจึงขอคำปรึกษากับทาง รพ.สต.สันติวัฒนา และพ่อเผ่าเหล่าวังว่า “โอกาสหน้าถ้าจัดกิจกรรมเหล่านี้ก็ช่วยแจ้งให้ทราบด้วย คนและเครือข่าย

ท่องเที่ยวพร้อมจะเข้าร่วมจัดกิจกรรมเหล่านี้ด้วย” พ่อเฒ่าเหล่าวังบอกว่า “ยินดี และดีใจที่มีฝรั่งสนใจเรื่องเหล่านี้ แต่พ่อเฒ่าพูดภาษาอังกฤษไม่เป็น ถ้าชวนพ่อเฒ่าไปให้เตรียมลามาไว้ให้ด้วย”

22-25 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 เดือนนี้เป็นเดือนที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพสันติวนา เปิดดำเนินการครบ 1 ปี ทางกองทัพสหรัฐส่งแพทย์ทหารและนักศึกษาแพทย์มาแวะชมกิจกรรมของทาง รพ.สต.สันติวนา โดยทางบุคลากรสาธารณสุขของรพ.สต. ได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์พื้นบ้านจีนให้กับทางคณะจากสหรัฐฯ พาไปดูสมุนไพรบ้านพ่อเฒ่าเหล่าวังและกลุ่มปียะเวชศึกษาไท สาธิตการแช่เท้า ดูกระดูก ดอกเสี้ยน นวดแผนไทย และแนะนำการออกกำลังกายด้วยแม่ไม้มวยไทยเบื้องต้น พาออกหน่วยบริการสุขภาพในหมู่บ้าน วัด และโรงเรียน รวมทั้งเข้าเยี่ยมชมคลินิกการดูแลสุขภาพแบบผสมผสานการจากทางโรงพยาบาลอำเภอไชยปราการ

17 สิงหาคม พ.ศ. 2556 วันนี้ครบรอบ 1 ปี วันที่พ่อเฒ่าเหล่าวังปลูกรางจืดกับเด็กนักเรียนที่บริเวณริมรั้วของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สันติวนา ตอนนี้งรางจืดโรงพยาบาลมีความสูงเลี้ยว ทอดพันพื้นที่โดยรอบ มองเห็นรั้วหลักเปลี่ยนเป็นสีเขียวเป็นแนวยาวตลอดรั้วของ รพ.สต.

19 กันยายน พ.ศ. 2556 พ่อเฒ่าเหล่าวังประสานกับทางชมรมหมอยาพื้นบ้านฮว่าเหรินซุน และกลุ่มหมอยาพื้นบ้านไทใหญ่ วัดตัน โขล นัดประชุมปรึกษากัน เพื่อเปิดพื้นที่การดูแลสุขภาพแบบผสมผสานที่ วัดตัน โขล ภายหลังขอคำแนะนำและได้รับการสนับสนุนจากเจ้าคณะตำบลบ้านใหม่หนองบัว (พระครูศรีสังวรประยุต) อนุญาตให้ใช้พื้นที่ในศาลาปฏิบัติธรรม เพื่อใช้ในการทำงานของกลุ่มหมอยาพื้นบ้าน หลังจากนั้นจึงนัดให้เครือข่ายหมอยาพื้นบ้าน รอบชุมชนวัดตัน โขล มาร่วมประชุมอีกครั้งก่อน ในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2556 เพื่อเตรียมความพร้อมในการเปิดศูนย์พัฒนาสุขภาพผสมผสาน วันพฤหัสบดี วัดตัน โขล ในวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2556

24 กันยายน พ.ศ. 2556 ประชุมที่วัด ตัน โขล หมอประพันธ์ได้ประสานงานกับ ทางสาธารณสุขจังหวัด โดยมีเจ้าหน้าที่ของสาธารณสุขจังหวัดซึ่งเป็นผู้ดูแลงานด้านการแพทย์แผนไทย แพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก ให้เกียรติมาร่วมประชุม กับทางโครงการศูนย์พัฒนาสุขภาพผสมผสาน วันพฤหัสบดี พร้อมทั้งแพทย์แผนไทยจากโรงพยาบาลอำเภอไชยปราการ เข้าร่วมรับฟังความคิดเห็นของกลุ่มหมอยาพื้นบ้าน และให้คำแนะนำการขับเคลื่อนระบบสุขภาพภาคประชาชน ทั้งนี้เครือข่ายหมอพื้นบ้าน มีมติยึดหลักการปฏิบัติงานร่วมกัน 3 ประการ ดังนี้

1. ส่งเสริมและการขยายพื้นที่ปลูกสมุนไพรให้กับวัด และคนในชุมชน
2. มุ่งฟื้นฟู ความรู้ ด้านสมุนไพร และช่วยเหลือผู้ป่วยโดยไม่มุ่งกำไร
3. เปิดเวทีกลางให้ผู้สนใจได้มาแลกเปลี่ยนความรู้กันทุกวันพฤหัสบดี

สำหรับการแบ่งภารกิจในการรับมือคนไข้ นั้น ในที่ประชุมหมอพื้นบ้านแต่ละคนได้รับการมอบหมายตามกลุ่มโรคที่ตนเองถนัด ในวันพฤหัสบดีที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2556 ดังนี้

1. หมอหน่อคำ ริดสีดวง
2. พ่อเผ่าลายเงิน ถอนพิษไข้
3. หมอบุญชุม โรคลม โรคที่เกี่ยวกับเด็ก กระดูก
4. หมอยอดคำ ยาลดสารพิษ สืบชะตา
5. พ่อเผ่าแสนหวี อัมพฤกษ์ อัมพาต แผลตามร่างกาย
6. พ่อเผ่าหยาง มือบวม เท้าบวม ไตอ่อนแอ
7. พ่อเผ่าโจวกุ้ย โรคกระเพาะ มะเร็ง นิ้วในไต
8. พ่อเผ่าเหล่าวัง ความดัน เบาหวาน เหน็บชา โรคเกี่ยวกับกระเพาะ
10. หมอประพันธ์ คอยประสานงานช่วยวินิจฉัยร่วมกับ หมอทั้ง 8 คน

ปรากฏการณ์ความเคลื่อนไหว การประสานงานระหว่างหมู่บ้านที่ผ่านมา แม้จะเป็นเรื่องจุลภาคในระดับชุมชน แต่เป็นเรื่องที่สอดคล้องกับบริบทของยุทธศาสตร์สุขภาพแห่งชาติวิถีไทย ฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2550-พ.ศ. 2554 และ พ.ศ. 2555-2559) ในยุทธศาสตร์ข้อที่ 3 ว่าด้วยเรื่องการพัฒนางานสมุนไพร และข้อที่ 5 ว่าด้วยการคุ้มครองภูมิปัญญาโดยมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 80 ซึ่งมีข้อความพื้นฐานรองรับ ที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบสุขภาพชุมชน ดังนี้

ม. 80 (2) ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาระบบสุขภาพที่เน้นการสร้างเสริมสุขภาพอันนำไปสู่สุขภาพที่ยั่งยืนของประชาชน รวมทั้งจัดและส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้เอกชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพการจัดบริการสาธารณสุข โดยผู้มีหน้าที่ให้บริการดังกล่าวซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณ ย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

นอกจากนี้ยังมี พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ 2550 ที่ช่วยเปิดช่องให้การแพทย์พื้นบ้านมีพื้นที่ปฏิบัติทางสังคม ในรัฐธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งมีสาระสำคัญ ที่รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ในการสนับสนุนระบบสุขภาพภาคประชาชนตาม มาตรา 47 (7) ดังนี้ ม.47 (2) ส่งเสริม สนับสนุน การใช้และการพัฒนาภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้านสุขภาพ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกอื่น ๆ

ข้อความดังกล่าวแม้จะช่วยเปิดพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคม และทำให้เกิดการจัดการระบบสุขภาพภาคประชาชนตามมา แต่ในความเป็นจริงพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศไทย ในระบบบริการสาธารณสุขของรัฐ บุคลากรที่มีความเข้าใจในระบบที่ดึงพลังของหมอพื้นบ้านเข้ามามีส่วนร่วม

ในการดูแลสุขภาพแบบผสมผสาน มีน้อยมากถ้าเทียบกับตัวเลข สถานบริการของรัฐทุกระดับ อนุญาตให้หมอพื้นบ้านใน 4 ภาค เข้าร่วมรักษาด้วยมีเพียง 40 แห่งทั่วประเทศ จากจำนวนหมอพื้นบ้านที่ขึ้นทะเบียนทั้งหมด 52,000 คน (ธวัชชัย อมฤตธรรม, สืบค้นเมื่อ 17 ตุลาคม 2556)

แม้จะมีรัฐธรรมนูญที่มีตัวบท ที่เกี่ยวข้องกับงานสาธารณสุข และพรบ.สุขภาพแห่งชาติ 2550 ที่เป็นเสมือนโครงสร้างรองรับการเปลี่ยนแปลงในระบบสุขภาพชุมชน แต่หมอพื้นบ้านบ้านดอกคำควน และบ้านต้นโชคไม่ได้รับการมีอยู่ของตัวอักษรดังกล่าว แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนในช่วงเวลาวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2555 ถึง 24 กันยายน พ.ศ. 2556 เป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในชุมชนชายแดน ซึ่ง พ่อเผ่าเหล่าวัง ได้ประมวลภาพเหตุการณ์ที่ผ่านมา สรุปเป็นคำ 3 คำในการขับเคลื่อนการทำงาน ดังนี้ คือ คำว่า 机会 (จีหุ่ย) 全面 (เฉวียนเหมี่ยน) 参与 (ชานอวี่) (พ่อเผ่าเหล่าวัง, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2556)

คำแรก 机会 (จีหุ่ย) คำนี้ภาษาจีน หมายความว่า โอกาส “เรื่องของสมุนไพร ไม่ใช่เป็นเรื่องของหมอพื้นบ้านเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของคนในหมู่บ้านจะเรียนรู้และใช้โอกาสนี้ ร่วมมือกันปลูกสมุนไพรไว้ช่วยดูแลตนเองและเสริมสร้างเศรษฐกิจในชุมชน พ่อเผ่าชวนให้คนในหมู่บ้านปลูกสมุนไพรไม่ใช่ปลูกให้พ่อเผ่า หมู่บ้านเรามีที่ดินมากมาย ปลูกได้ขึ้นมาเราไม่ได้ใช้ คนในบ้านก็ได้ใช้ เวลาเราเจ็บป่วยเข้าโรงพยาบาล เราต้องเสียค่ายา ค่าหมอรักษา แม้ว่ารัฐบาลจะรักษาให้ฟรีแต่ก็ต้องเสียค่าเดินทาง ค่ากินอยู่ระหว่างไปโรงพยาบาล ถ้าไม่มีเงินเราไม่กล้าไป แต่การปลูกยาสมุนไพรในชุมชน ปลูกแล้วช่วยคนได้ แม้ไม่มีเงินก็ขอแบ่ง ขอกินกินก็ได้ ตอนนี้เราได้สวนเกษตรผาแดงกลับมาแล้ว อยากให้ทุกคนใช้โอกาสนี้ พัฒนาพื้นที่ปลูกสมุนไพรร่วมกัน “

คำที่สอง 全面 (เฉวียนเหมี่ยน) คำนี้ในภาษาจีนหมายความว่า ทุกมิติ ทุกด้าน “หมอพื้นบ้านรักษาคณไช้ ด้านกาย เราใช้สมุนไพรรักษา ด้านใจเขาารู้ได้ว่าเรามีเวลาให้เขาเราเป็นทั้งญาติเป็นทั้งเพื่อน แม้ไม่หายเราก็ให้กำลังใจอยู่พูดคุยกับคนป่วย คนป่วยมาหาเรา ไม่มีเงินพ่อเผ่าก็ไม่คิดแถมเงินค่ารถกลับบ้านให้เขาด้วย ด้านจิตวิญญาณ (精神) ส่วนใหญ่คนที่มาหาหมอพื้นบ้านเขามีความเชื่อของเขาอยู่ ถ้าต้นเหตุมาจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ก่อนรักษากายเขาต้องรักษาใจเขาก่อน การสวดมนต์ สืบชะตา คุณคง เป็นเรื่องพิธีกรรมที่ช่วยจัดวางความสัมพันธ์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติใหม่ให้ลงตัว การสื่อสารแบบนี้มีอยู่ในระบบการรักษาแบบพื้นบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ปรากฏในระบบการรักษาในโรงพยาบาล”

คำที่สาม 参与 (ชานอวี่) คำนี้ในภาษาจีนหมายถึง การมีส่วนร่วม “ที่พ่อเผ่าเข้ามามีส่วนร่วมทำงาน อสม. และร่วมงานอภัยุเบศรทุกปี หรือที่ไหนชวนเราไปออกหน่วย พ่อเผ่าก็ไปไปแล้ว เราก็ได้เรียนรู้ที่อื่นด้วยว่า เขาทำกันยังไง เครือข่ายคนทำงานด้านสมุนไพรยิ่งเติบโต ยิ่งต้องการวัดดูดีในการทำยาสมุนไพรเพิ่ม การร่วมมือกับเครือข่ายต่าง ๆ ช่วยทำให้งานด้านสมุนไพร

ขยายตัว การมีส่วนร่วมของทุกหน่วยงานช่วยทำให้สมุนไพรมีพลัง อายุของหมอพื้นบ้านก็มากขึ้น ทุกวัน ๆ ที่เราทำได้ตอนนี้ได้ คือประสานให้เครือข่ายที่เรารู้จัก มีส่วนร่วมผลักดันให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ปลูกสมุนไพร และชวนหมอพื้นบ้านมาแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน”

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน

การทำงานของพ่อเฒ่าเหล่าวัง ร่วมกับทางรพ.สต.และเครือข่ายสุขภาพ ทำให้เกิดหน่อของการเปลี่ยนแปลงและเกิดการขับเคลื่อนสุขภาพในชุมชน 3 พื้นที่ คือ

1. “พื้นที่ปลูก” พ่อเฒ่าเหล่าวังรู้จักทรงจังหวะ นำไปสู่โอกาสในการขยาย พื้นที่ปลูกตัวอย่างกรณี สวนทิวลิป ที่มีความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชนให้กลายเป็นโอกาสของชมรมอสม. แปลงพื้นที่ความขัดแย้งในอดีตให้กลายเป็นพื้นที่แห่งความร่วมมือ นำไปปลูกสมุนไพรให้ชุมชน

2. “พื้นที่สุขภาพ” พ่อเฒ่าเหล่าวังเข้าร่วมกิจกรรมกับทางอสม. และอภยภูเบศรอย่างต่อเนื่อง องค์ความรู้ของพ่อเฒ่าเหล่าวังกลายเป็นสะพานเชื่อมต่อไปสู่การเรียนรู้และการสร้างความร่วมมือในการดูแลสุขภาพแบบผสมผสาน” ตัวอย่าง การเป็นวิทยากรฝึกอบรมในค่ายปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลดโรคในกลุ่ม Metabolic disease

3. “พื้นที่ทางสังคม” พ่อเฒ่าเหล่าวังประสานเครือข่ายต่าง ๆ ดึงพลังการมีส่วนร่วมภาคประชาชน นำไปสู่การขยาย กิจกรรมทางสังคมที่ช่วยผลิตซ้ำความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพ ให้ความรู้ทั้งคนในและคนนอก ตัวอย่าง การร่วมจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนภูมิปัญญา และนวัตกรรมสุขภาพ รพ.สต.สันติวนา และศูนย์พัฒนาสุขภาพวันพฤหัสบดี วัดคัน ไชค

พื้นที่ทั้ง 3 ดังกล่าวนำไปสู่กิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาพโดยภาคประชาชน ร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สันติวนา ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมา ต่อมาขยายเป็นแนวคิดในการวางแผนสุขภาพชุมชนสู่นโยบายสาธารณะ ให้กับองค์กรท้องถิ่น ส่งต่อให้กับนายกเทศบาลในการขยายพื้นที่สุขภาพภาคประชาชน ซึ่งปรากฏการณ์ที่ผ่านมาในช่วง 12 สิงหาคม พ.ศ. 2555 ถึง

1. กันยายน พ.ศ. 2556 ก่อเกิดการเปลี่ยนแปลง 5 แบบ ที่เห็นได้ชัดในชุมชน ดังต่อไปนี้

1. เกิด “สื่อ” บทความจากเครือข่ายผู้ร่วมงาน สูตรยาสมุนไพรจากหมอพื้นบ้าน

ตัวอย่าง บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในสภากลางสมอเพื่อชีวิต ในช่วงปีพ.ศ. 2555และปีพ.ศ.2556 ที่เขียนโดยเครือข่ายเวชอาสา ซึ่งเคยมีประสบการณ์ทำงานร่วมกับพ่อเฒ่าเหล่าวัง



ภาพที่ 5-27 ตัวอย่าง บทความ “พื้นที่สุขภาพ กับเครือข่ายจิตอาสา” (1)



ภาพที่ 5-27 ตัวอย่าง บทความ “พื้นที่สุขภาพ กับเครือข่ายจิตอาสา” (1) (ต่อ)

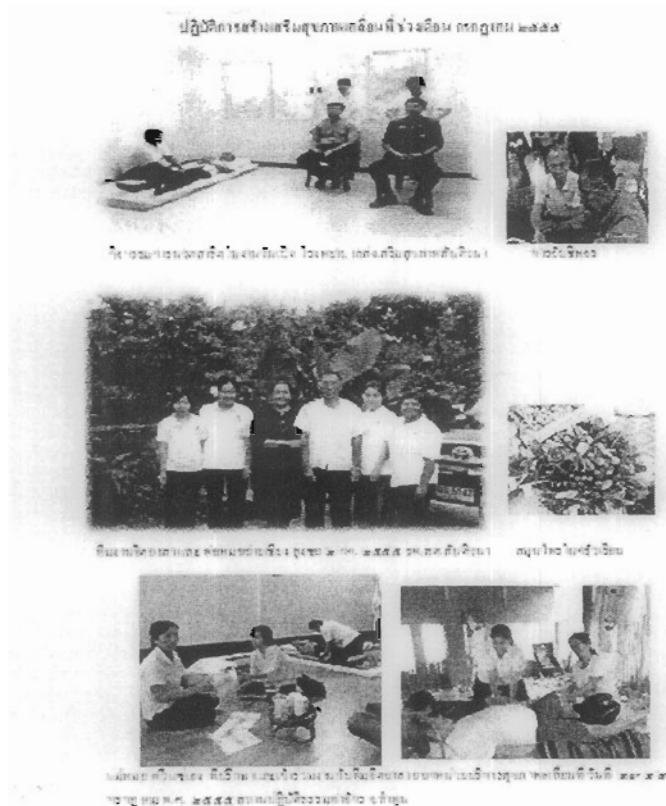
ด้านสุขภาพ... (The text continues with a description of the health area and the role of the voluntary network, mentioning various activities and the impact on the community.)



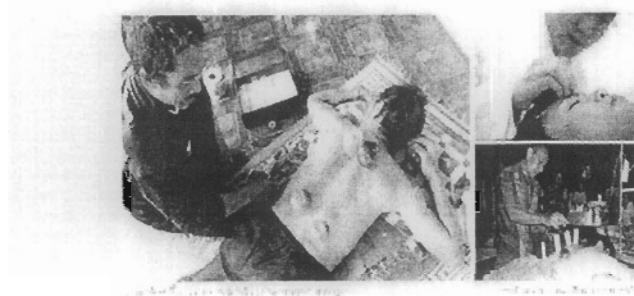
ภาพที่ 5-28 ตัวอย่าง บทความ “พื้นที่สุขภาพ กับเครือข่ายจิตอาสา” (2)

ด้านสุขภาพ... (The text continues with a description of the health activities, mentioning the role of the voluntary network and the impact on the community.)

ภาพที่ 5-28 ตัวอย่าง บทความ “พื้นที่สุขภาพ กับเครือข่ายจิตอาสา” (2)



ภาพที่ 5-31 กิจกรรมบริการสุขภาพ



การให้บริการสุขภาพในชุมชนวัดดอนเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ปี ๒๕๓๕ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคในชุมชน โดยทีมสุขภาพชุมชนวัดดอนจะให้บริการสุขภาพในชุมชนเป็นประจำทุกวัน และจะมีการประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำทุกวัน

ทีมสุขภาพชุมชนวัดดอนจะให้บริการสุขภาพในชุมชนเป็นประจำทุกวัน และจะมีการประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำทุกวัน

ทีมสุขภาพชุมชนวัดดอนจะให้บริการสุขภาพในชุมชนเป็นประจำทุกวัน และจะมีการประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำทุกวัน

ทีมสุขภาพชุมชนวัดดอนจะให้บริการสุขภาพในชุมชนเป็นประจำทุกวัน และจะมีการประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำทุกวัน

ทีมสุขภาพชุมชนวัดดอนจะให้บริการสุขภาพในชุมชนเป็นประจำทุกวัน และจะมีการประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำทุกวัน

ทีมสุขภาพชุมชนวัดดอนจะให้บริการสุขภาพในชุมชนเป็นประจำทุกวัน และจะมีการประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำทุกวัน

ทีมสุขภาพชุมชนวัดดอนจะให้บริการสุขภาพในชุมชนเป็นประจำทุกวัน และจะมีการประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำทุกวัน

ภาพที่ 5-32 การรักษาพื้นบ้าน

2. เกิด “กลุ่มหมอชาวบ้าน” นำไปสู่กิจกรรม โรงเรียนภูมิปัญญาและนวัตกรรมสุขภาพ การรวมตัวของกลุ่มหมอชาวบ้านฮั่วเหรินซุน การเห็นความสำคัญของบุคลากรสาธารณสุขใน รพ.สต. ทำให้เกิดการเชื่อมโยง กิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพและความเคลื่อนไหวในพื้นที่



ภาพที่ 5-33 กิจกรรมเครือข่ายเวชอาสา



ภาพที่ 5-34 ป้ายรพ.สต.

9 Module Contents : Self Care for Sustainable Health (Courses Folk Therapy for Health Care Providers)

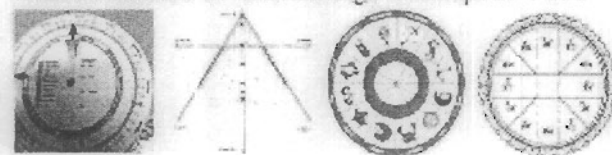
1 สถานี ... ลงทะเบียน ขยับร่างกายผ่อนคลายจิต

Move Body Relax Your Soul



2 สถานี ... ตรวจสอบปฏิทินชีวิต ผ่านธ สถิตีเรือน

Check Calendar of Life through Concept of TTM



3 สถานี ... เรียนรู้จุดชีพจร จุดสะท้อน สะท้อนสุขภาพ

Pulse point and Cupping reflect your body

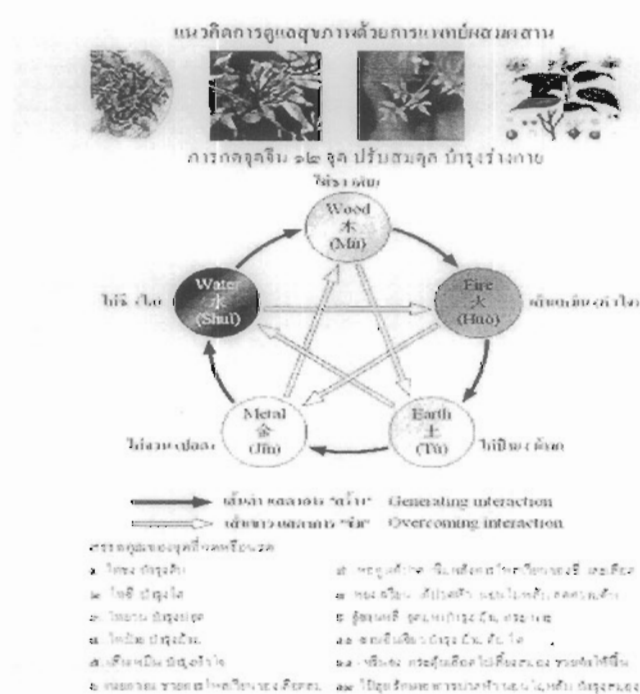


ภาพที่ 5-35 กิจกรรม 9 สถานีการเรียนรู้

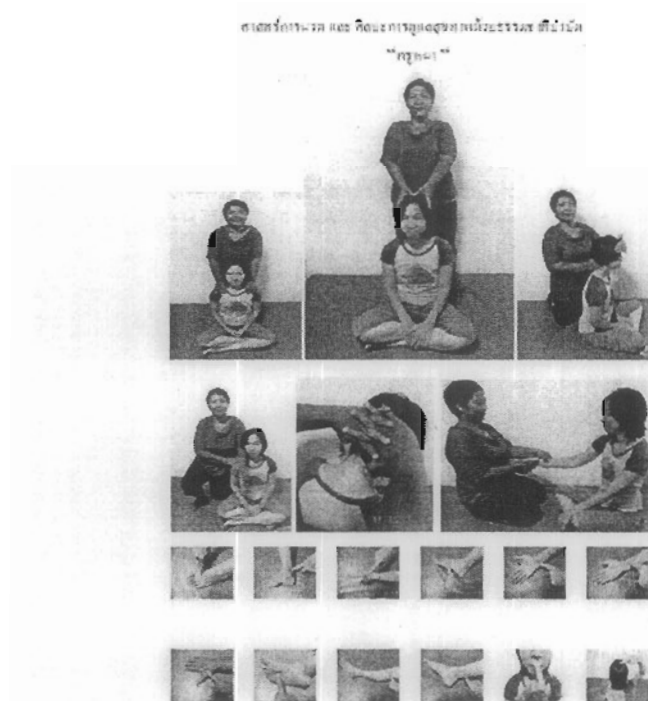
3. เกิดความร่วมมือ การเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย และการขยายผู้สนใจงานเวชอาสา การเปิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สันติวนา เป็นจังหวัดที่พ่อเผ่าเหล่าวัง ได้ประสานเครือข่ายสุขภาพภายนอกหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมในรพ.สต. ซึ่งเปิดทางให้เครือข่ายเวชอาสา ได้เข้ามาเรียนรู้วิธีการรักษาพื้นบ้านและมีโอกาสร่วมทำงานสุขภาพกับพ่อเผ่าเหล่าวังในชุมชน



ภาพที่ 5-36 เครือข่ายเวชศาสตร์จัดกิจกรรมร่วมกับหมอยาพื้นบ้านและรพ.สต. (1)



ภาพที่ 5-37 เครือข่ายเวชศาสตร์จัดกิจกรรมร่วมกับหมอยาพื้นบ้านและรพ.สต. (2)



ภาพที่ 5-38 เครื่องช่วยเวชอาสาจัดกิจกรรมร่วมกับหมอยาพื้นบ้านและรพ.สต. (3)

4. เกิด “พื้นที่ถ่ายทอดความรู้ และการขยายพื้นที่ปลูกสมุนไพร” ในชุมชน ความเคลื่อนไหวของพ่อเผ่าเหล่าวัง ร่วมกิจกรรมกับเด็กนักเรียน ครู กลุ่มอสม. โฉมน้าวทำความเข้าใจผ่านกิจกรรมที่ร่วมกับทาง รพ.สต.สันติวัฒนา ซึ่งต่อมาทำให้เกิดการขอใช้พื้นที่สวนเกษตรทำสวนสมุนไพรตามมา



ภาพที่ 5-39 สวนไพรศึกษา

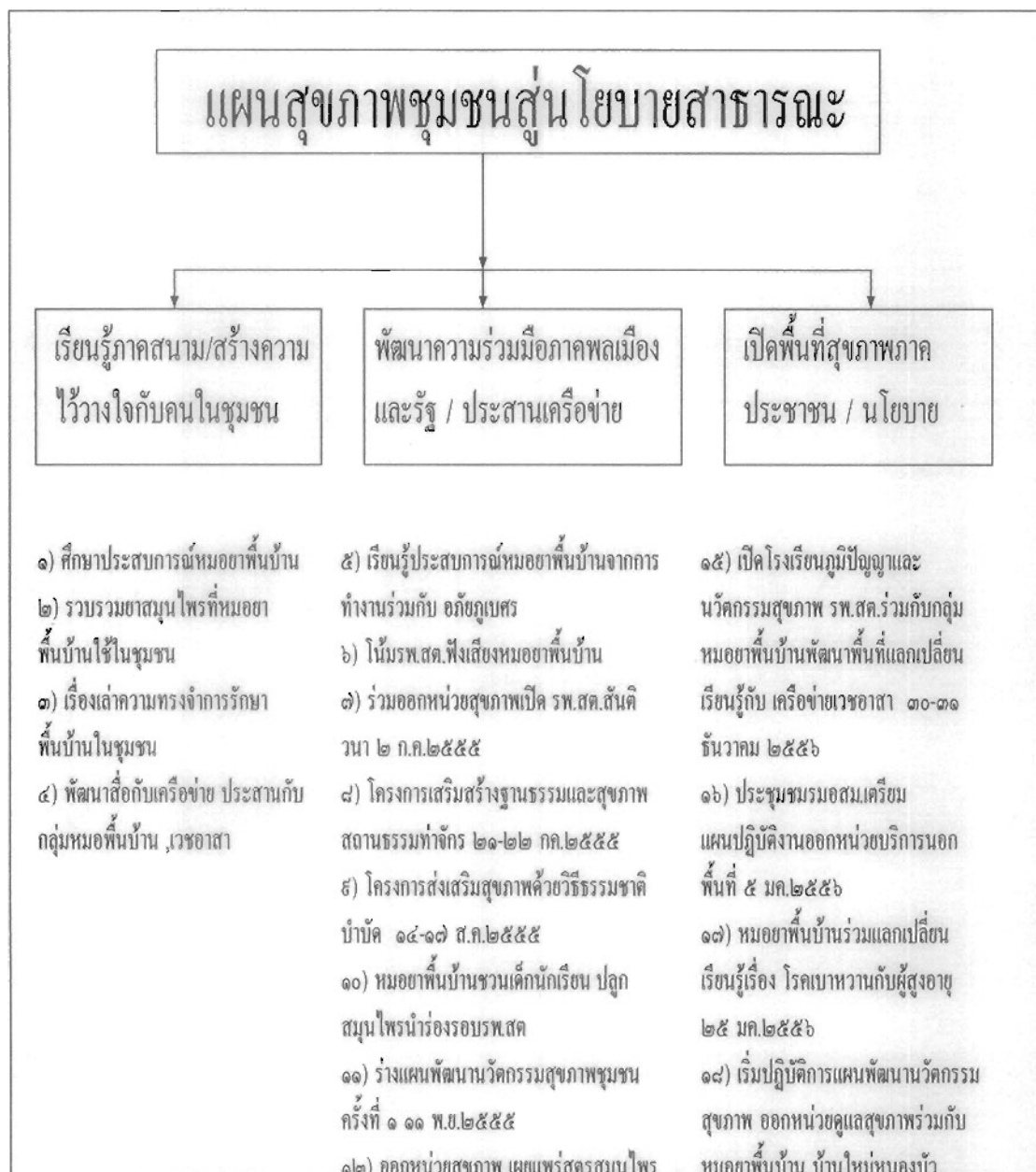


ภาพที่ 5-40 ประชุมคณะกรรมการอสม.



ภาพที่ 5-41 ประชุม อสม.

5. เกิด “การวางแผนสุขภาพชุมชน ศูนย์นโยบายชุมชน” และการดูแลสุขภาพภาคประชาชน ผลปฏิบัติการทางสังคมของพ่อแม่เหล่าวังกับการประสานเครือข่ายต่าง ๆ เมื่อประมวลกิจกรรมประสบการณ์ความรู้และความเคลื่อนไหวของพ่อแม่เหล่าวังกับ รพ.สต. และเครือข่าย ก่อให้เกิดแนวคิดในการวางแผนสุขภาพชุมชน ซึ่งปรากฏเป็นแผนภูมิดังต่อไปนี้



ภาพที่ 5-42 ร่างสุขภาพชุมชน ส่งต่อไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในชุมชนที่เห็นได้ชัดคือ มีกลุ่มคนใน อสม. มาหาพ่อเผ่าเหล่าวังที่บ้าน ขอพันธุ์ขมิ้นชัน ไปปลูก เครือข้าวเวชอาสา ถามหาสมุนไพรรจากพ่อเผ่าเหล่าวัง ขอคำแนะนำในการ ปลูกสมุนไพรร ซึ่งรพ.สต.ได้ต่อยอดกิจกรรมต่อเนื่อง ประกวดเรียงความ

ภาพวาดเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ในชุมชน การฝึกอบรมแต่ละเดือน ความเคลื่อนไหวจึงเกิดขึ้นทั้งระดับ เด็กนักเรียน ผู้ใหญ่ผู้สูงอายุ และหน่วยงานสาธารณสุขของรัฐ



ภาพที่ 5-43 แนวคิด การทำงาน 5 แกน กับการเชื่อมต่อความรู้ของหมอชาพื้นบ้าน



ภาพที่ 5-44 การสร้างระบบสุขภาพชุมชนที่ยั่งยืน

โรงเรียนภูมิปัญญาและนวัตกรรมการสุขภาพ สันติวนา
(ภูมิปัญญาชุมชน กับ ระบบสุขภาพองค์รวมตามปรัชญา)

民间医与创造医疗学院
Herbs 山林草药 治百病
Health 美好生活 从我做起
Harmony 泰缅中构建和谐社会

ปลูกยา รักษาป่า
ปลูกจิตอาสา รักษาชุมชน

รพ.สต. สันติวนา
พื้นที่การสร้างเสริมสุขภาพและ
การเชื่อมต่อบบบสุขภาพผสมผสานข้ามรัฐ

รูป 5-45 ป้ายไวนิลสำหรับประชาสัมพันธ์



ภาพที่ 5-46 โรงตากยาสมุนไพร



ภาพที่ 5-47 แฟนคลับสมุนไพรพ่อเผ่าเหล่าวัง



ภาพที่ 5-58 พ่อเฒ่าเหล่าวัง กับ เยาวชน โครงการส่งเสริมสุขภาพด้วยวิถีธรรมชาติบำบัด
ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สันติวนา 14-17 สิงหาคม 2555

สรุปในบทนี้

โครงสร้างระบบสุขภาพในชุมชน ประกอบไปด้วย คน(หมอพื้นบ้าน) ของ (ยาสมุนไพร) และผู้ป่วย พื้นที่ความทรงจำ ประสบการณ์ความเจ็บป่วย การรักษาพื้นบ้านในชุมชน มีบริบททาง

ภูมิศาสตร์และภูมิปัญญาด้านสุขภาพเป็นฐานรองรับ ความเคลื่อนไหวระบบสุขภาพในชุมชน แม้หมอพื้นบ้านจะไม่ได้ศึกษาผ่านระบบโรงเรียน และไม่มีเวชระเบียนบันทึกอ้างอิง แต่ความรู้ที่อยู่ในพื้นที่ความทรงจำและประสบการณ์การรักษาของหมอพื้นบ้าน ยังคงมีพลังช่วยเกื้อกูล ดูแลคนในชุมชน หมอพื้นบ้านจึงเปรียบเสมือนคัมภีร์ที่มีชีวิต เป็นคัมภีร์เดินได้ สามารถเป็นที่พึ่งของคนในชุมชน และเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างเสริมระบบสุขภาพชุมชนร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุขในพื้นที่

การถอดความรู้ของหมอพื้นบ้าน การทำโครงการโรงเรียนภูมิปัญญาและนวัตกรรมสุขภาพของ รพ.สต.สันติวัฒนา และการเปิดศูนย์สุขภาพวันพฤหัสบดี วัดคันโชด ของกลุ่มหมอพื้นบ้าน เป็นปฏิบัติการที่ช่วยผลิตข้าราชการบวรการเยียวยา และการพัฒนาเครือข่าย เพิ่มพูนองค์ความรู้ระหว่างกลุ่ม ทั้งยังเป็นสะพานส่งต่อประสบการณ์ความรู้การรักษาพื้นบ้านให้กับผู้รับการอบรมในและนอกพื้นที่ ปฏิบัติการเชิงรุกของหมอพื้นบ้าน จึงเป็นงานเวชกรรมทางสังคมที่ปลูกให้กลุ่มผู้สนใจในเรื่องการแพทย์พื้นบ้านและการดูแลสุขภาพด้วยวิถีผสมผสานได้มีโอกาสมารวมตัวกัน โดยเฉพาะกลุ่มหมอพื้นบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัยได้มีส่วนร่วม ในการเปิดช่องทางความหลากหลายในการดูแลสุขภาพคนในพื้นที่ และร่วมสร้างเสริมระบบสุขภาพโดยภาคประชาชน วันนี้ ประสบการณ์ของหมอพื้นบ้านแม้จะมีมากมาย ทว่าถ้าขาดชุดความเข้าใจ และยังขาดสะพานเชื่อมต่อกจากทีมสหวิชาชีพในเชิงปัจเจกและเชิงระบบ พลังในการพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนที่ยั่งยืนคงบังเกิดได้ยาก ดังนั้นจึงต้องเร่งประสานความเข้าใจและสร้างความรู้ในการเชื่อมต่อ เพื่อการบูรณาการร่วมกัน ทั้งสามเส้าระหว่าง รัฐ หมอพื้นบ้าน และเครือข่ายเวชอาสา การผนึกกำลังทั้งสามด้านจะช่วยสร้างนวัตกรรมสุขภาพที่หลากหลายในอนาคต และที่สำคัญควรพัฒนาอยู่บนพื้นฐานของพลังภูมิปัญญาของคนในชุมชน

แม้วันพรุ่งลมหายใจของหมอพื้นบ้านจะเริ่มแผ่วเบาลงไปตามอายุขัย แต่ผืนดินและพื้นที่ซึ่งได้รับการดูแลและรับการพัฒนาต่อเนื่องจากคนในชุมชน กำลังกลายเป็นชุมทรัพย์สุขภาพและนวัตกรรมทางเลือกของผู้ป่วยโรคเรื้อรัง เช่นเบาหวาน ความดันสูง โรคหัวใจ การพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านจึงเป็นช่องทางเลือกที่เพิ่มขึ้น กุญแจไปกับการรักษาแผนปัจจุบัน ปฏิบัติการทางสังคมของกลุ่มหมอพื้นบ้าน ช่วยสร้างเสริมป้องกันโรค และอาจช่วยลดการใช้ยาปฏิชีวนะและเมื่อพื้นที่ทั้ง 3 (พื้นที่ปลูก พื้นที่สุขภาพ พื้นที่ทางสังคม) ถูกบูรณาการอย่างเป็นระบบ งานเวชกรรมสังคม และการจัดการระหว่างรัฐและชุมชนจะค่อย ๆ เติบโต พื้นที่สังคมแห่งสุขภาพจะงอกงามอย่างยั่งยืน